

SR. RAMAKRISHNA ASHRAM

LIBRARY

**Shivdya, Kanan Nagar,
SRINAGAR.**

Class No. _____

Book No. _____

Accession No. _____

12
1822

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः ।

अध्याह्नः २५

श्रीमत्संस्कृतपुराणान्तर्गता

सूतसंहिता ।

427
S. 1111
S. 1111

श्रीमाधवाचार्यमणीतनाम्न्यर्पदेविकाभ्यासशतमेना ।

(१५४८८५ वर्षे संपादितम्)

एतत्सूतके रे० गा० रा० ग० पञ्चमीकरोपादि-

शंभुदेवशास्त्रिभिः संश्लेषितम् ।

सप्त

श्री० ए० त्र्यम्बकशास्त्रिभिः

विनायक गणेश आपटे

इतिभिः

मुद्रणालये

आनन्दाश्रममुद्रणालये

वापसाग्रभैरवशास्त्रिभिः

संपादितम् ।

विशेषोपमहूत वृत्तिः । 501 RAMANUJAN ASHRAMA

LIBRARY SRINAGAR

काठियावाडकाण्डः १८४५

विस्तारः १८८४

6-2-80

(सप्त संश्लेषिताः संपादितान्तरात् १९०८-१९०९)

सूतसंहितासंस्कृतम् (१०) ।

आदर्शपुस्तकालेखनपद्धति ।

अध्यास्याः सटीकसूक्तसंहितायाः सुस्तकाणि वैः परास्मिकपदात्मका संस्कृत-
भाषां पदधानि तेषां भाषादीनि सुस्तकायां संज्ञायां सुस्तकायां दद्यात्सते

(क.) इति संज्ञितम्—सूक्तं सटीकम्, अन्तिमभाषां किञ्चिदपूर्व, सुधाश्रयिणी-
सिनी वै० छा० रा० रा० ‘अथकृष्णवदाराज’ इत्येते-
षाम् । पद्याणि २८२ । पद्यप्रकाराः पद्यका १३ । पद्य-
प्रकारान्तराणां पद्याणि ५२ । तेषामप्यन्तराणां साधनान्तरा-
न्तराणां प्रयोगान्तराणां प्रयोगान्तराणां ।

(ख.) इति संज्ञितम्—सूक्तं सटीकं किञ्चिदपूर्व, सुधाश्रयिणीसिनी वै० छा०
रा० रा० ‘अथकृष्णवदाराज’ इत्येतेषाम् । पद्याणि ३२५ ।
पद्यप्रकाराः १३ । पद्याणि ३५ । तेषामप्यन्तराणां
साधनान्तराणां प्रयोगान्तराणां प्रयोगान्तराणां ।

(ग.) इति संज्ञितम्—सूक्तं सटीकं किञ्चिदपूर्व, परास्मिकपदात्मिकायां विर-
चयितव्यसूक्तसंज्ञितम् वै० छा० रा० रा० ‘वार्तापदा-
सिनी’ इत्येतेषाम् । पद्याणि ३३२ । पद्यप्रकाराः १३ ।
पद्याणि ४७ । तेषामप्यन्तराणां साधनान्तराणां प्रयोगान्तराणां
प्रयोगान्तराणां ।

(घ.) इति संज्ञितम्—सूक्तं सटीकं पूर्णम्, पद्यप्रकारानिवासिनी रा० रा० ‘गोपि-
न्यराज सिनी’ इत्येतेषाम् । पद्याणि ४२८ । पद्यप्रकाराः
१० । पद्याणि ५० । तेषामप्यन्तराणां साधनान्तराणां प्रयोगान्तराणां
प्रयोगान्तराणां ।

(ङ.) इति संज्ञितम्—सूक्तं सटीकं पूर्णम्, पद्यप्रकारानिवासिनी रा० रा०
‘राजसिनी पद्यप्रकारा’ इत्येतेषाम् । पद्याणि ४७७ ।
पद्यप्रकाराः १३ । पद्याणि ४८ । तेषामप्यन्तराणां साधनान्तराणां
प्रयोगान्तराणां प्रयोगान्तराणां ।

पुस्तकप्रतिलिपिभिः ‘राजसिनी’ इत्युपाङ्गः, वै० छा० रा० रा० ‘कृष्णवदाराज’
इत्येतेषां सूक्तं सटीकं, तस्यानि पुस्तकप्रतिलिपिभिः साधनान्तराणां प्रयोगान्तराणां
प्रयोगान्तराणां ।

समाप्तेः पश्चात् पुस्तकालेखनपद्धतिः ।

THE HISTORY OF

THE

REIGN OF

CHARLES THE FIRST

BY

JOHN BURNET

OF

THE

UNIVERSITY OF

OXFORD

IN

THE

REIGN OF

CHARLES THE FIRST

BY

JOHN BURNET

OF

THE

UNIVERSITY OF

OXFORD

IN

THE

REIGN OF

CHARLES THE FIRST

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्रीमन्नारदसुतसंहिता

सूतसंहिता ।

श्रीमद्वाचाचार्यमणीनन्दात्मकं दीपिकाभ्यामव्याख्येताः ।

शिववादात्मकपण्डितम् ।

अथवापि परं वक्ष्ये वक्तुं व्याख्येयमुक्तम् ॥

आविर्भूतमहं वस्तु निश्चयो भूयते विद्य ॥ १ ॥

धीमन्त्यामीनिभासारुपद्रिवाद्यन्तरीक्षेभिना ।

श्रीमन्त्यव्ययस्यार्द्रात्मकदेवानिष्पन्नामवैजया ॥ २ ॥

वेदशास्त्रमविष्टानां श्रीमन्त्यापदमन्त्रिणा ।

साधर्म्यवैयक्त्या मृतमंदिताया विधीयते ॥ ३ ॥

क्रियते तत्तत्प्रवृत्ततात्पर्यमर्थमपूर्वकं विग्रहम् ।

विषयपदवाच्यपरिहरार्थं फलविषयमनुवृत्ताय वक्ष्यामि ॥ ४ ॥

इति भगवान्वाचाचार्यविरचितं श्रीनारदमुनिविरचितं कृतम् ।
आत्मनोऽसीतिताम्राभयमशो यदन्तः । दृष्टाभयं वस्तुमस्तुतान्निष्ठान्तरे विज्ञा-
नान्मृदुनिष्ठुनिष्ठेपितव्यमव्यापकं । परमिदं स्य क्षितिपानवनामस्तुतये वक्ष्यामि-
चार्त्तं स्वयं कुरुं विष्णुमिहाये इत्यहं वक्ष्यामि ।
येन । द्विर्विद्ये द्वि पदमेवैव कुरु । निष्कर्मं सक्तये चेति । तव निष्कर्मं
सुखम् । तत्कर्मं चेद्विद्वान्मूर्तिरुचं । स्वयंवाचाचार्यविरचितं विद्वान्नेपारमपरिणीये
स्वयंविष्णुमिहाये वक्ष्यामि । निष्कर्मस्वयं वक्ष्यामि । निष्कर्मस्वयं वक्ष्यामि ।
विष्णुमिहाये वक्ष्यामि ।

“ परमव्यक्तमहं कुरुं विष्णुमिहाये वक्ष्यामि ।

विद्वान्मृदुनिष्ठुनिष्ठेपितव्यमव्यापकं ।

जगन्मृतमव्यापकं वक्ष्यामि ।

निष्कर्मं स्वयं कुरुं विष्णुमिहाये वक्ष्यामि ।

तमेवै—“ इत्येवैः साक्षितव्यं इतिव्यक्तमव्यापकं ।

वृद्धाचार्यविरचितं इतिव्यक्तमव्यापकं ।

अस्यव्यापकमव्यापकं स्वयं कुरुं विष्णुमिहाये ।

साक्षात्कृतं विद्वान्मृदुनिष्ठुनिष्ठेपितव्यमव्यापकं ।

शुद्धिर्मात्रं विदुर्द्विषां संविद्वन्नितापनयनेन नविचरन्ततः नृःस्वाम्य निरु-
दः नैविषीता इति । अथवा विदुर्द्विषां चरन्त्य नपि शीघ्रं कृती भवन्ति
एव उच्यन्ति नायमन नान्यम् । तथाचोक्तं मायस्य ।

॥ कर्मभोग्यं चरं भवति । सत्त्वं विमलमपि
यथा । यः श्रीमते शरण्यमपि सत्त्वं यथा ।
इत्युक्तं । सत्त्वं यथा । यथा । यथा ।
सत्त्वं यथा । यथा । यथा । यथा ।
सत्त्वं यथा । यथा । यथा । यथा ।
सत्त्वं यथा । यथा । यथा । यथा ।
सत्त्वं यथा । यथा । यथा । यथा ।

[illegible]

५५ यत्र राजानानामप्यवसानम्, महाशुचिः ।
 स्यात् प्रजापत्यवसानं वृक्षम् । इति श्रुत्यम् ॥
 यत्र नरानिहानमस्ति शक्यम् । यत्र शुचिः ।
 स्यात्प्रजापत्यवसानं वृक्षम् । इति श्रुत्यम् ॥ ५६

[illegible]

नतं। वामिष्ठैः कृतं धातुं मादित्थं एवम्

तत साम्बधुर्णाक्य मतः सौ मशङ्कतम् ॥ ३७ ॥

पाश्यात् ततः शब्दं न गच्छाम्येवं ततः परम् ।

आनेवाक्यं तत्र याके मध्यमं ग्राहकम् ॥ ५८ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

एतत्तु ग्रन्थसंग्रहात्, मन्त्रैश्चैव न चागच्छति ।

कहाण्डमया भवकराणि पुराणं कृतिभाषतम् ॥ ३९ ॥

पञ्चरिधौ संहिताभेदे. ब्रह्मागस्त्यायनविधानम् ।

भाषा मन्त्रकर्मणोऽंका द्वितीया सुलभहिता ॥ २७ ॥

जपेदानी विपरीता मन्मथिनामचमसविपुचमुद्रभुजानां पुराणानां ग्रंथे
मयोवशात् १८८८-१८८९ मन्मथिनामचमसविपुचमुद्रभुजानां पुराणानां ग्रंथे
मन्मथिनामचमसविपुचमुद्रभुजानां पुराणानां ग्रंथे

तृतीया भाकरी विषयगतार्थी वैद्यार्थी मन्दा

सत्यम् सद्दिना दार्ष्टिः भाग्यः सद्दिना सता ३०१॥

सन्धतः, पञ्चाङ्गाभ्यन्तरेषु ज्ञेयैः ।

भाष्यः तं महिला विद्या विनिष्ठा पटुवद्विह्या ॥ ३३ ॥

ननीया ग्रन्थनरेश्वरमहेश्वरपदजिला ।

तुर्गपा महिला एकात्मक संस्था प्रति, पिंपला ॥ २८ ॥

नतः पा विमद्वेभ्यः सम्पन्नः विनिर्मिता

अन्या सहस्रतः सृष्टा प्रत्यनः पण्डितोत्तम + ४ ५ ॥

भौगल्येति । मृगसंख्येति भौगल्ये । मृगसंख्येति भौगल्ये । मृगसंख्येति भौगल्ये ।
 भौगल्येति । मृगसंख्येति भौगल्ये । मृगसंख्येति भौगल्ये । मृगसंख्येति भौगल्ये ।
 भौगल्येति । मृगसंख्येति भौगल्ये । मृगसंख्येति भौगल्ये । मृगसंख्येति भौगल्ये ।

[illegible]

7. 4. 2017

姓名: _____ 性别: _____ 年龄: _____ 职业: _____
 地址: _____ 电话: _____ 邮编: _____

भूयः सुसुभूतवेदान्तकामेभ्यः नृणां तः प्रायश्चित्तं तद्विधिं च त्वन्मुखानयेत् मोक्षे-
 तानि पूजामावाहयन्संपीयत् । अथवा यावत्सुखमप्यपश्येत् तत्रैव भूतानि विहस्य
 मयाध्यासो नाममुप इति भूषावः । अथवा यथावत् सन्त्याग्यं तर्हि कृत्वाऽप्रा-
 सदांमे निमित्तं प्रायश्चित्तमा विधीयते—

"वातः कालम्बुनं नो वदन्ति वसुधैव कुटुम्बकम्"

दिवान्ताम्बकोद्देशाच्चानयनः धुसो ज्ञानात् तदा ज्ञानिह्याम्" गुणे

[illegible]

सथाऽपि मुनिगणैर्ना गाम्नाभेदेन भेदितः ।

अनन्या १ द्विजा वरा वद्याधोऽपि द्विजोत्तमाः ॥ १८ ॥

जय श्री गणेश विजयसुखायक —

^{११} अकण्वि वंशोपग्रामो श्रीजाम्गम्यदरिद्रा " इति श्रुतिः ।

“किं वा ननु भक्त्या न वेदा” इति च सर्वविधस्य आह—तथाप्येति ।
 ब्रह्मसामर्थ्यमित्यत्र ब्रह्म इत्यादिभिर्यत्तु ब्रह्मसामर्थ्यं तत्रापि ब्रह्मसामर्थ्य-
 मयत्तुब्रह्मसामर्थ्यं इत्युच्यते । तद्वत्तु ब्रह्मसामर्थ्यं तत्रापि ब्रह्मसामर्थ्यं
 तद्वत्तु ब्रह्मसामर्थ्यं तत्रापि ब्रह्मसामर्थ्यं ॥ ३८ ॥

अनन्तादयश्चैव महाकवयश्चैव ।

भादपा न म्बराक दिना हा देवसप्तम ॥ ७९ ॥

ननु यद्व्याख्या पठे वेदार्थमन्तरा एव तर्हि "एव एव एवो न द्विर्वाप्य
ए एव" इति न तद्विपर्ययः, "अथवा न वेदमार्थं कर्तव्यं न यद्व्याख्या
न। अन्य कथिन्याना न्यतर्हि न। इत्ययमर्थः। यद्व्याख्याया आह—
वेदकथन्यानि कथितानि न यद्व्याख्याः। यद्व्याख्या कथितानि एव इत्युक्तम्।
नन्यतर्हि न। यद्व्याख्या निमित्तम्। यद्व्याख्याया न कथितानि न यद्व्याख्या
न। यद्व्याख्या निमित्तम्। यद्व्याख्याया न। न यद्व्याख्याया आह—

अथ साक्षात्सहायोगी द्यामः सर्वज्ञ इन्दुर ।

महाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भव भगवन्मानः ॥ १७ ॥

मैत्रेय उवाच ॥ अथैवमस्मादिदं श्रुत्वा त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ १७ ॥
महाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भव भगवन्मानः ॥ १७ ॥

“यम आद्यं च कथं च कथं च भगवन्माद्यैः ॥

मैत्रेय उवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ ॥

इत्युवाच ॥ ॥ १७ ॥ महाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भव भगवन्मानः ॥ १७ ॥

“कृष्णपुत्रोऽप्युवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ ॥

“तत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ ॥

सर्वज्ञ इन्दुरमहाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भवमा ॥

अथैवमस्मादिदं श्रुत्वा त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ १८ ॥

मैत्रेय उवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ ॥

तत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ ॥ १९ ॥

पुण्यपुत्रोऽप्युवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ ॥

महाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भवमाद्यैर्निर्भवमा ॥ २० ॥

मैत्रेय उवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ ॥
महाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भवमाद्यैर्निर्भवमा ॥ २० ॥
तत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ ॥ २१ ॥

महाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भवमाद्यैर्निर्भवमा ॥ २२ ॥

तत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ त्वत्पुत्रोऽप्युवाच ॥ ॥ २३ ॥

महाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भवमाद्यैर्निर्भवमा ॥ २४ ॥

महाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भवमाद्यैर्निर्भवमा ॥ २५ ॥

महाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भवमाद्यैर्निर्भवमा ॥ २६ ॥

महाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भवमाद्यैर्निर्भवमा ॥ २७ ॥

महाज्ञास्त्वयमाद्यैर्निर्भवमाद्यैर्निर्भवमा ॥ २८ ॥

[illegible]

इति कृत्वा महात्मनो नमिषाश्चकारामिवः ।

महादेवस्य महात्म्यं सर्वभूतहितेभ्यः ॥ ५५ ॥

इति च ना महात्मनि सुत उवाच ॥

ਸਭਾਤੋਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਮੁਖੀ ਸ੍ਰੀ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ।

६१९ अथवा ५४२ या नमून्याद्वारा विवक्षित-

॥ नमः शिवाय ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

ॐ नमः ॥ २ ॥

[illegible]

निं श्रीवन्द्यार्त्तनाम देव इन्द्रियायवन्द्यार्त्तनाम देवताज्जने-

विश्वविद्यालयीन शिक्षण संस्थांनी

श्रीकृष्णसंहितान् स्वर्गविभागान् संख्यादन्त्यमर्थे पाठः

ବଳବର୍ଦ୍ଧନ ମାତ୍ର (ଅନୁବାଚନ) ପଦ୍ୟାବଳୀ । ୨ ।

तुर्माधःप्रपातः ।

निमिषीषा इव -

भगवन्मः सुतं मदेत्यसं मित्रकिन्तं ।

मुनिभिर्पक्षगन्धर्वैश्चैव ॥ १ ॥

विष्णोः शिष्यमेवया मन्त्रज्ञानेन कृतस्मात् । केतुश्च वरुणश्च वायुश्च भोगाश्च
पुनश्च ते नो ह्येवः संपन्नानि इत्यस्य सुतं पृच्छन्ति - भगवन्मः सुते
विने ॥ १ ॥

तुल्यवर्धं च विमुक्तवर्धं वृत्तयः पृथक्पदतां वर ।

नमस्कृत्यैव महाभाग मुनिं नमोऽर्पितवत् ॥ २ ॥

सुक्तवर्धोऽस्ति । नमस्कृत्यैव महाभाग मुनिं नमोऽर्पितवत् । अथवा मुनिं नमोऽर्पितवत्
कैश्चिन्मन्त्राद्यभयपरायणकलायुक्तैश्चिदात्मैर्भक्तैश्चैव नमोऽर्पितवत् । अथवा मुनिं नमोऽर्पितवत्
भूयते - 'महाभाग' इत्युच्यते । अथवा नमोऽर्पितवत् । अथवा नमोऽर्पितवत् । अथवा नमोऽर्पितवत् ।
पुनश्चैव तेन इति ॥ २ ॥

सुत उवाच -

साधु साधु महाप्राज्ञाः पूजयन्महाशिवम्

वर्धयन्महाशिवम् । अथवा मुनिपूजया ॥ ३ ॥

वराहमुद्रायाश्चैवः केचन धीमान्महाशिवं वराहम् । वराहया भोगाश्चैव राक्षस-
वैरैश्चैव विनाशः । अथवा नमोऽर्पितवत् ॥ ३ ॥

पुन विष्णुर्महाशिवः पूजयन् पुनरोत्तमः ।

साधया साधिनः साक्षाच्छिष्टैश्च परमात्मनः ॥ ४ ॥

पुनश्चैव इति । पुनश्चैव इति । अथवा नमोऽर्पितवत् । अथवा नमोऽर्पितवत् । अथवा नमोऽर्पितवत् ।
साधया साधिनः साक्षाच्छिष्टैश्च परमात्मनः । अथवा नमोऽर्पितवत् । अथवा नमोऽर्पितवत् ।
'मन्त्राद्यभयपरायणकलायुक्तैश्चिदात्मैर्भक्तैश्चैव नमोऽर्पितवत्' इति । अथवा नमोऽर्पितवत् ।
पुनश्चैव इति । अथवा नमोऽर्पितवत् । अथवा नमोऽर्पितवत् । अथवा नमोऽर्पितवत् ।

तदा विष्णोर्विष्णुं तर्ह्य महर्षिं सर्वसाक्षिणम् ।

नमस्विष्णवाय देवाः पुनरप्यात्मनः ॥ ३७ ॥

महर्षिर्भक्तिः । नमस्तत्त्वविः कृपितकृत्यादिभिः कृत्यैः । अथ महर्षे
सर्वज्ञत्वात् ॥ ३६ ॥

तथा लक्ष्म्यादयो देव्यस्तथाऽस्ये सर्वज्ञत्वम् ।

पुनरप्यात्मनि पुरुषं कृष्णपिङ्गलम् ॥ ३७ ॥

अर्धं वा पुरतः श्रीमानम्बिकापतिर्गोपवरः ।

आविर्भावस्तर्ह्यः शंकरो नृपवाहनः ॥ ३८ ॥

इष्ट्वा तं तस्याधिष्णुतयाः पश्यन्तीं वतिर्बिम्बरम् ।

लक्ष्मिर्विष्णवाय देवः सर्वं भवस्य ज्ञेयं रजतवत् ॥ ३९ ॥

शिरःपद्मजलिमाधाय प्रसन्नजिह्वमानसाः ।

आनृत्यन्मूर्तिं सर्वव्याप्यां तर्ह्येदं सर्वभूषणम् ॥ ४० ॥

देवाः कथं—

नमस्ते सर्वदेवेन नमस्ते कठिनालय ।

नमस्ते सर्वज्ञात्मनां भूमिभूमिफलप्रद ॥ ४१ ॥

नमस्ते सर्वलोकानां सृष्टि स्वस्थानतकाम्यम् ।

नमस्ते सर्वज्ञानानां प्रवर्तितविवर्धन ॥ ४२ ॥

हेतुव्यतिथिः । नमस्तत्त्वमयन सर्वेषां इत्येव न दामात्मन्यर्थं । अत्रियेष्टु श्रेष्ठ इति
शुद्धयः । अथो देवि 'म' एव अने पुरुषः । अथान्ये पुरुषाः (१-३-५) 'त' इति । कृष्ण-
पिङ्गलव्यतिथिः । अथो कृष्णः । अथो पिङ्गलः 'र' इत्येव कृष्णपिङ्गलम् । अथि वि
श्रुतिः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

नमस्ते सर्ववैशालीसर्वज्ञेयं द्विर्गोपवर्धः ।

नमस्ते श्रुतकृत्याय नमस्ते वक्षिणाजये ॥ ४३ ॥

नमस्ते विश्वनाथाय नमस्ते विश्वधामने ।

नमस्ते नान्यकथनाय नमस्ते हृदिवाक्ये ॥ ४४ ॥

अथः स नैवेद्यस्यैव श्रुतिं आधो यमः प्रत्यक्षः ज्ञाने ।

[illegible]

सत्तु सर्वे सग विना अदमा इष्टानिच्छया ।

अहर्तन्वाभिलेगस्य नक्तने सक्रियमिदम् । ५२

प्राग्वह्यस्यैवैकस्याप्यन्येनप्या न दुर्वास्तुत्यमात्रंनप्याह ईदमेति ।
 अस्मिन्निदमिति प्राग्वह्यस्यैवैकस्याप्य नप्यस्याप्य प्राग्वह्यस्यैवैकस्याप्य
 ति ॥ ५५ ॥

भयम्ने ऽपि महादेशवमाहाय मुनीश्वरा ।

दशपक्षं महालक्ष्म्या महादेवं पुजानिषिद्धः ॥ ५३ ॥

इति सत्त्वा समिधमा नमिषावात्मशोधनाः ।

प्रजापत्य इत्यवस्थामो लुप्तवान्महोदधिरथ ॥ ५५ ॥

जतिं पदेषां ५३। अकारान्वितकपलिः ।

धुनर्नाय इति श्रीधाम्नायवा ७६३३३३. ७ ७७ ७७

तेषां शिष्याः शशिष्याश्च तथाऽन्ये सर्वमुत्तमः ।

महादेवः सदा सर्वे पश्य इत्यत्र कर्त्तव्यं ॥ ५६ ॥

मि श्रीमन्महाशय श्रीगुरुदेवनाथं नमः॥

वन्दीस्यै ज्ञेयसंसाधनभारमिति पाठकः आह

[illegible]

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

। यवज्ज इति कथञ्चन । सुविद्वान् यवकश्च कश्चिद्व्यासः सज्जन एवमव्ययः ।

१. यदस्य हृदये न तस्मिन् शक्तिरिति वृत्तांतं प्रकृतं वाच्यं । नारदी

सात्त्विकी : वर्क रि मालाशु—

मरुत्स्यंति वनः क्षमापाप न मरुत्स्यन्ति' इ

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

१२. १५५५।

पुनः स्नाप्य मन्त्रदेवमाषोदित्वादिजिह्विभिः ।

तथा पुरुषमुक्तेन जीमन्तश्चात्तम ॥ ५ ॥

पुनराचमनं दत्त्वा धत्तिष्ठान्पाऽऽत्तेन इत्यम् ।

दत्त्वा पक्षं मुनिमेष्टाः प्रणवेन तपसादितः ॥ ६ ॥

उपवीतं पुनर्दत्त्वा हृषिकानि च छादयाम् ।

गन्धं पुष्पं तपसा पूर्वं दीप वैशाऽऽदिते च ॥ ७ ॥

जीमन्तश्चात्तमेव प्रणवेन पुनः च ।

हविर्निमय वैशाच वानीपेन नद्विऽऽदिते ॥ ८ ॥

पुनराचमनं दत्त्वा तात्पुनः सापरेगकम् ।

मास्यं दत्त्वाऽनुत्तरे च तपसा वृषे दण्डयाम् ॥ ९ ॥

एवात्तमेव चेतः । यद्वाग्मन्त्रिणां जलवद्विवादिभिः ॥ ७ । ८ ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥

कैः कर्कशैर्दिक्तेः स्नाप्यैः स्नाप्यैः हविर्निमयम् ।

मणवेन महादध तर्पणं तद्विवादिभिः ॥ १२ ॥

मणवेन हविर्निमयैर्दिक्तेः हविर्निमयैर्दिक्तेः हविर्निमयैर्दिक्तेः ।

हृदये तस्य निगमे स्नापयाम् ।

‘हृदये’ मन्त्रदेवमाषोदित्वादिजिह्विभिः । हविर्निमयम् ।

‘हृदये’ तद्विवादिभिः । हविर्निमयम् । ‘हृदये’ तद्विवादिभिः ।

‘हृदये’ तद्विवादिभिः । हविर्निमयम् । ‘हृदये’ तद्विवादिभिः ।

‘हृदये’ तद्विवादिभिः । हविर्निमयम् । ‘हृदये’ तद्विवादिभिः ।

‘हृदये’ तद्विवादिभिः । हविर्निमयम् । ‘हृदये’ तद्विवादिभिः ।

‘हृदये’ तद्विवादिभिः । हविर्निमयम् । ‘हृदये’ तद्विवादिभिः ।

‘हृदये’ तद्विवादिभिः । हविर्निमयम् । ‘हृदये’ तद्विवादिभिः ।

‘हृदये’ तद्विवादिभिः । हविर्निमयम् । ‘हृदये’ तद्विवादिभिः ।

‘हृदये’ तद्विवादिभिः । हविर्निमयम् । ‘हृदये’ तद्विवादिभिः ।

‘हृदये’ तद्विवादिभिः । हविर्निमयम् । ‘हृदये’ तद्विवादिभिः ।

‘हृदये’ तद्विवादिभिः । हविर्निमयम् । ‘हृदये’ तद्विवादिभिः ।

संन्यासी देवदेवो यमोर्ध्वो पूज्यः ॥

नमोऽर्चयेत् निर्द्वन्द्वं श्रीं श्रीं पूजा विधीयते ॥ १४ ॥

यथाज्ञानपुत्राणां श्रीं श्रीं पूजा विधीयते ॥ १५ ॥

विष्णुकायां च शृङ्गास्त्राभ्यां पूजा प्रकीर्तिता ।

अभ्युपार्जयेत् श्रीं श्रीं नमस्कां पुनिपुङ्गवाः ॥ १६ ॥

अन्वेष्टात्मनो । मङ्करमासीनां देवाकर्म दद्यात् कस्य देवाकर्मस्य यथायं पुन
पूजा कर्त्तातता ॥ १५ ॥

पूजा देवालय दद्यात् यथाऽस्मत्स्य कर्त्तव्यम् ।

पू. पूजा कृता एव महत्तमं कर्म कर्त्तव्यम् ॥ १६ ॥

पञ्चमोऽङ्कः पूजायां श्रीं श्रीं मङ्करमासीनां देवाकर्म दद्यात् कस्य देवाकर्मस्य यथायं पुन
पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

“मङ्करमासीनां देवाकर्म दद्यात् कस्य देवाकर्मस्य यथायं पुन

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

पूजा कर्त्तातता । यथा ॥ १६ ॥ कर्त्तव्यम्—

कालेन वदता दान्तः पुनरुक्तः पुरुषाधमः ।

अप्याम्यसहस्रेषु कृतपुण्यवरोन च ॥ २३ ॥

अप्यस्य दशवह्निं पश्यन् न ह्यवित्तमाः ।

पुनरुक्त उवाच—

देव विव नृबन्धो मे मया सर्वत्र सर्वदा ॥ २४ ॥

महाधोरा वि वापानि कृतानि मम नायक ।

किं करोम्यहमप्यस्मिन्नाहं भूदे इति निर्गुणः ॥ २५ ॥

तद्वदनिश्चयः सिद्धं मानसं मम सर्वतश्च ।

भासल उवाच—

साधु साधु त्वया योके नव वक्ष्ये द्वितं शृणु ॥ २६ ॥

बुधः शब्दे महर्षौ बुधमे वसुधातले ।

भुनिमि विद्वत्पुत्रैरभिरुचि सुभिते ॥ २७ ॥

यौनवत्ये प्रपुं वर वनुम्वारम्भकावतिः ।

मम नाकपरा भून्वा आत्मा यातः समाहितः ॥ २८ ॥

दृष्ट्वा दशवह्नीं ह्युं अजस्य मुनिं दशवह्नी ।

पेगिनीं मे द्विती नृगां दन्वा सुवैद्वत्तवितम् ॥ २९ ॥

कथानकवाक्य सर्वं ज्ञानं रक्षणं कुरु पश्यतः ।

सुत उवाच—

एव द्विती सर्वयोक्त पुनरुक्तः पुरुषाधमः ॥ ३० ॥

यौनवत्ये प्रपुं वसुधामे गतः अहं पुनः तम् ।

भासलोऽपि सहानेन अहमपि भुनिपुत्रवाः ॥ ३१ ॥

साधुमानेन दृष्ट्वा तं अहमपि कथानमुनवम् ।

पुनरुक्तः अहमपि आत्मा प्राप्नोति देववित्तमाः । ३२ ॥

योगिपुत्र तयाऽभ्येभ्यो हन्ता सर्वस्वमर्जितम् ।

श्रीमद्वज्रसूत्रां भित्ते बाह्वन्ता देवपुत्रगा ॥ ३४ ॥

हन्ता इति । यत्र इन्द्रियाणां निषिद्धाणां परोपपन्नः । विषयविमोक्षेन मात-
निर्भवे मनस्सुपरमे तदर्थमभ्यासादिति तस्मादभ्यासादुपायकाम्यार्थः ॥ ३३ ॥
॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

हरे हृष्टा नमस्कृत्वा पञ्चक्रागाहृदिर्दिना ।

उवाच सुचिरं कालमर्चं कृत्वा तदने दिने ॥ ४४ ॥

नमस्कृत्येति । यत्र इति अक्षरपरो निर्देशः । यत्र इत्येतत्पदमर्थेन कृत्ये-
त्यर्थः । नमस्कृत्येति तु पादः । यत्राप्यत्र यत्रः अक्षरपदं नमिष्यमाने 'नमस्त-
सोऽप्याः' इति अक्षरम् । नमस्कृत्येति तु पादः । यत्रार्चं पञ्चक्र-
पञ्चावः । यत्रादिशब्दान्तरैः ॥ ३४ ॥

एव चिर्यते कालं पुष्कलः पुष्पगौरवात् ।

स्थानसंगतजप्यानामप्येव मायं मनः ॥ ४५ ॥

त पुनर्भगवात्पुनर्भुक्ता भोगान्भजेकतः ।

श्रीमद्वज्रसूत्रस्य प्रज्ञापनस्मिकापते ॥ ४६ ॥

स्थानसंगतजप्यानामिति । स्थानस्थानेन निमित्तमात्रं शक्तिवत् । शीघ्रता-
द्वेनेत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

अथाप यथा मुक्तिमधिदेन द्वितीवशा ।

बाह्वन्तोऽपि रथवास्विन्व्यापे यमः समाहितः ॥ ४७ ॥

स्नानं कृत्वा महारथस्मिकापतेषीष्यम् ।

पूजयापत्त पूर्वाकरक रथ महेश्वरम् ॥ ४८ ॥

नक्षत्राणि महारथस्मिकाः पूजया पश्यन्वरा ।

श्रीमद्वज्रसूत्रानाथ यदपी मुक्तिर्वासा ॥ ४९ ॥

यदपी येषां चिच्छेदाः पूजकनेव यत्पना ।

शिवलिङ्गाचनं कृत्वा विमुक्ता भवन्त्यनाथ ॥ ५० ॥

॥ इति श्रीकृष्णार्जुनसंवादे श्रीकृष्णस्य वचनम् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

अभिधागवर्ग मन्त्रः ॥ १ ॥

मङ्गलार्थं नमः श्याम विभक्तं तत्त्वमसि ॥ ५३ ॥

केचिन्तु योऽन्नाय नः । केचिन्नुद रमज्जनम् ।

संस्कृत-भाषा-विभाग, काशी हिन्दू विश्वविद्यालय, काशी-२२१ ००५

के. ए. एल. आर्चि. ल. में का व प्राश्नर निधम ।

कै.पण्ड. ३१ अक्षर्यो क' वसुधादला' धृष्ट ॥ ५२३ ॥

१५५५ (कमाल) १५५५ (कमाल) १५५५ (कमाल)

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

श्रद्धेय वं नमः शिवाय वं नमः ।

४। १। २। ३। ४। ५। ६। ७। ८। ९। १०। ११। १२। १३। १४। १५। १६। १७। १८। १९। २०। २१। २२। २३। २४। २५। २६। २७। २८। २९। ३०। ३१। ३२। ३३। ३४। ३५। ३६। ३७। ३८। ३९। ४०। ४१। ४२। ४३। ४४। ४५। ४६। ४७। ४८। ४९। ५०। ५१। ५२। ५३। ५४। ५५। ५६। ५७। ५८। ५९। ६०। ६१। ६२। ६३। ६४। ६५। ६६। ६७। ६८। ६९। ७०। ७१। ७२। ७३। ७४। ७५। ७६। ७७। ७८। ७९। ८०। ८१। ८२। ८३। ८४। ८५। ८६। ८७। ८८। ८९। ९०। ९१। ९२। ९३। ९४। ९५। ९६। ९७। ९८। ९९। १००।

[illegible]

कौशिकः कवयः २६ लमारादयः पद्यविरतम् ।

पुनर्निर्माण मंत्रालय, नई दिल्ली, भारत

[illegible]

कार्दिक मर्यादा . व १ किन्तु वर्यमा

अद्वयः॥५९॥ अथ चतुर्थः । अहं एवम् ॥ ५९ ॥

किमत्र बहूनां कन्द सुधतां सुनिपकुशः ।

पृथपा मयमन्तूनां त्रिमशेर्षा व मन्थया ॥ ५८ ॥

भामह्यपेति । भामह्यनममात्रं भिनयन्ति कुतश्च ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

तस्माद्भवतोऽप्यवज्ञा पुनः कर्तव्यं वक्ष्यता ।

पुनश्चैव महेश्वरं मुनिमुपाकृतवदम् ॥ ४५ ॥

इति चत्वारः श्रीनिम्बपुत्रः मुनिः सर्वं यथावद्वदत् ।

अथवा पुनरावृत्तिः अथवा अविज्ञानम् ॥ ५० ॥

मैत्र्यां पुत्राश्च भ्रातृणां शत्रवश्च सुहृदा जना ।

पुनरपि मासुदीयाजं बुद्धिभिर्हैः प्रवर्त्तिताः ॥ ५१ ॥

तस्मादेतन्मन्त्रं पठित्वा सर्वपापं क्षम्यते । नृपतिर्वापुः । एतन्मन्त्रः पूज्यः ।
विष्णवे ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

पुनरावृत्त्या पुनः नास्ति हेतुकव्यप्यापि ।

पुनरपि नानाभूतः प्रकृतं वरमेवम् । ५५ ॥

नीलकण्ठा विजयान्त निरा निम्नं वनीयति ।

શ્રુતિમંત્રેણ, પુ. જો સર્વજ્ઞાત્યે ॥ ૫૩ ॥

पुनर्यसति वषादिद्वारेणागच्छन्तः कान्त्या वाचयन्तः वा ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

पूजिता वेशता, मश इति वेशाभ्यनिष्पदः ।

भाग संज्ञा व लक्षण नाम काया विचारणा ॥ ५५ ॥

हनि श्रीकृष्णपुराण श्रीमन्नमोदनाय श्रीगणेशाय नमः

हेतु पुत्र विधान नाम चतुर्थः अध्यायः ॥ ५ ॥

भूतिना दृष्ट्याः तस्या इति वेदान्तनिश्चय इति । तच्छब्दस्य अर्थानि द्वि-
 त्वेन 'मां यो वेद सः सन्निवृत्तः' इति भाष्ये ॥

इति धीमन्तर्क्षावनामन्त्रिषां कथं शेषं कथं धीमन्तर्क्षावनामन्त्रिषां कथं शेषं कथं धीमन्तर्क्षावनामन्त्रिषां कथं शेषं कथं

संसाधनसमर्पणार्थि-सन्मतिविवरणकेन कार्यकारीपक्ष रक्षाकर्तावा

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

मातृकावर्णनसंज्ञक मन्त्रा मेव हि लज्जता ॥ ८ ॥

यथापञ्चमोऽयं शक्तिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः सातुकायति । तत्रैव हारो हारा-
ज्याह — बन्धनार्थे कृति । यत्तु कदाचित् हि सवसन्तो नीमन्त इत्यर्थः ।
सातुकायार्थोऽयं कृति । तत्रैव सातुकायः मन्त्रोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः ।
सातुकायार्थोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः । तत्रैव सातुकायः मन्त्रोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः ॥८॥

मातृका च विधा स्फुटता लुब्धता दूषयतगदपि च ।

मुक्तपदमनो ज्ञेया मातृका भावकोटिभिः ॥ ९ ॥

यथापञ्चमोऽयं शक्तिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः सातुकायति । तत्रैव हारो हारा-
ज्याह — बन्धनार्थे कृति । यत्तु कदाचित् हि सवसन्तो नीमन्त इत्यर्थः ।
सातुकायार्थोऽयं कृति । तत्रैव सातुकायः मन्त्रोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः ।
सातुकायार्थोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः । तत्रैव सातुकायः मन्त्रोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः ॥९॥

‘ इत्येव सातुकायः मन्त्रोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः ॥ ९ ॥

मन्त्रः — ‘ इत्येव सातुकायः मन्त्रोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः ॥ ९ ॥

‘ इत्येव सातुकायः मन्त्रोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः ॥ ९ ॥

‘ इत्येव सातुकायः मन्त्रोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः ॥ ९ ॥

‘ इत्येव सातुकायः मन्त्रोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः ॥ ९ ॥

यथापञ्चमोऽयं शक्तिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः सातुकायति । तत्रैव हारो हारा-
ज्याह — बन्धनार्थे कृति । यत्तु कदाचित् हि सवसन्तो नीमन्त इत्यर्थः ।
सातुकायार्थोऽयं कृति । तत्रैव सातुकायः मन्त्रोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः ।
सातुकायार्थोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः । तत्रैव सातुकायः मन्त्रोऽयं कृतिवर्णनसंज्ञक मन्त्रः ॥१०॥

भद्रत्वा शिवसक्तानो विमुक्तः कर्मबन्धनात् ।
 तस्य बन्धुजनान्धैव शिवसक्तस्य पूजया ॥ ४९ ॥
 अनायासं संसारद्विदुक्तास्तत्र सुमताः ।
 अस्मिन्नेते भवन्ते यस्मिन्मात्रमपि द्विधाः ॥ ५० ॥
 तद्वन्तं भवन्तेव नाम वार्ता विचारणा ।
 भद्रत्वा मुक्तिप्राप्तं यो ह्येऽस्मिन्मुनिसत्तमा ॥ ५१ ॥
 यो मुक्तं तस्य संसारजं हि मुक्तिः कदाचन ।
 आरुह्यशिवो धर्मज्ञः स तस्य भगवान्मुनिः ॥ ५२ ॥
 वैश्वपुत्र य देव स्य बन्धुनामपि सुमताः ।
 सुता मुक्तिमगच्छन्ते भवन्ते मुनिः समा ॥ ५३ ॥
 मध्येतच्छ्रुत्वा स्वानं श्रीमद्वृद्धाचल त्रिपदा ।
 बलिपुत्रादुदीताये स्वानं कृत्य मयादिन ॥ ५४ ॥
 आरुह्य तस्यैव श्रीमद्वृद्धाचल तया ।
 भवन्ते च भद्रत्वे श्रीमद्वृद्धाचलभ्यम् ॥ ५५ ॥

श्रीरामायणम् । विष्णोः कथाश्रवणं इति । य देवर्षिः दामकजयवर्षः
 यदावतततकथामाश्रितकथयति । तदावतततकथामाश्रितकथयति ॥ ३९ ॥ ४० ॥
 ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

पूजयामास धर्मज्ञा यः मुक्तानन्दमते ।
 तज्जन्तं मुनिं तेन भवन्तनामस्तदा ॥ ५६ ॥
 नाम्ना भवन्तदीप्त्युक्ता सर्वपापविनाशिनी ।
 पुनः भवन्ते मुनि श्रीमद्वृद्धाचलपदा ॥ ५७ ॥
 पूजयामास धर्मज्ञः शिवसक्त ननेकपा ।
 देवर्षो महादेव श्रीमद्वृद्धाचलभ्यम् ॥ ५८ ॥
 सान्निध्यमकण्ठस्य भक्तानां पूजया तथा ।
 मुनिश्च देवर्षेण श्रीमद्वृद्धाचलभ्यम् ॥ ५९ ॥

सहस्राध्यायः ।

संस्कृत २५ अक्षर १

नैमिषीया ऋषः—

भगवत्पुत्रोत्पिच्छमः सर्वतत्त्वविगारः ।

केचित्केवलविज्ञानं प्रमत्तमि विमुक्तं ॥ १ ॥

विज्ञानाभिरूपरूपवैशेष्यं विज्ञातृद्वयवचना जीवन्मुक्ताः कृतकुर्यात् सर्व
ज्ञानः सकलमोक्षप्रकाशश्च सुखं च मुक्तिसाधने निज्ञानमालाः संशयार्थमपुत्रा
पुत्रविज्ञानमयीनवावर्ति—इत्येवमपुत्रविज्ञान इति । कथं विज्ञानमिति
वेदान्ततत्त्वविदाः ॥ १ ॥

केचित्समुद्दिष्टं कथं ज्ञानेन वसतिनम ।

केचित्ज्ञानं प्रमत्तमि तथा केचित्प्रमत्तं वृथाः ॥ २ ॥

समुद्दिष्टं कथंति । प्रमत्तविज्ञानः—

‘विद्यो वाचिषां च परमेश्वरश्च’ इति ।

‘अविद्यया मृत्युं प्राप्नोति विद्यया मृत्यमश्नुते’

‘वशाः चैव पूर्णपूर्णे चैव वाचं चैव भवन्तु’ ।

इति ज्ञानं विद्या च मृत्युं च भवन्ते वदन्ति ॥

इत्याद्याः भुविमृतयो वाचश्चैवमपुत्रा इति वक्ष्यमाणाः । केचित्समुद्दिष्टं
‘विद्यो वाचिषां च परमेश्वरश्च’ इति इत्युक्तं ‘इति सर्वं विज्ञातृत्वं तावदात्मं
वदन्ति वदन्ति’ इति भूमी अज्ञानात् । केचित्समुद्दिष्टं ‘विद्यो वाचिषां च परमेश्वरश्च’
‘वशाः चैव पूर्णपूर्णे चैव वाचं चैव भवन्तु’ इत्यादि वक्ष्यन्तः ॥ २ ॥

केचित्समुद्दिष्टं प्रमत्तमि नृषः केचित्समुद्दिष्टं ॥

वसतिनमिषं क्वचित्ज्ञानं नृषः केचित् ॥ ३ ॥

केचित्समुद्दिष्टं ‘वसतिनमि इति देवा इति वताः’ इत्यादि ‘नन्वाद्यत्वं वाचं
वदन्ति’ इति भुविमृतयोवाचाः । तथा केचित्समुद्दिष्टं ‘वसतिनमि’ इति ‘तयो नानम-
नानमम्’ इत्यादि ‘नन्वाद्यत्वं वाचं वदन्ति’ इति भुविमृतयोवाचाः । तथा
‘वसतिनमि’ इति ‘तयो नानम-नानमम्’ इत्यादि ‘नन्वाद्यत्वं वाचं वदन्ति’ इति भुविमृतयोवाचाः ।

“ भवन्त्या ब्रह्मिण्येते तेनेऽन्विमन्विनिर्मुक्तयाः ।
 यो मुक्तो ह्यस्य संसारोऽसि मुक्तिः कदाचन” इति ॥

‘ पुनरा विनमस्तानां यानयोऽने यो बोध्यतः ’ इति ॥ २७ ॥ २८ ॥
 ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

सुत उवाच -

एवमुक्तस्तु देवोऽपि ब्राह्मे न समाहितः ।

सह पुनरपि चार्पेन चार्पसा बन्धुकाश्चरन् ॥ ३४ ॥

धीमदपुनरुच्छं पुनरं समागम्य धुनन्निभवाः ।

सन्निभकान्तोऽपि स ॥ १ ॥ निभाने ॥ ३५ ॥

बन्धुकाश्चरन्ति । बन्धुकाः । निभः । निभवाः । बन्धुविनाशानुभवे-
 त्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

तानं उवाच महा ब्रह्मं ब्रह्मा नृणां भवन् ॥

भक्त्या चरन्ति तैस्तैः सिद्धयस्तैस्तैः भवन् ॥ ३६ ॥

भक्त्या चरन्ति तैस्तैः सिद्धयस्तैस्तैः भवन् ॥

भक्त्या चरन्ति तैस्तैः सिद्धयस्तैस्तैः भवन् ॥ ३७ ॥

भक्त्या चरन्ति तैस्तैः सिद्धयस्तैस्तैः भवन् ॥ ३८ ॥

भक्त्या चरन्ति तैस्तैः सिद्धयस्तैस्तैः भवन् ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

भक्त्या चरन्ति तैस्तैः सिद्धयस्तैस्तैः भवन् ॥

भक्त्या चरन्ति तैस्तैः सिद्धयस्तैस्तैः भवन् ॥ ४२ ॥

भक्त्या चरन्ति तैस्तैः सिद्धयस्तैस्तैः भवन् ॥

भक्त्या चरन्ति तैस्तैः सिद्धयस्तैस्तैः भवन् ॥ ४३ ॥

भक्त्या चरन्ति तैस्तैः सिद्धयस्तैस्तैः भवन् ॥

भक्त्या चरन्ति तैस्तैः सिद्धयस्तैस्तैः भवन् ॥ ४४ ॥

भद्रत्वा गिराजकानां विमुक्तः कर्षवन्धवात् ।
 इत्य चन्दुजनाभैर गिराजकस्य पूजया ॥ ४२ ॥
 अनायासेन ससारार्थमुक्तास्तत्र सुखताः ।
 अस्मिन्नेवो यत्ने नान्युत्तिपाद्यमपि हिता ॥ ४३ ॥
 कदन्तं प्रसवेन नाथ राजा विचार्यतः ।
 भद्रत्वा मुष्टिपार्श्वे यो रजोः स्विच्छुनिततया ॥ ४४ ॥
 यो भुक्ते तस्य संसारस्य हि मुक्तिः कदाचन ।
 अत्र, रुद्र शिष्यो यमिहः यो त्रिंशो वसवाम्मुनिः । ४५ ॥
 दैवपुत्र ए देवस्य वन्धुनामपि सुखताः ।
 भुक्त्वा मुक्तिमस्येन तेनो मूर्तिः सता ॥ ४६ ॥
 प्राप्तेन प्रदत्ता इदानीं यमवृद्ध चतुर्धमः ।
 यत्किमुक्तादधीतापे स्त मे कृत्य स्यादित ॥ ४७ ॥
 अथ यो मया इत्या दर्शय इति तेनो यथा ।
 यत्ने न महेदं श्रीमद्भुक्त चतुर्धमः ॥ ४८ ॥

पीतेनो गतः । विपुला दक्षतास्तत्राणि । य ददर्थं वाचदत्तयवर्म
 यथावाज्यमकृतयोः ॥ ४९ ॥ ४९ ॥ ४९ ॥ ४९ ॥ ४९ ॥ ४९ ॥ ४९ ॥ ४९ ॥ ४९ ॥ ४९ ॥

पूजयामास धर्मस्था न विमुक्तान्नेवते ।
 तस्मिन् पुनित जन येन न वाचदत्तदी ॥ ४९ ॥
 नाम्ना येन न संस्पृष्टा सत्प्रापविनागिनी ।
 पुन येनो मुने श्रीमद्भुक्तया इत्या सुद ॥ ५० ॥
 पूजयामास धर्म गिराजक नेनकथा ।
 देवदत्तो यहादेव श्रीमद्भुक्तचतुर्धमः ॥ ५१ ॥
 सान्निध्यमकृतस्य प्रकानां पूजया तथा ।
 मुनिव देवदत्त श्रीमद्भुक्तचतुर्धमः ॥ ५२ ॥

अथर्ववेदः इत्येवमुक्त्वा परंपृच्छद्विदे बुधाः ।

सोऽपि नागयणः श्रीमानर्त्तः श्रीमानसः ॥ ८ ॥

समुत्थाय महाटक्त्वा ममया च मूर्धः सह ।

परंप्राप्तेन केजासपद्ममन्त्रमर्षयः ॥ ९ ॥

भूमस्तुत्यादिपञ्चमैवोत्तरपादः—पूरा नागयणो व्यास इत्यादिषु ॥ ७

८ ॥ ९ ॥

तथ देवता समानीर्त्तं श्रीमान्मन्त्रमापतिम् ।

तेजसा तासपम्नये चतुर्वगकल्पयन् ॥ १० ॥

भामयस्यादि द्वितीयांशे तथेति । तेजसाः कर्म तासपम्नयश्चतुर्वगकल्पयन्-
विधिं ब्रह्मवर्धनयोगे वा वाचके परमोऽर्थोक्त्यादिब्रह्मयन् । विष्णुवा भाम-
यस्य ॥ १० ॥

ईश्वराणां च सर्वव्यापीश्वरं परमेश्वरम् ।

यानि वर्तन्तां वरुणं देवतातां च देवतम् ॥ ११ ॥

स्मृतिमभिव्यक्तं सर्वव्यापिब्रह्मन्तरे धियम् ।

सम्यं विज्ञानमानीयं संपृभं सदैवसंलग्नाम् ॥ १२ ॥

अथर्ववेदं पुरा ब्रह्मणा परमेश्वरेण त्रयं ब्रह्म ।

महादेवोऽपि तत्रैवः सर्वमूर्तः सः ॥ १३ ॥

याह सर्वमस्याना वाचा संप्रदा बुधाः ।

ईश्वर उवाच—

साधु साधु महाविष्णो भवता ब्रह्मचर्यम् ॥ १४ ॥

पुरा देवी त्रयस्याता सर्वमूर्तहिते रता ।

मासपृच्छद्विदे तत्रैव भवत्य परमेश्वरी ॥ १५ ॥

यतः सर्वव्यापीव्याप्योऽर्थोऽनः परमेश्वरः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

तद्विदे कृपया वरुणं नव सर्वत्रयहितम् ।

तानमय महाविष्णो तैस्तस्यापमृच्यते ॥ १९ ॥

विदितमन्त्रादिपञ्चमैवः विदः सुप्रभं त्रयविधं च कृष्णमापते वक्तुं शक्ति

अस्ति शब्दस्य शृङ्गोः पुराणैर्नैव वेदनम् ।

पदमि के सिद्धिदायः शिवाय शुद्धमानताम् ॥ २१ ॥

बुद्धस्य शुभफलानि । स्वर्गसहितस्य दिग्गन्तुना दि बुद्धस्य हृदया हृदिः ।

* इत्यस्य दिगन्तध्वजा नवार्ज्याध्वजोऽप्येवम् । इति प्रकृतौ ।

पुताभनयोनि । केदवाक्यनयनस्य निषिद्धत्वात् । 'अथ-इत्' केदुपसर्ग-
 तात्पञ्जल्यो आधयतिपूज्य' इति । इत्यथा 'आधय' 'अथनान्ययवार्थ-
 मतिवधानादुक्तम्' इति । तांसां श्रुतमवतारमिति । अथाऽऽह—

१ श्रीगुरुदेव नमः ।

इति भागवतस्य पार्थ दुर्योधनः ॥ विजयः कृष्णः * ॥ इति ।

भागीयैवेत्यादिनायसि धृतिरालम्ब्य वनप्रदोः किंतु वीरवैरीव काम्ये
मानसकथादुष्टं भाग्यपातदुष्टादुष्य भुत्वा अपरान् इत्येवावर्तिरिति वि
शेषः संपन्न इत्यर्थः ॥ २१ ॥

અન્યથા મધ સર્વેઈ કાનાઝ્યાસો નિર્ધારે ।

प्राधान्यास्य कामने नृणां श्रेष्ठेष्वपकाङ्क्षः ॥ ३२ ॥

देवा तु द्विजानीनां शरणे लब्धविचारमेवावधि मन्त्रं प्रमादया तत्रादि
 दायाद्यन्त्रविचार इत्यादि—आत्मधामिनि । अथैवं सर्वेषां ह्यत्माम्बु ।
 आत्मनि ह्यविषयकानि तु यथैवमर्थं प्रकाशेयम्—आत्मनि ॥ २२ ॥

येषामस्मिन् वसिष्ठान्न विनश्यत् ज्ञानमाधनम् ।

कल्प्य तस्मादयं तेषां पूर्वजन्मसु सुनिश्चितः । २३ ॥

अनु निवृत्तिद्वयव्यवहारिक विषय द्वावेवाभेदयथाकथं येन स्वसौ बोधः भूय-
ते— गर्भे नु सञ्जायेतप्रायस्त्वम् ' इति वस्तुन्य मयि दर्शयत्प्रधानो वाग्विद-
मवमुवाचेति तत्कथं सञ्जायते, साधनमिति दत्तः— देवायर्त्ताणि, २३ ॥

मरुयाधिकारिणां नृणां धर्मव्यवहारविधानम् ।

ज्ञानमन्त्रपतेऽन्येषां प्रतिपद्य विज्ञापने ॥ २४ ॥

सर्वेषां फलसाम्यदायापयैवम्यान्मसाह—सुखयान्तिहान्तिनामिने २५॥

मतिवज्जे दग्गिहानं भदं सुकिं प्रपच्छति ।

विशुद्धं नमश्चित्तानं विशुद्धमपि विद्यमानं । २५ ॥

भीमहातामसो ब्रह्मा ब्रुवी नित्यं यम त्रिया ।

सम्भामुत्कृष्टमायस्य शर्मिष्ठा, रुपावन्तान् ॥ ३० ॥

पद्मोऽयं ब्रह्मन्महिम्नानी नीपविशेषभारं बभूवितुकारभने—सम्भामुत्कृष्ट-
मायस्य शर्मिष्ठा ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

ताम्रकं वस्त्रविज्ञानं दास्यामि शेषत इह ।

तस्यमिष महाविद्यां पातस्याया विष्णुकव ॥ ३४ ॥

पातस्याया इति । वस्त्रमामनीषांविशेषपक्षेति शेषः ॥ ३४ ॥

इयाने रक्षिणकलात्मनश्चकव सन्धनं मया ।

पथ मयाजि नीधोदि नवमोक्तमानी नृ ॥ ३५ ॥

सुषुम्नस्यमिष ५ विविधे पापनाशने ।

माणि माणि स्यगीपानि मयार्ति पापनामि च ॥ ३६ ॥

अर्कवातेऽप्यमावास्यां ज्ञानं कृत्वा महामयम् ।

भीकान्दहन्मिषादेन ब्रुवन्मयां सुखमयम् ॥ ३७ ॥

माणि कवेत्याऽयं—समाप्ते रक्षिणकलात्मनःपापना ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

पथ सन्धनं ब्रह्मया ये वा का वा विन्दु दिने ।

इह्वा रक्षिणकलात्मनश्चकव कलागानिपिष ॥ ३८ ॥

पुष्पके तस्य महाविद्यां ज्ञानं तस्य विष्णुकवम् ।

आपते नरमे काले तेन पुष्पा प्रपन्नम् ॥ ३९ ॥

भीमहातामसो नित्यं यो वा को वा महामयम् ।

प्रपन्नम् इहवत्तुमी सामहादशकं पुत्रा ॥ ४० ॥

तस्य मित्रा पण मुक्तिन दि मेगपकारम् ।

भीमहातामसो ब्रह्मया येन वन्मादयम् ॥ ४१ ॥

या वा को वा मह इव भीमहातामसम् ।

भरतिजयपं कृत्वा प्रपन्नम् पुत्रमयम् ॥ ४२ ॥

तस्य मुक्तिर्यत्नेन सिध्यत्येव न शक्यः ।

स्वान् ब्रह्ममात्रं विनिष्ठं मानवाऽप्युत ॥ ६९ ॥

अथ-नेन विमुक्तयत स्वसमात्महृद्भावात् ।

तस्यादिमुक्तिर्यत्नेनैव सिध्यत्येव न शक्यः ॥ ७० ॥

अथ-स्वतः स्वान् ब्रह्ममात्रं विनिष्ठं मानवाऽप्युत ।

सुत उवाच—

इति श्रुत्वा हस्तिप्रभृतिर्गुरुर्गुरुः ॥ ७१ ॥

प्रेमया मनो लब्ध्वा च महं ब्रह्मविद्यां यतः ।

अथवा यथा हस्त्या प्रवृत्तं भक्तियुक्तम् ॥ ७२ ॥

विद्यायः प्रवृत्तं भूतं प्राणायामं सुगमम् ।

श्रीमद्विष्णुर्हृत्कटाक्षं सर्वदेवोपमोक्तम् ॥ ७३ ॥

पञ्चयोगनिरुक्तिर्हस्त्याऽपि ब्रह्मविद्यायाम् ।

अथवा च हस्त्यायां ब्रह्मविद्यां नैतया तथा ॥ ७४ ॥

कामेन हस्तिना चार्थदेवताभ्यां ब्रह्मविद्याम् ।

पुनरिति, पुनरिति चार्थं भुक्तिमुक्तिफलपदम् ॥ ७५ ॥

अथवा यथा विष्णुः सर्वं भवतमभ्यसितम् ।

यथा ब्रह्मविद्यां भुक्तिमुक्तिफलपदम् ॥ ७६ ॥

श्री वाचो वति । कामेन हस्त्यायां चार्थदेवताभ्यां ब्रह्मविद्याम् । विष्णुः कश्चि-
द्विष्णुर्हस्त्यायां ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

शान्तानां भुक्तिमुक्तिफलपदम् ।

प्रेमया मनो लब्ध्वा च महं ब्रह्मविद्यां यतः ॥ ७७ ॥

अथवा यथा हस्त्या प्रवृत्तं भक्तियुक्तम् ।

यथा ब्रह्मविद्यां भुक्तिमुक्तिफलपदम् ॥ ७८ ॥

श्रीमद्भक्तप्रपन्नं प्रकृत्या शक्तवन्तो मुनीश्वराः ।
 तथाऽर्थं मुनयो भ्यामपुनं पुरतःपावत्याम् ॥ ४९ ॥
 अत्रापुनश्च देवगं वदन्त्यस्मिन्निष्कापि ।
 अहं भ्यामिदं च भूत्वा कुरुषा परया वद ॥ ५० ॥

विश्वविज्ञानमात्र इति विष्णोरात्मनोऽवस्थं व्यासस्य विप्रस्य तदीयावत्-
 विप्रस्यभूतया वागाजम्बाः तदन इत्युच्यते ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

श्रीमद्भक्तिकेलांनऽप्युचिन्वा वसने कृपा ।
 पुण्डरीकपुरे तद्वर्णीमद्वैतायते तथा ॥ ५१ ॥
 वागाजम्बामपि ज्ञानं लब्धवानतिगोपनम् ।
 तदप्युचिन्वा कथाशक्तं वनेऽहं पण्डितवचसा ॥ ५२ ॥
 कथावस्यते च स्वामि विगिह्य मुक्तिमिदम् ।
 कुरुषा वतमानं विमुक्ता भवन्त्यनात् ॥ ५३ ॥

इति श्रीकूर्मपुराणे श्रीमत्संहितायां निवमाहाभ्यन्तरे
 मुक्तिमधनप्रकरणे नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

अत इव मुनि स्वयंभाव इति लक्षणात्मकवागाजम्बामपि वसने भवन्त्य-
 न्नात्वा वागाजम्बामपि परमवचसा वागाजम्बामपि—श्रीमद्भक्तिकेलांनऽ-
 प्युचिन्वा ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

इति श्रीमद्भक्तिकेलांनऽप्युचिन्वा भक्तिकेलांनऽप्युचिन्वा भक्तिकेलांनऽप्युचिन्वा
 कथावस्यते च स्वामि विगिह्य मुक्तिमिदम्
 श्रीमत्संहितायां निवमाहाभ्यन्तरे मुक्ति-
 मधनप्रकरणे नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

महर्षिनाममन्त्रमेवेन याचाद्विष्णोः सत्यमेवार्थं शनिवाटपन्नीत्यभिधेयं महर्षि-
निमित्तभूतमाह— अन्यथायानिस्पादना ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

कायेर्वैद्यकृताशुवाचस्पदकर्मणि क्षीयते ।

यथा वाहेभ्यो भक्तिने स्तुत्या वरत्नवत् ॥ २१ ॥

अनया ईश्वरेवस्य शिवस्य परमानन्दः ।

उद्दिष्टः परमः कालस्मरणा सर्वमन्त्रकः ॥ २२ ॥

वरायवर्षिणि यथा वरदान्ता ज्योत्स्ने नैरुदेया इतथा । अत एव हि
शक्तिरित्युक्तम् वरमः काल इति द्विविधा हि कालः वाचा-वर्षादेति ।
क्षिप्रवाचार्थवन्त्यर्थः वरम इति वरवर्षि कुवाच्यर्थः -

‘ कालो वाचात्मकवन्तः महामावाचात्मकः ’ इति ।

त एव कल्पवन्तस्तर्गवामस्याकाशानन्दस्य साधान्तरिष्ठिन्त्यर्थः काल-
इत्युच्यते । इदं काल—

‘ क्षाति वरदानार्थं कल्पयति तस्मैव कालोऽयः ’ इति ।

उदाह—महता सर्वणि । वाचाकृतादिभ्यश्च। कदलीप्रसिद्धमन्त्रक इत्ये-
दित इत्युच्यते ॥ २१ ॥ २२ ॥

लाऽपि माशामहद्वयं कल्पितो वादया तथा ।

सर्वे काले विनीयन्ते न काला कीरत तथा ॥ २३ ॥

अत एव वाचाचलमर्कवन्त्यर्थः कालाऽपि कल्पित इत्याह—कोऽपि ।
यथा वाचा वाचाद्वयं कल्पितो तथा तन्मन्त्राऽपि । वरादुक्तवाचाः—

‘ वैष्णवादिपन्त्रविद्यावर्षाऽऽमिन्वा महत्तया

मन्त्रवृत्त्या व्यविधेयं न कथञ्चन कुन्वते ’ इति ।

मनु वाचाधिरमन्त्रात्मन कालेन वाचा उदिकमे समादिह मां इति
विनापीति परमोदितपान्त्रकं तन्मन्त्रमर्थं विवेचनायै । शत्रुमन्त्रकर्मामन्त्रात्मन
नाह—सर्वं काल इति । यत्र कालः पारम्पर्यमन्त्रं स सर्वः कालमेव परिच्छि-
द्यत इति कालस्य कर्मिष्ठकालावाचमिन्वा इत्युक्तमन्त्रार्थः । उद्दिष्ट इति
न तन्मन्त्रमात्रम् । किन्तु मन्त्रात्मना मन्त्रावर्षिणि । मन्त्रमन्त्रः मन्त्रात्मन्त्र-
वाचको मुदपमन्त्रः मन्त्रवाचीन पारम्पर्यं तन्मन्त्रवन्त्रात्मकं मन्त्रवर्षि यथा-

इसावहीना वापिसा माहिना वापसा अन्.

नैव आनन्ति स्वयं मत्पनामर्षिर्माहताः ॥ ३८ ॥

केषां चित्तात्मविभावाद्बुद्धयन्तरेणैव दृष्टान्तेनाह ॥ ३८ ॥

५१ ५१ सुनि सवाश्रित्य कल्पहविर्नयः प्रजा ।

आगच्छन्ति ते सर्वे कृपायात्मानं शक्यम् ॥ ३९ ॥

नहिं मल्लिकतायाः न वाष्पयुग्मं हि तन्मं मेत्याह—दा वासिनि । शिव-
इत्यथा मन्त्रात् ननु किमद्यानाऽऽराधनां विधादेवत्येव ।

जलं हि गोमयम्—

‘सो सो यां यां तनुं पन्थाः धत्तवाञ्चिन्दुविष्णवः’ इत्यादि ॥ ३९ ॥

कृत्स्नस्य मूर्तिमात्रस्य धर्मादात्तकसंज्ञिता ।

अष्टमस्कन्धे श्रीमद्भिरुचिः शिर्षं सर्वं च नमस्कृतम् ॥ ५० ॥

श्रीकृष्ण भक्त्या भक्तिभक्त्या कर्मभक्तिः त्रैलोक्य—ब्रह्मभक्तिः ॥ ५० ॥

उद्यमनिर्णय कृतस्तु शिरोऽर्धव्यवसायगतं ।

अध्यास तात्पर्येण विषयः साक्षात्कारार्थः ॥ ५१ ॥

॥१॥ काव्यभारत—संस्कृतविश्वविद्यालय ॥ २७ ॥

अ वरुं लिपम वदुःखं तानि भुव दिवाः ।

मध्यस्थानेन ब्रह्मदेवा भवति मुक्तासु प्रतिप ॥ ५३ ॥

गारुडस्यैव त्रिकांशे कागजमाद—आशुं प्रति १, ४२ ॥

कानिचिद्वर्याः कयः नि जायन्ते यश्चिन्तया-

सहस्रमूर्तिं तमशब्दिनां गिरेः शम्भुक ॥ ५३ ॥

एषैवैवमिति विवेकमात्रेण वाक्यानि कानिचित् ।

विष्णोर्मानं समदक्षिण्य नयन्ति च कान्तिवित्त । ४४ ॥

आद्येपी नर्तिकाभिर्य युतिरुक्तानि कानिांषु ।

सुखं भवति सदाशिवो भूतिः साऽऽदिभ्यः कानिधित ॥४५॥

मानदेवताप्रतिष्ठापना तत्त्वविद्यायाः सर्वादिरेवमेवमानवादः काश्चिदि-
देवताप्रतिष्ठापनायाः अर्थो हि 'सर्वे देवा एवमेवमानाः' इति (१४२)। (१४३)। (१४४)।

प्रातिकल्पे पुनिर्गता मन्त्राणां यथा ॥ ७१ ॥

अथ देव वसवन्ते विलीयन्ते यथा पुनः ।

अथ मेको महाव्रतः साक्षी सर्वान्तरा इहः ॥ ७२ ॥

मन्त्रमहो मेमन्त्रे कदाचिदसौहृदादीनां कपो मन्त्राणां विष्णुमिहारी
प्रादुर्भास्यः । न चोदितः परं मन्त्रिभ्योर्गतां देव मन्त्राध्वनय आह—अतिवृत्तमिति ।

अन्य तु मन्त्राधिक्यमिहोक्तं—अथ मेको इति । सर्वान्तराणां विष्णुमन्त्राणां
मन्त्राधिक्यमर्थः । 'यथा ह मन्त्रा मन्त्राः' इति श्रुतेः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

अथिक्कामहिनां निरुक्तं नानिक्कत्तं कल्लायनः ।

यथाहर्षाणां, यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां ॥ ५३ ॥

यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां ॥ ५४ ॥

यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां ॥ ५५ ॥

यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां ॥ ५६ ॥

यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां ॥ ५७ ॥

यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां ॥ ५८ ॥

मन्त्राधिक्यमिहोक्तं—अथ मेको इति । सर्वान्तराणां विष्णुमन्त्राणां

'यथा ह मन्त्रा मन्त्राः' इति श्रुतेः । यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां ॥ ५३ ॥

मन्त्राधिक्यमिहोक्तं—अथ मेको इति । सर्वान्तराणां विष्णुमन्त्राणां
मन्त्राधिक्यमर्थः । 'यथा ह मन्त्रा मन्त्राः' इति श्रुतेः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

कोऽयम् । मन्त्राधिक्यमिहोक्तं—अथ मेको इति । सर्वान्तराणां विष्णुमन्त्राणां

मन्त्राधिक्यमर्थः । 'यथा ह मन्त्रा मन्त्राः' इति श्रुतेः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

मन्त्राधिक्यमर्थः । 'यथा ह मन्त्रा मन्त्राः' इति श्रुतेः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

मन्त्राधिक्यमर्थः । 'यथा ह मन्त्रा मन्त्राः' इति श्रुतेः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

मन्त्राधिक्यमर्थः । 'यथा ह मन्त्रा मन्त्राः' इति श्रुतेः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

मन्त्राधिक्यमर्थः । 'यथा ह मन्त्रा मन्त्राः' इति श्रुतेः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

'यथा ह मन्त्रा मन्त्राः' इति श्रुतेः । यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां ॥ ५३ ॥

यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां यथाहर्षाणां ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

आपो नाग इति शक्य आपो वै नमूनव ।
 ता परम्पायने मेन शोको नागपयः स्वयम् ॥ ७ ॥
 स पुनर्देवदेवस्य निवस्य वरनाम्बन ।
 आत्रया सन्निवे वशां वरुमुत्तुवपुत्रया ॥ ८ ॥
 शाराङ्ग कथनाम्बाय महापयससन्निवम् ।
 अट्टहार्म हिजाः कृत्वा शक्तिर्य च म्नागलम् ॥ ९ ॥
 हेमापान्महादेविनी वरुणम्बराणां यम् ।
 मरुत वेश्मन्विपम्बाम्बुवायां वरुणम्बाह ॥ १० ॥
 द्रुवा विम्बववापम्बा जन्मकाकनिवाविन ।
 ते पुनर्वेशविपुत्रा, निवृत्ता वरुणवी इति ॥ ११ ॥
 मरुतुपम्बराणां विष्णु महावामकरकम् ।

वामपयः कथुः—

वामपयः वरुणानामादिभूत जन्मनम् ॥ १२ ॥
 वरुणाय वृषाणां नमः वरुणायम् ।
 मरुतुपम्बराणां विपुत्राणां वरुणायम् ॥ १३ ॥
 वरुणा पयसः पुनः वरुणा पयसः नमः ।
 मरुताणां कम्बराणां मरुताणां वरुणायम् ॥ १४ ॥
 मरुतुपम्बराणां वरुणायम् विष्णुयै नमः ।
 नवा हिमवतम्बराणां वरुणाय नमः ॥ १५ ॥

वरो विष्णुवामनस्य इत्यम्बराणां वरुणाय नमः । यत् आहुः—

‘वाम वरुणाय नमः’ इति ।

वरुणाणां वरुणाय नमः वरुणाणां वरुणाय नमः । वरुणाणां वरुणाय नमः ।
 वरुणाणां वरुणाय नमः वरुणाणां वरुणाय नमः । वरुणाणां वरुणाय नमः ।
 वरुणाणां वरुणाय नमः वरुणाणां वरुणाय नमः । वरुणाणां वरुणाय नमः ।
 वरुणाणां वरुणाय नमः वरुणाणां वरुणाय नमः । वरुणाणां वरुणाय नमः ।

‘वामाय नमः’ इति ।

इति वृत्त ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

नमः स्वर्णभूवे सुखं सुखान्नादिस्वरूपिणे ।

विगदयत्रायैः साञ्जाननकाय नमो नमः ॥ १६ ॥

सूत्राणादीति । सुखान्नादिस्वरूपधनः शान्तोपाधिकः । आदिस्वरूपे-
शान्तवासो शान्तानन्दधनो कलत्राधारे दिग्भवनः । विगदयत्रायै-
कयः स्तुत्यः ॥ १६ ॥

विश्वैरनसकृपाय सात्रकाय ते नमः ।

साक्षरशमसकृपाय नमः सुन्दरानने नमः ॥ १७ ॥

इत्थं सार्वभौमधनैः शान्तमये शरकृपायुक्ता स्वरूपविश्वैरनसकृ-
पायैः तदवस्थाकृता आऽऽह—विश्वैरनसकृपायैः । साक्षरशमसकृपायैः
दिः ॥ १७ ॥

अवस्थामातिभे सुखसकृपायैः सात्रायुत ।

सुखेवाय विगुह्याय सुखमीनाय ते नमः ॥ १८ ॥

अवस्थामातिभे सुखसकृपायैः सात्रायुत । सुखमीनाय-
सात्रायुत विगुह्याय—सुखमीनायैः, य इति विगुह्यायैः कृपायुत-
अवस्थामातिभे विगुह्यायैः—सुखमीनायैः ॥ १८ ॥

सदमाय समस्तस्य जगत्तः पुराणमने ।

अकार्णिकस्यकाय गिह्याय गिह्याय ते नमः ॥ १९ ॥

सर्वविद्यानमंगल नमो विद्यादशायिने ।

जगतां यज्ञाय सुखं वैषम्यं विषयविणे ॥ २० ॥

अकार्णिकेति । ‘कलं मायकायं यं चान्यं यं जगत्तः पुराणमने’ इति वि-
सूयते । सप्तमयनीकायान्तराद्यन्तराद्वा सन्देहः ॥ १९ ॥ २० ॥

निष्पशुह्याय सुखाय भूकाय सुखरूपिणे ।

नमो साक्षात्मीनाय नमोऽसकृपाय ते नमः ॥ २१ ॥

अक्षमाय शास्त्राय स्वयन्तानाय नमः ।

नमः पुंय पुगदाय भेदः साप्तेककृतय ॥ २२ ॥

नमो वाचायति । ' एतो वाचां ज्येष्ठमथे । अवाप्य मनसा सह ' इति
मुक्त ॥ २१ ॥ २२ ॥

अस्मिन्नादिपञ्चाय नमस्तद्वृष गोकट ।

वापाहपाय मायायाः सप्तारुता ननार्चन ॥ २३ ॥

मायाया इति पञ्चा नानामन्त्रोप मायायै न सिध्यति ॥ २३ ॥

नमः पण्डितवाय नमः शकवेगात्मन ।

नमो निरुद्धवाय वासुदेवाय ते नमः ॥ २४ ॥

योमाय मायसम्पाय ये मानामिहमिन्द्रये ।

ममस्त मन्त्रवाय नमस्त कृष्णपिण्डे ॥ २५ ॥

नमस्तद्वृष वगटाय नारुतिहाय ते नमः ।

नमो रामनकपाय नमो रामवशात्मने ॥ २६ ॥

नमः रुष्णाय सर्वज्ञ नमस्ते कल्किरुपिणे ।

कर्मिणी कटकाय कर्मदाय ते नमः ॥ २७ ॥

कर्मकर्ष नमस्तुभ्यं ममस्त कर्मसाक्षिणे ।

नम विनायकाय नमो देवात्मपिण्डे ॥ २८ ॥

गुणवरात्मक ॥ २९ ॥ नमो भगवत्परिणाम ।

अज्ञानादिभिराया निवर्तयन्कटकाय ॥ २९ ॥

नमो नमस्तद्वृष नमस्तः सायकपिण्डे ।

नमः सुधा-मने मृगं नमो वज्रपराय ते ॥ ३० ॥

नमस्तः पञ्चनाभाय नमस्तः भाङ्गदाम्भवे ।

नमस्तुभ्यं विगाटाय नमः श्रीधर मायक ॥ ३१ ॥

नमः शमात्मनां साधनाशेकहतेवे ।

श्रीरम्भानिष्ठानामचिरादेव कृदिह ॥ ३२ ॥

अथ धामां नमो श्रीरम्भानिष्ठानामचिरादेव ।

नमोऽपुनश्चिरादं नमो विद्यायार्चित ॥ ३३ ॥

हं गेहभाविनं नृपं नमो वैकुण्ठवासिने ।

नमो रामाभिपूजानो रंगमप्रवदायिन ॥ ३४ ॥

मूल उवाच—इत्थं ब्रह्मविशिः सिद्धः, तनकायिरभिपूजः ।

प्रसादमकण्ठेषां श्रीपराशरगतोत्पन्न ॥ ३५ ॥

ततः पूर्ववदानीयं महोत्तमाम्भोजरति

विस्तृत्य कथं वाराह स्वयं ब्रह्माऽप्रवक्षति ॥ ३६ ॥

सा यः संत्यक्ता विशा ब्रह्मस्योपरि नारीव ।

तस्यां ब्रह्मा महादेवमापास्य सुवता ॥ ३७ ॥

पूर्वमगतिविधिरुक्तान्तिमानमवश्यम् ।

यथापूर्वं द्विताः बह्वं मनि रंके ववापति ॥ ३८ ॥

इति भुक्ता मुनिभक्ता नेतिपारम्यवातिमः ।

ब्रह्ममाप्नुयथं ब्रह्म सर्ववितरन्— ३९ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे श्रीमत्संहितायां विषमाहात्म्यसम्बद्धे

पृथिव्युत्तरां नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

अथः पशुम्यायेति मन्वाचकारेऽपि विष्णुमिदं ब्रह्मविद्यामहात्म्यकारेण
रूपये । स्वयं हि—

‘यद्यद्विद्वत्तमस्तस्य श्रीमद्विद्वत्तमेव सा । तत्तमेव ब्रह्मणो नमो नमो नमो नमो—
अथ’ इति ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥
॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

इति श्रीमत्संहितायां विषमाहात्म्यसम्बद्धे विषमाहात्म्यसम्बद्धे

विषमाहात्म्यसम्बद्धे विषमाहात्म्यसम्बद्धे विषमाहात्म्यसम्बद्धे

मूलसंहितायां विषमाहात्म्यसम्बद्धे विषमाहात्म्यसम्बद्धे

अथ नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

अकथंस्मानुसंधानाज्जाता एतं वजापतं ।

शिष्टव्यनिकमनसो न मृष्टी चकिरे मतिम् ॥ २२ ॥

अनिष्ठानाम्प्रकारः—कथंस्मानिति । कीदृशस्य मनुष्य विद्याभ्यासः—
मनसो न ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

सुहृदर्थं प्रगवाग्मता नान्धनामस्विकापते.

सुमतिं वापवा तस्मिन् दृष्ट्वा पुरुषानमः ॥ २६ ॥

ममकारणजन्यद्वौ कति न चकिरे मताः वा चिमिति । केनानिमित्तार्थं धाते-
प्रकारेण्यत आह—सुहृदर्थमिति । न हि विद्याभ्यासं स्वयं मृष्टी विमुक्त
इति केनाप्यने मते कथंस्वतन्त्रः ॥ २३ ॥

पुत्रार्थं पुत्रं मयातं हिता जायमानं पितः ।

धर्माधितश्चतुर्वर्धो विष्णुना विधायनिता ॥ २७ ॥

महापते नवार्थं धरायाम्बुं हनाननम् ।

एवं विगतं कति न किंचित्कथंस्वतन्त्र ॥ २८ ॥

ततः कापो महानरः शङ्खोऽस्यः पताऽऽत्मिका ।

कापस्य तस्य नेत्राभ्यां शालकाभुविम्बरा ॥ २९ ॥

एतस्मिन्महद्व तस्य मयातः वरमथा ।

अवधाम्पुत्रां पुत्रिं ममवाग्मकस्यामिति ॥ ३० ॥

त पुनर्द्वन्द्वस्य प्रमाशदभ्येकापते ।

मताप वरं योः तपो विप्रश्चतुर्वर्ध ॥ ३१ ॥

पुत्रोप वापवामात ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

सुहृदर्थं मयातस्य प्रमाशदभ्येकापते ।

अविमुक्तार्थेदेगान्त्वर्कापरां विमपत ॥ ३७ ॥

विमुक्तार्थे मयातस्य विद्या देवाचकिमवा ।

असत्तु नो मयातस्य मयातस्यमयात ॥ ३८ ॥

अधनार्थेदेगो मयात ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

तमर्थं शकं मयातस्यमयातस्यमयातस्य ॥ ४३ ॥

समानाद्य दक्षिणार्क्यं संकल्पान्कर्मसंज्ञितम् ।

एवमेतान्नतः श्रीमानसूत्रस्तपकोत्तमान् ॥ ४४ ॥

मानेन साधकान्ताह—दक्षिणि चत्वारः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

पुनरादाहया विद्या धर्म संकल्पमन्त्रिनः ।

मानः करमापन्न स धर्मस्तु एवर्त्तन ॥ ४५ ॥

साधपैर्भाषिण्यातिवर्तिष्ठ-वेर्नवभिः नवानेके वर्षे एव मनुष्येषां माह इत्यादि—द्विरिति ॥ ४५ ॥

तत्रत्यमुर्मन्त्रः स्वरूपं यच्चनःसुगोष्ठिमाः ।

सुद्धा मुनि पुनस्त्यक्त्वा शरीरात्तन्मात्रमाह ॥ ४६ ॥

तत्रत्यमुर्मन्त्र इति । मनुष्यान्तु इत्येतादृशानां दक्षिणार्क्यं कर्त्तव्यं साध्यायक-
मात्रम् । मन्त्रादि भेदविषयकं 'इदं वा भवे मेव विष्णोःऽन्तर्गतं' इति ब्रह्मणा-
द्वर्गी आद्यव्यवस्थिं यज्जपोऽप्य 'त यज्जपयसुगमसुगम तेनैको हव्यवे
धयेऽग्रमपुत्रायाऽप्य सा मनुष्यान्तर्गतमात्रम् तत्र मन्त्राद्य-वचनं' इति ॥ ४६ ॥

सा मनुष्यमणा त्यक्त्वा शरीरात्तन्मात्रमाह ।

पुनर्भक्षःऽप्येवमुक्त्य मुक्त्वात्मन्वविमुक्तिवताम् ॥ ४७ ॥

सुद्धा सुगमजस्तस्य शरीरं त्यक्त्वात्मनः ।

तन्मुनेर्वैदिविच्छेदा अमुक्त्यो दिने मुमुक्षु ॥ ४८ ॥

इत्यागत्यपरिष्कारविचारिणि । इत्येवमन्तर्गतो हि आतिवक्ता इत्युक्तम् । धृपदे
वि—स सुद्धावेवान्तरात्मन तन्मन्त्रे इति न पाने साधकमुक्तम् । साधकं सा तन्म-
न्त्रादीनामात्रात् तद्वद्वचनमात्रम् ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

पुनश्च सन्तस्तुक्तं शरीरं प्रगवान्नतः ।

आस्वाद्य ब्रह्मविन्दुस्थाः पितृन्सुद्धा विहाय तत् ॥ ४९ ॥

शरीरात्तन्मात्रमात्रमन्त्रवर्त्तनं शिवात्मना ।

त्यक्त्वा मुनिर्हिताः सा तु संपदा मेनाभयमुद्धृताः ॥ ५० ॥

इत्येव शब्दसमुच्चयानि । पितृदेवपितृन् आहृतं 'कनकः सन्तु मे देवाः
विततः' इति श्रुतेः । यन्मुक्त्वात्मनस्तु कदा न ज्ञायते च । तन्मुद्धृता अर्थात्
शरीरं भगवत् तन्मा । धृपदे हि—'त-दप्यसाधकान्तरात्मनः केनचिद्वा साधके

प्राज्ञे वृक्षमवृक्षत । यत्पश्य मां कनूरासीतामपादत श्रीश्रीरात्रयोः संधिरामनाम् ।
शनि ॥ ४९ ॥ ५० ॥

अवस्था विग्रहाद्वयं च न पविष्टिनाथः ।

जमिने मनजा रुई त्यक्कं न दिशई पुनः ॥ ५५ ॥

ज्य त्स्न कपेण निष्कृष्टं पुरस्तेनाभ्यर्च्यते ॥

मन्त्राः तद्वत् शरीरासु रजसा लहिता विद्याः ॥ ५२ ॥

सुनिपातार्थमुनाथ रत्नदाः पञ्चगव्या ।

मृतगम्यार्थक्याश्च ह,पुनश्चा वस्तुस्थित्या. ॥ ५३ ॥

एतन्मिदं परिचक्षित्वादिभिः । ननु यत्कर्मोक्तम् । हि रामसा इत्युक्तात् । नृपते
हि 'स वनजनायमेव यथा मधुना' इत्याद्यर्थे 'ताभ्यो दाहयेद्वे पाने पयोऽद्भु-
दा' इत्येव सा ननु रसनिर्माणादेव ना भ्यात्काऽन्यथ' इति ।

२३२१ भविष्यद्विधि । २३२१ रामायणकथानाम्ने भावा वाक्यसाहच्यः सुवि-
वासवर्षिणा भावाः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

पुनरुद्धारमार्गं गन्वा नमो विश्वममथ्यतिः ।

१५०३ गुरुभास्वत्यासङ्क्रान्तिसम्पत्तौ ॥ ५५ ॥

[illegible]

समस्तान्याथ निश्वासा तपसाश्चाचमेष च ।

कचं वीर चिह्नमोप तथा वीर मयताम् ॥५५॥

भोजनमनुष्ठानम् । अथ यज्ञम् । विष्णुर्वाग्देवि यज्ञाङ्गानि । अथ हि । एवं
 सर्वमनुष्ठानं यावत् । किञ्च अथ यज्ञं यावत् । अथानि यज्ञाङ्गानि यज्ञान्वाग्देवि ।
 इति ५५ ॥

अपिष्टानां च सर्वं महत्त्वेन यनापदि.

संपद सर्वनामा न निमित्त इत्यादयः ॥ ५३ ॥

सैनसन्धन शान्ति । नृका सन्धनं पराशर—

‘कर्मणि’ भाष्येणादयः सूत्राणि विनिर्वाण्ये ५ ।

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

पञ्चीकृतानि भूतानि ब्रह्मणा भूतम् पुनः ।

सर्वेषां कारकत्वं न प्राक्तानि ब्रह्मदादिभिः । ५३ ।

यानि पुन ब्रह्मणा पञ्चीकृतानि भूतानि कल्पयेत्तत्कल्पं ब्रह्मदादेवब्रह्म-
णस्य कारकमित्येव, ॥ ५३ ॥

एवं विविधं अगदन्तरात्मा वनादितिः स्वयत्तमं स सुमुता ।

महावतस्तस्य नदेष्वग्न्व पुनस्त्वमोक्तमवाप सपः ॥ ५४ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे भूतमांशनायां विषमादाम्बयस्मरणे

ब्रह्मसृष्टिकथने नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

एवं विविधमिति विविधमिषान्तरादेरागदन्तरो हि वनादिति । ५४ ॥

‘ज्ञानमनिरं धर्म्य केगर्भं च तत्र-वतः

देवर्षे वेद धर्मश्च तत्र भिदं तनुवपद्’ इति ॥

सह एवमावत एव । एवंभूताः हि ब्रह्मणा जित्तमांशः अकर्मिताय वरमेवा-
वपाऽज्ञाय मायावर्षं कर्मभिर्वाच वर्मावाहं निवृत्त्या मन्त्रधाराः वनामाक्षिणी
अकल्पमणिहो कावद् । तन्वनिष्ठेषु सर्वं कावद्-करुणीनायाचयत्वात्तमांशवर्षा-
क्षिप्यते इति गीतासु-

‘या निष्ठा महेभुतानो तत्रार्थं प्राप्तिर्यदी ।

मन्त्रां प्राप्तिर्युतानि वा विद्या कावसा भूतः’ इति ॥ ५८ ॥

इति श्रीवक्रार्जविराजिते महाभारते स्कन्दपुराणे भूतमांशनायां विषमादाम्बयस्मरणे

ब्रह्मसृष्टिकथने नाम दशमोऽध्यायः समाप्तः ।

इति नामांशपर्वणि विष्णोर् अथ दशमोऽध्यायः

नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

विनाहृत् स्थावधुने विद्या अमृतम्भनृमास्तिका ।

अमृतम्भ गिरी नार्ति मनकषा नपर्वितोद्ग ॥ १५ ॥

सा पुनर्मनृना नन र्द्वानाऽर्तिव मास्तिका ।

तस्याऽनेन मनुष्यः विद्वत्समस्तयेव ॥ १६ ॥

उत्तानव रत्नजाल नया कन्वा ॥ १७ ॥

उत्तानव रत्नोऽर्तिव विद्या रत्नजालवतः ॥ १८ ॥

आकृति रत्नजालां मानसम्भ रत्नजाल ।

आकृति रत्नजालां मानसम्भ रत्नजाल विद्या रत्नजाल ॥ १९ ॥

पेङ्गुपुत्रः समस्तवर्तिनः समस्तवर्तिनः विद्या रत्नजाल-
विद्या रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ
रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ ॥ २० ॥

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ
रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ
रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ
रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ ॥ २१ ॥

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ
रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ ॥ २२ ॥

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ

रत्नजालां मानसम्भ रत्नजालां मानसम्भ ॥ २३ ॥

यमेव्य इता इमेव शब्दावाप्नु नमोदयः ।

नमोदयेन संपन्नाः नमोदयाः कल्पका इति ॥ २० ॥

तादृशः स्थान्यादया विभावगिष्टाः एत ए पञ्च व ।

यत् कर्मानुक्रमेण धार्मिकानामित्युक्तार्थः ।

आज्ञया नमो आगत अस्तुपाना विनयसाः ॥ २१ ॥

वृद्धयेति । दक्षिणायांमिति चेत्तः दक्षिणाया इति । अतुर्विकल्पिकाः ।
यत् अज्ञायांमयावत्त भवत्येव वक्तव्यः एतादृशं वक्तव्यः—

‘ अथा अर्थानामित्युक्तिः वृद्धिः स्यादिति ।

वृद्धिः स्यात्तुः इति । इति । इति । इति । इति ।

इत्येव वक्तव्येन भवति दक्षिणायाः वक्तव्यः । इति ।

तादृशः अज्ञायांमयावत्त भवत्येव वक्तव्यः । इत्येव वक्तव्यः । इत्येव वक्तव्यः । इत्येव वक्तव्यः ।
वक्तव्येन वक्तव्यः । इत्येव वक्तव्यः । इत्येव वक्तव्यः । इत्येव वक्तव्यः ।
वक्तव्यः वक्तव्यः ।

‘ तादृशः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः ।

वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।

वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।

वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।

वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।

वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।

वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

इत्येव वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः ।

इति वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः ॥ २३ ॥

न केनचित्कृतं व्याख्यातव्यं न केनचित्कृतं व्याख्यातव्यं ।
वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।
वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।
वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।
वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।
वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।
वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।
वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।
वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।
वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः वक्तव्यः । इति । इति । इति । इति ।

वेद्यदेवो महादेव सर्वज्ञः करुणानिधिः ।

कपर्दी तिलकवत्तम हाटकान्ता महाधरः ॥ ३० ॥

उक्तेऽपि मुनीनां संवत्सराभ्युदये कर्मभारवाक्यमुदाहर्तुं संवत्सराभ्युदये
उक्तवानि—इति स्थितं तन्मार्गद्वयः ॥ ३५ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥
३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

सोमार्धगामरः संतप्य कर्ममुपायिष्यति ॥

उवाच बभूवै वाक्यं मुनीनां संगमापहम् ॥ ३८ ॥

इति उवाच—

न स्वभावाज्जगत्सर्वस्ति सत्मा मुनिभिरा ।

अथ स्यादेकमेनापि न च कश्चिद्व्यवस्था ॥ ३५ ॥

प्राणिनो कर्माकेन स्यात् न मुनिममया ।

जगतः संसारात्तात्, कियन्ति सत्ताः हिता ॥ ३५ ॥

अथ कर्मानुक्रमेण जगत्सर्वस्ति ॥ ३६ ॥

अथ स्वभावा विपश्चादिति यदाचनित्यं ॥ ३७ ॥

सुत उवाच—

एवमुक्त्वा महादेव सर्वज्ञः करुणानिधिः ।

अनुगृह्य मुनिश्रेष्ठकर्मभारान्निधितोऽपि ॥ ३८ ॥

मुनयश्च पुनरपि ताः समाग्राह्य हरश्चन्द्र ।

अनीय धीनिमापन्ना अरमन्तः पितृमा ॥ ३९ ॥

नवन्तापि मुनिश्रेष्ठा धर्माकर्मानुक्रमेण ।

सृष्ट्वा संदग्धीमान् द्वीपं विचरन्त्यपि ॥ ३९ ॥

इति श्रुत्वा मुनिश्रेष्ठा नामधेयान्कथांशता ।

पसन्तस्तदा श्रुत्वा पुनरावासादुदाहृत ॥ ४० ॥

इति श्रीमद्भगवद्गीतायां सुतभाष्यायां निवृत्त्याह्वयनोक्तेः त्रि-
व्ययसमाधिनिर्देशमुदाहरणविकारव्याख्यायाः अथ ॥ ११ ॥

युनीयां यवोपन्यासः संक्षेपमभिरासाय धम्मसंनमिचानं च श्रुताम्-
वरोपान्तपादं श्रुतम्—

‘काजः स्वभावे विवर्तितोऽप्यस्य इनामि पाणिः कुरुषः’ इति विस्मयम् ।

‘संभारं यथा न न्यान्वयान्तराभ्यां प्रवर्तते मुमुक्षुः स्वहताः’ ।

‘ते श्रुतावगागामुदना अकथयन्तवान्कथां विमुक्तानिगुदाय’ इति ॥ ३३ ॥

३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

इति धर्मश्रुतावगागामुदना अकथयन्तवान्कथां विमुक्तानिगुदाय-

तवापराकलनापनिष्पन्नसंभारं यथावत्तथा विवर्तितवत्

श्रीमुनमः श्रुतावगागामुदना अकथयन्तवान्कथां विमुक्तानिगुदाय-

तवापराकलनापनिष्पन्नसंभारं यथावत्तथा विवर्तितवत् ॥ ३३ ॥

शिवशास्त्रावलीः ।

नैमिषीया इव —

महाधर्मवशात्तथापनिज्ञानवशात् च ।

मानिनिजयमम्याकं चर चरकहगनम् ॥ १ ॥

माणिनां कर्मपापेन यथा धर्मश्रुतावगागामुदना अकथयन्तवान्कथां विमुक्तानिगुदाय-

तवापराकलनापनिष्पन्नसंभारं यथावत्तथा विवर्तितवत् ॥ ३३ ॥

श्रीमुनमः श्रुतावगागामुदना अकथयन्तवान्कथां विमुक्तानिगुदाय-

तवापराकलनापनिष्पन्नसंभारं यथावत्तथा विवर्तितवत् ॥ ३३ ॥

सुत उवाच —

सर्वे श्रोतापकाग्राय मानिनिजयमादृतम् ।

अमम्योऽपि पूजापूज्यः सन्तुष्टः सन्तुष्टः सन्तुष्टः ॥ २ ॥

अमम्योऽपि पूजापूज्यः सन्तुष्टः सन्तुष्टः सन्तुष्टः ॥ २ ॥

पुरा त्वेनं कुनिभेष्टाः शतैरे विलसं बदे ।

अन्धकारादुने लोके विभोम्भो ब्रह्मपुनि ॥ ११ ॥

सहस्रवीर्षा पुरुषा विष्णुर्वागास्त्राक्षिष ।

सौमिर्गर्भो विभ्रतपन्थं सुप्राप मद्यविषयाः ॥ १२ ॥

कदाचित्पुत्रं विदासैरुणादित्यघेनिभम् ।

सस्य सुप्रस्य देशस्य नाभ्यां पादं महामय ॥ १३ ॥

द्विरुच्यतातो जगताम्भ्या दिव्यममत्यतिः ।

आभ्याय पर्यां मुने तस्मिन्देशे समृद्धिर्वा ॥ १४ ॥

यस्य इति । तैत्तिरीयब्राह्मणपाठान्ते अन्धकारं विमर्शं बदे मयि सुप्तापेर्त्य-
म्वरा । मद्यविषया वा विषयं यज ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

सस्य देशस्य भेदा मज्जलः सकारिणः ।

महाभेदाद्या पूर्वपाननामद्विगाम्भ्याम् ॥ १५ ॥

सागैरभरे जगतां सुप्ताद्याभ्यां आभ्या इत्यन्वयान्वयः । सुप्ताद्याभ्यां तस्मि-
न्पुनरे वि । जगतां भेदा मज्जलः सकारिणः कुता । ऊह तद्वत्तमं यद्वेभ्यः
पञ्चपां यद्वा 'यद्वा' इति ॥ १५ ॥

माज्जल्य माज्जल्यार्तिः मह आताम्भपोषयाः ।

तस्य हुताग्नेह श्रीचित्रं गन्धर्वीर्वाभूव ॥ १६ ॥

ऊहर्वा सदिताः श्रीमिर्माता ईश्वरः गिराज्या ।

पञ्चपां यद्वा सह श्रीमिर्माता ईश्वरः सदिताः ॥ १७ ॥

माज्जल्य इत्यादि आताम्भपोषया ऊह सह श्रीमिर्माता ॥ १६ ॥ १७ ॥

स्वर्द्धां स्वस्य ईश्वरं मार्गलोत्थं स्वयं प्रथम

तव । सुप्राप आताम्भपोषयाः यद्वेभ्यः । १८ ॥

अर्धप्रीत्याम्भ आताम्भपोषया मज्जल्यार्तिः । स्वर्द्धां स्वस्य । आताम्भपोषया
मज्जल्यार्तिः । स्वर्द्धां स्वस्य । आताम्भपोषया मज्जल्यार्तिः । स्वर्द्धां स्वस्य ।

‘स्वर्द्धां स्वस्य । आताम्भपोषया मज्जल्यार्तिः । स्वर्द्धां स्वस्य ।’ इति ।

श्री दीपयन्त्रे । आद्यमन्त्रार्थे । इन्द्रादयः आग्नयः सप्तमा
स्वर्गाद्योऽपि । एतान्मन्त्रां द्वावपि द्वावपि च । यथा यथा
यथा ॥ ५७ ॥

विषयस्य अविच्छिन्नज्ज्ञानं सत इत्युच्यते त्रैपै ।

सर्वोपायः समाप्तः इति स्मृतः ॥ १८ ॥

[illegible]

ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਸਮਾਜਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿਭਾਗ

वैष्णवाणां शक्तिरसाद्विज्ञानां महिम्नः प्रवृत्तिरुत्तमा ॥ १९ ॥

चैदिशाः प्रथमं तन्मया जगद्विभक्तिः ।

गुह्यार्थं स विद्यायाः सैव्यस्याहं स रक्षितः ॥ ३० ॥

आदिपुत्र कृतकृत्यः इति निबन्धनम् ॥ १० ॥ ३०

सर्वपापस्य ममनाय नमः, भवति दिना-

ਸਾਇੰਸ ਕ੍ਰਿਪਤਾ ਸਮੇਤ ਲਗਾ ਖਰੀਦੀ ਜਾਵੇ ੭੨੩੫

भैरवाक्षः। अथानिषु सुखेन शिवध्यानं । — अ. ५६५ । वैष्णवा आदि तत्ता-
द्विना ॥ ३४ ॥

अभ्यासनेन चोक्तं शिष्यो विद्याः प्रसादनम् ।

जाने: वैशाखपक्षां च भाद्रिके मासपक्षे च ॥२॥

अभ्यासेन चापि पुच्छिन्ना न सन्त सभाः ।

मणिकाऽम्बु वैश्यायां पौर्यादिभ्येन वाच्यते ॥ २३ ॥

शुद्धार्थां चेतनां ज्ञानं उच्च इत्युत्तरं यथा ।

अभ्यासार्थं चारुण्यं कदाचित् प्रकीर्तितम् ॥ ३५ ॥

श्यामिन्द्रावधाम्निः कर्मको ॥ ३३ ॥ ३३ ॥ ३३ ॥

भृङ्गादिप्राकृनापो तु चक्षुःश्रोत्रेण नाप जायते ।

अस्यामनेन चैवैव वाचस्पत्यस्य वाचस्पत्यस्य ॥ २७ ॥

गुणाङ्गान्तरादिषु पूर्वकारिभिरलङ्— अङ्गान्तरादिषु पूर्वकारिभिरलङ्

जातः शुद्धज गायत्र्या विदेहाक्षयश्च सुन्दरः ।

अस्यानन्तं चैवं ब्रह्मास्या विज्ञायते ॥ २६ ॥

आन. थोदक पैसायां तत्पश्चात्तुगाष्टिकः ।

अनन्ताम्ना मयस्वकी शीर्षाह्वयिर्वा एतः ॥ २७ ॥

गमन्त्यो गमन्त्यायाम् । वेदं ह्यन्वेषयन्तो यवार्थो ॥ २६ ॥ २७ ॥

पैयूँचिइत भासायां अथो भासायां नोय

अहमदाबाद १०/११/२०१८

अथवा यदि राजाविधायः सर्वज्ञासीतिह—अन्वयापत्तिवारिणः । अन्व-
यायां प्रतिपत्तिरप्याह । राजायां सर्वज्ञेन आत्मनस्तत्त्वविद्यायां भावेन ॥ ३८ ॥

आश्रयनं काम्यं न इति शोकः । पदार्थमिति ।

कण्ठ्याय न विनम्रा वादिभ्यामो विज्ञायते ॥ ३९ ॥

त नशा श्यकारणं प्रोक्तं गित्सी च वर्पकी ।

मोक्षकाण्ड कथां इति वेश्याप्रेदिभिः ॥ ३० ॥

विधादास्यना ज्ञानस्यास्यविधिः प्रकीर्तितः ।

पेशापां तत्र निष्पन्नं समुद्रो नात्र जायते ॥ ६३ ॥

वाक्यार्थं यो निश्चिनोति यः स भवति ।

नृपायं यो निश्चिदंन मातुः। ध्यानादिभिः स्मृतः ॥ १३ ॥

विषयः नादिनाञ्जनो रोगः पञ्चिहतिः ।

॥ ३१ ॥

विशङ्कयापि विस्पन्नाज्जायतेऽप्यः प्रजायते ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १४ ॥

॥ अथ प्राचीनं सत्यं सत्यं सत्यं सत्यं सत्यं ॥

॥ अस्माकं भवः कर्मणः ॥ ३४ ॥

द्विजोत्तमायां चण्डालायाः पुत्राज्जायते सुवि ।
 श्वपच- स तु विज्ञेयः सर्वेणाश्वविमर्दिः ॥ ३२ ॥
 श्वपचाद्विषकन्यायां बृहको जायते मृतः ।
 वैश्यायां यस्तु श्वपचान्ताडमातो रत्नाकण्ठकः ॥ ३३ ॥
 जनित इनेन शूद्रायां विशा आर्षमक- स्मृतः ।
 मर्त्त्योर्मनपाशायः शूद्रायां स तु भवः ॥ ३४ ॥
 शूद्रायां मागपाञ्चजान- कुकुम्भ- शोभ्यते पुषे ।
 नृपायां मानभाज्मास- लनकः पश्चिर्निग- ॥ ३५ ॥
 लनकाश्चैकस्मात्तापृह-भो नाप जयेते ।
 अपोर्गवज्ज-मागवपां रघुकायः शम्भो ॥ ३६ ॥
 विषमास्यान् विमायां कन्धिको नाप जायते ।
 सद्यसास्यान्नुपायां तु लक्षो वनच नलक- ॥ ३७ ॥
 महात्मान् विष्णुलक्ष्मिन् नराक्षरो जायते सुवि ।
 नक्षत्राणां लोहस्तु कर्णात्कर्षमेक्षितः ॥ ३८ ॥
 तेन इमिष उपलब्धो नृपायां रघुविराजः ।
 वैश्याणां नृपायां सुधन्वा जायते विद्याः ॥ ३९ ॥
 अनन्यवैश्यानां तांरुणः सारुवादिभिः ।
 द्विजस्या जायते तस्मान्मित्रो भिषाणु स्तावतः ॥ ४० ॥

कन्यायापिनि ॥ शूद्रायां विष- उल्पायायाः । मादिष्यादिभिः । अन्वहाप-
 यपायाः । उल्पाया इति । शूद्रायां वैश्यानां । मान उल्पा इत्युत्पत्तेः तस्मान्नमि
 ॥ ३९ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥
 ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

भिषाः इहिका जायते स मानवस्य कीर्तिकः ।
 मानवकाश्चायते सुत- सुताइस्तुः शम्भो ॥ ४५ ॥

रम्भोजानां पुनश्चन्द्रा मालाकाः समालम्बया ।

प्रतिप्राप्तानि कदम्बैः कदम्बैः विजायते ॥ ४६ ॥

निलसिंघिनि यान् भव्यागन् इजोत्तमा

नं त्रादिवल्लिकेना नाना दद स्य विभवाः ॥ ४७ ॥

कर्म धर्मद्वयस्यापि विषयान् पुनश्चरा ।

व्यवर्तयि समुत्पन्नः सर्व विज्ञानस्य गताः ॥ ४८ ॥

आनन्दरायचरणम् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

पुष्पाङ्कं तन्मन्त्रं यथाकां सतिनिधयः ।

यथाज्ञानस्याप्युत्तमं न सदागन्तुमात्रम् ॥ ४९ ॥

इति आनन्दरायचरणम् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

सामान्यं यथापि कुरुते कर्म यः पुमान् ।

कुरुते कर्म यः सामान्यं यथापि कुरुते कर्म यः पुमान् ॥ ५० ॥

आनन्दरायचरणम् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

कर्मणा सम्पन्ना सतिनिधयः कुरुते कर्म यः पुमान् ।

यथापि कुरुते कर्म यः सामान्यं यथापि कुरुते कर्म यः पुमान् ॥ ५१ ॥

आनन्दरायचरणम् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

साक्षात् स्मृत्यर्थं ददते सतिनिधयः कुरुते कर्म यः पुमान् ।

यथापि कुरुते कर्म यः सामान्यं यथापि कुरुते कर्म यः पुमान् ॥ ५२ ॥

आनन्दरायचरणम् ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

यदि सम्पन्नस्यैव सतिनिधयः सतिनिधयः कुरुते कर्म यः पुमान् ।

यथापि कुरुते कर्म यः सामान्यं यथापि कुरुते कर्म यः पुमान् ॥ ५३ ॥

अविज्ञायाऽऽत्मकज्ञानं साध्याधममात्मिका ।

जहानि यः स मुह्यत्या वतत्येव न संशयः ॥ ५८ ॥

नम्रान्तर्बलवन्नेन जडया सह सर्वथा ।

कर्मत्वा वणिजवर्धमे र्थाः स्वार्थश्च मुकये ॥ ५९ ॥

तन्मात्रो वाक्य मन्त्रायः साध्याधमं कर्मवत्तन्मत्स्यसाध्यात्मकस्य कर्मपरि-
त्यागे साध्याधमः अविज्ञायाम् ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

इत्याकर्मं मुनीभ्यः कृनिमतं सुतोपविष्टं वा

मथानमस्तुत्यकागपमं वयास्माज्ज्ञानदम् ।

पुनः जतिदिनित्यं सकलस्य साध्याधिवारे सदा

सत्यात्मदरपादसाद्विज्ञानास्तुष्टाः सधुवर्तमानम् ॥ ६० ॥

इति श्रीकृष्णपुत्राय श्रीमृगमोहनाया शिवमाहात्म्यवन्दे

शान्तिविधेया नाथ सादयाऽऽपवादः ॥ १२ ॥

साध्याधमं साध्याधमं ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

इति श्रीकृष्णपुत्राय श्रीमृगमोहनाया शिवमाहात्म्यवन्दे

शान्तिविधेया नाथ सादयाऽऽपवादः ॥ १२ ॥

शान्तिविधेया नाथ सादयाऽऽपवादः ॥ १२ ॥

शान्तिविधेया नाथ सादयाऽऽपवादः ॥ १२ ॥

शान्तिविधेया नाथ सादयाऽऽपवादः ॥ १२ ॥

शान्तिविधेया नाथ सादयाऽऽपवादः ॥ १२ ॥

शान्तिविधेया नाथ सादयाऽऽपवादः ॥ १२ ॥

शान्तिविधेया नाथ सादयाऽऽपवादः ॥ १२ ॥

शान्तिविधेया नाथ सादयाऽऽपवादः ॥ १२ ॥

मन्त्रार्थविशेषः कर्मवत्तन्मत्स्यसाध्यात्मकस्य कर्मपरि-
त्यागे साध्याधमः अविज्ञायाम् ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

सुत उवाच—

वदानं धर्मं हास्यं संयोजनं पुनीश्वराः ।
 गृण्यन् सर्वगात्रात्कं यत्तथा कथा गृह ॥ २ ॥
 गङ्गाद्वारं महातीर्थं सर्वदेवनिवेदिनम् ।
 तत्र ज्ञात्वा रवी मेघे स्थितः प्रियम्भो पुनीश्वराः ॥ ३ ॥
 यथाशक्ति धनं दत्त्वा शङ्कया शिवसन्निभे ।
 उपोष्य सर्वपापेषु नृप्यते मानवा विद्याः ॥ ४ ॥
 सोमतीर्थेऽपि स्थितः सोमनाथस्य तनिर्धो ।
 तमुद्दे पश्चिमं विप्राः स्थितं योजनमायतम् ॥ ५ ॥
 विस्तीर्णं योजनं विप्राः पश्चिर्देवं नृपतिवत् ।
 पश्चिण्यादीन् दिग्गजैः स्वीयैः स्वतीपाते तथा विद्याः ॥ ६ ॥
 भर्कसारं चतुर्दशैः कालैः दत्त्वाऽथ सोमनाथम् ।
 यथार्थं सोमनाथाख्यं तीर्थं सोमविष्णुपदम् ॥ ७ ॥
 उपोष्य राजनीषिकां तस्मिन्निधनमुत्तमम् ।
 सर्वपदपिनिर्मुक्तः शंकरं पानि मन्त्रवः ॥ ८ ॥
 वाराणस्यां महातीर्थं ज्ञात्वा नृपः शिवकर्मिका ।
 तत्र ज्ञात्वा महाभक्त्या पानस्य समाहितः ॥ ९ ॥
 इच्छां विधेः पुरं देवं कलनाम्नाम्न इवम् ।
 यथाशक्त्यवस्रवानादि दत्त्वा मुक्तो भवन्नरः ॥ १० ॥
 यथाशक्त्यं महातीर्थं प्रयोगस्य शिवस्य ।
 प्रदद्यात् कृत्तिकायां नृपेन्द्रिण्यां वा विनेषतः ॥ ११ ॥
 तत्र ज्ञात्वा रवी मेघे कर्मानां पुनीश्वराः ।
 यथाशक्ति धनं दत्त्वा निमुक्ता मानवा भवेत् ॥ १२ ॥

विद्यास्य इति विद्यामानभक्तमुखे नृपसारे , ' नमोऽयं युक्तः कालः ' इत्यत्र संज्ञापूर्वकस्य विद्यामन्यन्नादगदहृदयमानः । सूक्तस्य विवेक-
स्वापादानात् 'तुयानि' इति यं सूक्तं । अत्र दृष्टं युक्तवद्व्याकृत्यस्य न
यस्यः अथवा सगुणस्य विद्यास्य स्वात्मा चेतित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥
॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

सर्वेषां भूतानां भूतः सत्तादयोद्भूता गुणा
इत्यनेन विविधस्यो कालाः प्रकृत्यन्तराननये ॥ २३ ॥
नित्यं पश्यी महारैवः स्वात्मा विष्णवादिभिः सह ।
सर्वविद्याविदं श्रीमान्मतेन विद्यया सह ॥ २४ ॥
स्वात्मा सकृदा नरः परमपूज्यः सत्ताविद्यया ।
यथाशक्ति धनं दत्त्वा युक्त्येन तदवस्थनात् ॥ २५ ॥
सूक्तं सुवर्णं नाम नदी संसारनाशिनी ।
समस्तपाणिनी भुक्तिमुक्तिनिक्षेपधर्मनामिकाः ॥ २६ ॥
केचन केचन साक्षाच्छिवं पश्यन्मना ।
विदिता मयनञ्च मायमात्रे हिमात्मनाः ॥ २७ ॥
पश्यन्मते महाद्वयं भक्तः शक्तिमूलाः ।
सर्वज्ञाने काले विद्यया पश्यी सह ॥ २८ ॥
वर्तते तां सत्तादयो नृपसमं नदीम् ।
सर्वो नृपः मोक्षानि स्वपापघ्नस्त्रिभिर्द्वये ॥ २९ ॥
स्नाने कृत्वा महाभक्त्यः मयर्त्तं मायमात्रे च ।
यथाशक्ति धनं दत्त्वा सत्तादयो विद्यया विने ॥ ३० ॥
श्रीकालाद्विद्वत्संज्ञिता शिवे शिवकरं नृणां ।
श्रीपदविद्वत्संज्ञितामयर्त्तं वामशक्तिम् ॥ ३१ ॥
प्रमथ्य दृष्टवत्तन्मया विमुक्तं मायपञ्चरात् ।
स्नात्वा सकृदा नरो भक्त्या मयर्त्तं मायमात्रे च ॥ ३२ ॥

तत्तत्पापविनिर्मुक्तः शिवमायुस्त्वमाप्नुयात् ।

केम्ना ज्ञानं दर्शनं पुण्या कर्मणाश्च न निर्मिता ॥ ३३ ॥

रक्षणे हि साधनाः स्नाना शक्यं शशिमेखरात् ।

दृष्ट्वा सकृन्ना नरः सर्वं कृप्यते तत्र चाम्भनात् ॥ ३४ ॥

आरतिस्तु महाविष्णुर्वन्धो स्नात्वा महाम्भम् ।

समाश्रित्य स्थितस्तत्र देवदेवस्य शनिर्धो ॥ ३५ ॥

निरीदितं कदापि विद्या नष्टं साधक्युक्तो हृदि ।

तस्यां स्नात्वाऽहंशो न भवेत्तथाः कदापि नृद ॥ ३६ ॥

आरतिविधिः । सकृन्नात् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥
॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

इहमे वा तज्जनसर्वं तथा सर्ववपि हिमा ।

विधावाप्यारिक्तं हन्ता नरः स्वर्गं वरीयते ॥ ३७ ॥

कुटिमा ज्ञानं वा साह च विज्ञा महर्षे नदी ।

पश्य स्वीतं मुनिपुङ्गवो वा तस्यां वेदविद्ययाः ॥ ३८ ॥

आवृष्ट्या पंचमास्यां तु प्रवृत्तानी दृष्टवता ।

अधिकारसंज्ञितां स्यान्तं पूर्वाभादन्धनिर्मिताम् ॥ ३९ ॥

सकलस्य हननस्युत्तरम् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

अप्यन्तर्जलसंकीर्णानां शिवसंस्तुतेः स्तुतेः ।

अभ्यन्तर्जलसंस्तुतानामादिभूतं यद्विष्णुम् ॥ ४० ॥

शनिहात्य जन्तुनाम्याः स्नात्वा कदापुनराम् ।

साधेयानां सर्वेषां देवदेवं पुण्यविधिम् ॥ ४१ ॥

यः पुनान्तेऽवसानो स्नात्वा कदापुनराम् ।

साधेयानां सर्वेषां वा दृष्ट्वा स्नुत्वाऽहंशस्य नृद ॥ ४२ ॥

इदानीं विद्वेषं धर्मं धनं धाम्निं यथाकलम् ।

तस्य भुक्तिं च मुक्तिं च मयच्छागिदनायक ॥ ४३ ॥

सुत उवाच—

वीर्या शार्धिता देवो दिवम्वा मन्त्रविनया ।

तथा स्रवन्ति वाद शिवो मन्त्रीरया गिरा ॥ ४४ ॥

तस्या स्नात्वाऽर्कवागे यः चकवा वर्या सह ।

इदानीं धनमन्यदा त मुक्ता नात्र मंगलः ॥ ४५ ॥

मणिमुक्ता नवी विद्या महाधन निर्मिता ।

यस्यां विष्णुश्च रुद्रश्च शशा चैव च वाकतः ॥ ४६ ॥

विष्णे देवाय वसवे सुषो देवः पुरुर ।

आदिन्दे चापमेयक स्रवणाऽर्जुनादिने हिताः ॥ ४७ ॥

स्नाते छत्रा धनं इत्या श्रीमद्वृद्धाचलेश्वर ।

मणय एवद्वर्ज्या लोकानो दिवकाम्यवा ॥ ४८ ॥

पार्थवामातुर्गिमाने श्रीमद्वृद्धाचलेश्वर ।

दुर्जिता वा मुक्ता वा मुक्ता वा पण्डिताप्रति वा ॥ ४९ ॥

मादयो वा एव गृहो वा पाण्ड्यालो वाऽप्य एव वा ।

अस्याधर्मिन्दिने स्नात्वा मन्त्राया शिवयोर्मिने ॥ ५० ॥

यथागति धनं इत्या धाम्निं वा धर्मेश वा ।

श्रीमद्वृद्धाचलेश्वर मादयो वैद्विजना ॥ ५१ ॥

वयोधय पानेश्वर श्रीमद्वृद्धाचलेश्वर ।

यो नमस्कृतने तस्य प्रवृत्त वर्या मणिम् ॥ ५२ ॥

इदं धर्मं धार्धितः सर्वे श्रीमद्वृद्धाचलेश्वरः ।

तर्धशस्त्रिनि संतुष्टः प्राद मन्त्रीरया गिरा ॥ ५३ ॥

तस्यामार्जादिने शान्ति भद्रया पानरो हिताः ।

तस्य संमार्जिच्छानि मित्रा नात्र विचार्या ॥ ५४ ॥

धीमदन्त्याग्रपुत्रे रम्य ब्रह्माट्टकस्या निषेचिते ।

गिषगङ्गान् विष्ण्यान् तटाक तीर्थमूलधम् ॥ ५५ ॥

तस्य दर्शयतीर योऽङ्कः शशिभास्वरः ।

यन्नुपति पश्यान्मयनत्पानुभूय च ॥ ५६ ॥

एस्मिन्मन्त्रादयो देवा यूनयन् दिने दिने ।

स्नानं कृत्वा यन्नुप्यन् भवानीलदित शिवम् ॥ ५७ ॥

प्रवर्तन्ति कदाभक्त्या भक्तान्निवृत्तये ।

यस्मिन्मन्त्राभावाद्देवा प्रवर्तन्तिदिता इव ॥ ५८ ॥

ब्रह्मविष्णुपरिति कार्पं मयसे वाचयन्ति च ।

कृतान् कर्मान् रक्षां योऽणिनामि श्वेत्स्वतः ॥ ५९ ॥

ॐ भक्त्यात्मनोऽर्चयेत् न कदाचनकः ६ कदाचनं विष्णु विष्णुवातोऽपि
नामाविर्षं पुरिषवत् ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥
॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥
॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

तस्मिन्मन्त्रा नरः ददाति ददाति भवमाप्नुयात् ।

न तपसमतोऽप्येव ब्रह्माप्नुयात् किमपि वा ॥ ६० ॥

मृग्यर्थायपि विष्ण्यान् समुद्रं पर्वतधराः ।

धीमदन्त्याग्रपुत्रे रम्य ब्रह्माट्टकस्या निषेचितम् ॥ ६१ ॥

एकयोनो देवा विष्ण्यान्मन्त्रमाप्नुयात् ।

समुद्रनीमाराय भवन्ति विष्ण्यान् तथा ॥ ६२ ॥

कृत्वाऽगर्भेवार्पयन्निष्ण्यान् निषेचितम् ।

पुत्रा वैश्विर्देवैर्ब्रह्मा ब्रह्मा ब्रह्मा ब्रह्मा ॥ ६३ ॥

मन्त्रादाह्वयं कृत्वा तस्यापिनिष्ण्यान् ।

प्राप्तपादवत् कृत्वा तस्यापि वत् ॥ ६४ ॥

मुत्पत्तीर्थमिदं गत्वा मधर्मे माधमासि च ।

तत्र खान्ता मदाप्रकथा वरुणो दशकन्दवः ॥ ६५ ॥

धनस्मिन्नन्तरे श्रीमान्नीलकण्ठोऽम्बिकापतिः ।

प्रसादमकरोत्तस्य वरुणस्य कृपावहातः ॥ ६६ ॥

वरुणोऽपि मदांश्च वाञ्छितांश्चमदाधिनमः ।

मार्ध्यामाम् चमदांश्च साकानां दितकाम्बरा ॥ ६७ ॥

वरुण उवाच—

भगवन्नेव मत्पुत्री मधर्मे माधमासि च ।

कृत्वा यः भर्तृदास्मिन्मार्थं ज्ञात्वा दद्याति च ॥ ६८ ॥

स सर्वसमतामोयेति । समन्वतामो वि मन्ता कम्ब । तथा च नीलासु-

‘ सुदान्तवार्ध्यामार्थं निमन्तामन्वतामन्वताम्बरा ॥ ६८ ॥

साधुत्यपि च वाच्यं मयवृद्धिर्दक्षिणते ’ इति ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

तस्य मुक्तिं प्रयच्छात्तु सादृशस्यान्वयस्य वा ।

सुत उवाच—

देवदेवो महादेवो वाक्पतेर्गोचरे हरः ॥ ७९ ॥

मर्थदास्तिवति विवेकज्ञः साह गम्भीरया सिता ।

अथ परेष्वपि यः ज्ञात्वा दद्याति धनमादृतः ॥ ८० ॥

समन्तापानिर्मुक्तः स याति पत्नीं सतिव ।

महापात्रश्च मुनिमहाः ज्ञात्वा सर्वेति सर्वेति ॥ ८१ ॥

विद्वान् सर्वपापानि विमुक्तः सप्रयत्ननात् ।

भगवतीर्थमिति कृत्यः तदाहं जगतां कृतम् ॥ ८२ ॥

श्रीमहामुनिरुक्तस्य मध्वने मुनिनिष्ठितम् ।

श्रीमन्तो जगदान्यस्मिन्कृतं के इदं विसृजतः ॥ ८३ ॥

ज्ञाना नित्यं महाप्रकम्पा तदाप सुमेधवतः ।
 यस्मिन्नक्षी द्वित्रः ज्ञानः केवलादी परमेश्वरम् ॥ ३४ ॥
 पुत्रप्राप्तात् साकान्तो मूर्ध्निधर्म्यमयोरुदरात् ।
 तत्र साक्षात्करोति च ब्रह्मं च वदति ॥ ३५ ॥
 वे। दद्याति पत्नं प्रकम्पा त ए ति परमेश्वरम् ।
 सुपुष्पकर्मिणी नाम तीर्थममृतशोभनम् ॥ ३६ ॥
 भीमहस्तपुगास्वस्थं वाभिवर्णां द्विशि स्थितम् ।
 यत्र सन्नाहकान् च सततं चन्द्रमुपया ॥ ३७ ॥
 विपुष पञ्चकालेषु पर्यवसानं रते मया ।
 पुत्रा रक्षाध्वजपद्मरत्नादीन्ध्या विवं गतः ॥ ३८ ॥
 पुत्रा गच्छन्तु तस्मिन् विनिर्म्य सकलं जगत् ।
 हस्तत्रिभुजवाक्यं प्रवच्य पण्डितो जना ॥ ३९ ॥
 गच्छन्तु तस्मिन् विनिर्म्य सकलं जगत् ।
 तीर्थेष्वात्म्यं यत्नतोऽक्षिप्य सुस्थिरात्प्रेतम् ॥ ४० ॥
 नात्रिभुजवाक्यं विनिर्म्य विचारं सुविशं सुधीः ।
 पुत्रप्राप्तं न तत्रैव चक्षुषा परमेश्वरम् ॥ ४१ ॥
 देवदत्तो महादत्तो गणमानो महाप्रभम् ।
 नैवेद्यादत्तं यत्र धीर्यो भवति सतिष्ठति ह्यः ॥ ४२ ॥
 हस्तत्रिभुजवाक्यं न जगत्क नर्वाच्यम् ।
 उ पुनः सुविशं काम विचारं परमेश्वरम् ॥ ४३ ॥
 यत्रैवैवयं कृत्वा महादत्तं यथात्मनः ।
 विनिर्म्य विनिर्म्य द्वित्रा लङ्कापुगे वतः ॥ ४४ ॥
 यस्मिन्ध्वजि यः साक्षात् प्रीतपद्माक्षं भूया ।
 सर्वत्र विनिर्म्यकः शिवनाक न ब्रह्मणि ॥ ४५ ॥

यः स्याति वेदविदोऽपि कावर्षुदधिभर्गव ।

सर्वाणि तस्य वापानि विनश्यन्ति न संग्रहः ॥ ८६ ॥

अनामकं तथा कुम्भकोषं मण्यार्जुनं द्विजाः ।

आमर्त्ये हृदि स्यात् तथा मङ्गलवर्गकः ॥ ८७ ॥

शिकारिहारुष कावरी कश्चा मयकावरा ।

एषु स्थानेषु कावरी आत्मा पराणि यः पुषः ॥ ८८ ॥

अरुवातं तथा विद्याः प्रलम्प परमेश्वरः ।

ददाति धनमप्यदा महाभाग्यमुपयतः ॥ ८९ ॥

पापका वा वीरता वा यः पुष्पात्मनो यतः ।

एषु स्थानेषु विदग्धाः स मूर्खो नात्र लभतः ॥

बहिरा मरणाश्रुका एषु स्थानेषु भवतु ॥ ९० ॥

कौटिल्यविनि कृतान् ब्रह्मगण्य निवसतु ।

सर्वनीयैर्लभ पुषः सर्वपापप्रणाशनः ॥ ९१ ॥

सर्वकामसर्वं दिव्यं जीमद्वन्धीकमप्यगमः ।

उत्तरं काम्युने मासि ब्रह्मणा विष्णुना तथा ॥ ९२ ॥

शकरोष तथा सर्वभूतिभिः सर्वभूतिभिः ।

सेवित मोक्षभूषणो स्वर्गाद्वन्धीकमप्यगमः ॥ ९३ ॥

वाङ्मनोमोक्ष इति । वाङ्मनोमोक्षः ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥

९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ १०६ ॥ १०७ ॥ १०८ ॥ १०९ ॥ ११० ॥

१११ ॥ ११२ ॥ ११३ ॥ ११४ ॥ ११५ ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ ११८ ॥ ११९ ॥ १२० ॥

यः स्याति काम्युने मासि धर्मपरोक्षे दिने ।

तस्य सर्वाणि वापानि विनश्यन्ति द्विजा तथा ॥ ९४ ॥

यः आत्माऽत्र रक्षणीयत इदानीं धर्ममादात ।

तस्य मुक्तिरप्यनन सिद्धयेव न संग्रहः ॥ ९५ ॥

देवर्षीर्धर्मिणि कुर्यान् तं स्फुण्डस्य पश्चिमे ।

देवर्षेः पूजयेत्तं कान्ता पर्वणि पर्वणे ॥ १६ ॥

कन्याश्लेषे बहवर्षेः स्मृतिरुपनिषदादयः ।

महाशिवस्य कन्या बहवर्षेः पूर्वे दृश्यते ॥ १७ ॥

विष्णुस्य दशमस्कन्धे विष्णुः कन्याश्लेषात् ।

यस्य कान्ताश्लेषेः कन्याः बहवर्षेः स हि कान्ताश्लेषे ॥ १८ ॥

महाशिवस्य कन्या बहवर्षेः कान्ताश्लेषात् ।

देवानि यन्मन्त्रं वा मुच्यते तद्वचनमयम् ॥ १९ ॥

यत्कन्याये यातायाद्वर्षा कन्याश्लेषात् विद्वत्तः ।

ए कान्ति देवर्षेः स्मृतिरुपनिषदादिना बहवर्षेः मन्त्रम् ॥ २० ॥

समुच्चये महाशिवेः कन्याश्लेषात् ।

यस्य कान्ताश्लेषात् बहवर्षेः कान्ताश्लेषात् ॥ २१ ॥

कन्याश्लेषे तथैवार्थः कन्याश्लेषात् ।

मुनिर्निर्देवकन्याश्लेषात् कान्ताश्लेषात् । २२ ॥

कन्याश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् ।

कन्याश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् । २३ ॥

विद्वत्तः कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् ।

यस्य कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् । २४ ॥

कन्याश्लेषेः कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

कन्याश्लेषेः कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् ।

विष्णुश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् । ३६ ॥

कन्याश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् ।

कन्याश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् कान्ताश्लेषात् ॥ ३७ ॥

लौकिकैर्वैदिकैः स्तोत्रैः स्तुत्वा वेदार्थधारणा ।
 यक्षसिगात्रयं भवस्या यं करोति हिजोतमाः ॥ ७ ॥
 बलद्वयादिभिः पार्षमद्वयं स विमुच्यते ।
 कृतघ्नस्य विमुच्यन्ति ययम मर्या गताः ॥ ८ ॥
 ज्ञानं यैव यदाहवत्या ज्ञानमार्थं दिने दिने ।
 रसुः रामेभ्यः देवा सुपर्वा निष्कम वरात् ॥ ९ ॥
 उपोष्य वजनं मेरी ज्ञानान्ते पर्वणि दिनाः ।
 यस्तदस्यासुरापातस्पर्शं वेदादिषा के ॥ १० ॥
 बुद्धिपूर्वकमेवार्थं यद्वैवा ज्ञानं संगतः ।
 कृतार्थाः ज्ञानमार्थेन वदन्ते ज्ञानार्थभूताः ॥ ११ ॥

सुत उवाच—

पतानि त्रीणि पुनरेवेतानि धेरेषु भाषेषु शिषामेषु ।
 रक्षा भवतीतिरात्रिकार्याः पञ्चानि कारकवर्षेण देवः ॥ १२ ॥
 त्रीणि पुनः प्राह सुरस्य शंकरो मुहो विविधाप यत्तुर्मुनयः ।
 पुनरेवेतानि जगत्पतिज्ञेयं मुक्तमयाचारकृतपराधरिभिः ॥ १३ ॥
 पुष्पाकं यमकृतपावलेन विना
 अस्माभिः कथितमिदं यमजिनाय ।
 विद्यायां सततमिदं मुदा ब्रह्म-
 र्कतया यमं शिषयमाश्रित्यै ॥ १४ ॥
 य इदं तीर्थमाहात्म्यं कठेन मूर्खैर्नृपैः ।
 सर्वेषु पवित्रिभुक्तं स याति यमो न विभु ॥ १५ ॥
 य इदं यजुषाजित्यं समुहर्तेषु वा पुनः ।
 सर्वपापविनिर्मुक्तं शिष्यैकं महीपते ॥ १६ ॥

॥ कीः ॥

अथ द्वितीयं ज्ञानयोगनष्टम् ।

कैलासनिम्बे रम्ये नानागन्धसमाकुले ।
नानापुष्पसमार्कणे नानामृत्कनारिक ॥ १ ॥
नानावह्नीसमार्कणे नानावृक्षसमाकुले ।
नानावृक्षसमार्कणे नानाद्युतितवापुने ॥ २ ॥
नानातिन्दुसमार्कणे नानामूषिसमापुने ।
नानावेदसमार्कणे नानाचार्यसमापुने ॥ ३ ॥
नानावैद्यसमार्कणे नानावैद्यसमापुने ।
सुन्दरानि सुप्रसन्नं सुन्दरं सुन्दरं भुवि ॥ ४ ॥
स्वतन्त्रा नमस्तुते नमस्तुते नमस्तुते ।
सर्वज्ञासार्कण्यं सर्वज्ञासमापुने ॥ ५ ॥
सर्वज्ञासमापुने सर्वज्ञासमापुने ।
कदाचित्कदाचित् कदाचित् कदाचित् ॥ ६ ॥
जित्स्त्रियं जित्क्रोधं जित्कामं जित्मदम् ॥
ध्यायन्तं ध्यायन्तं ध्यायन्तं ध्यायन्तम् ॥ ७ ॥
देवसार्कण्यं देवसार्कण्यं देवसार्कण्यम् ।
कैलासनिम्बे नानागन्धसमाकुले ॥ ८ ॥
स्वयं स्वयं ध्यायन्तं स्वयं ध्यायन्तम् ।
विष्णुहस्ता विष्णुहस्ता देवः कुण्डल आरुणिः ॥ ९ ॥
जाबालो जयशक्तिर्जयशक्तिर्जयशक्तिः ।
पदः पदः पदः पदः पदः पदः पदः ॥ १० ॥

तु भिन्नं कृतमन्त्रं उपदिष्टवान्मन्त्रं यन्मन्त्रं विष्णुः ॥ ३ ॥ १४ ॥
॥ ५ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

कान्दो वायान्यमवेन्धा सर्वसाधारण्यम् ।

द्विष्यगर्भो भवसाध्यः दुर्गस्तत्प्रजापतिः ॥ १० ॥

[illegible]

न वै गर्हि प्रथमः स वै पुरुष उच्यते ।

तत्र शिवायनस्य नमः ॥ १ ॥

पुनर्नामै च स्वाध्याय गमयेदथ तत्त्वज्ञः ।

स्थानः अङ्गुलिं धृतं तथा सर्वाभ्यां च । १३ ॥

सायं सर्वथा श्रुत्वा प्रसादयन् निवेद्य ।

प्रमदं न तस्मात् शेषा, प्रमदं न तस्मात् शेषा ॥ ३३ ॥

पञ्चमः (नवमः) विभागः सं.का. नं. १५५५/१९९९ अन्तर्गते

अथः२।६५१०३४ मया मयन्त्रभागनः । १५ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥

विष्णुर्वैष्णवसं प्रः प्रः रुद्रो नृसिंहागतः ।

ब्रह्मसंहितासंग्रहात् पुरुषोत्तमसूत्रम् ॥ १५ ॥

आवागमने पमायायं न दुर्गते कदाचन ।

सम्मिलनमने सर्वेषां शक्तिरात्त एवमुक्ता ॥ ३६ ॥

दरभेदः १५ ॥ १६ ॥

अहं, तेन विना लोकभ्रष्टोऽप्यत्र वायवा ।

जलस्य, अमस्य, नां यत् नो च विभावतः ॥ १७ ॥

वानपस्थाश्चमाद्यानां गृहस्य, नां कथा इहः ।

वर्णश्चममाद्यागम्यसमे परमेश्वर ॥ १८ ॥

साक्षात्तद्विषयं ज्ञानमावगच्छेत् मायते ।

ज्ञानादज्ञानविधास्मिन् कमायः कदाचन ॥ १९ ॥

अज्ञानं तत्रि संसारं ज्ञाने त कथमुच्यते ।

तस्माज्ज्ञानेन मुक्तिः, स्वादज्ञानस्य तपान्मुने ॥ २० ॥

पशुनामाभयानां त्रिकसमाहृताः ज्ञानावपांजराः - अथर्ववेदोक्तिः ॥ ३॥

१८ ॥ १९ ॥ २० ॥

सर्वं संज्ञयत वेदिकं मया वर्द्धिही इह ।

तत्त्वान्वयं य ब्रह्माक्षरं कण्ठममृतो मय ॥ २१ ॥

मुन उवाच-

इति सुमया मुनिसेष्टाः प्रणम्य परमेश्वरम् ।

स्नोत्तुमाश्रित विद्याः प्रसादात्ते विमुक्तिम् ॥ २२ ॥

परं संज्ञेयम् इति अथवाचसं नृपेय इति संज्ञेयमाप्तमिन्द्राय । अनुज्ञा-

नकतास्तु यथार्थं वदयत-यथावदयत इति । तत्त्वमुच्यमानं इत्यर्थः ।

तथा वक्तव्यम् - ' ब्राह्मणो ब्रह्मनिमग्नो भूया सत्यमयं यत्नं वेदयो

वेदशस्त्रेणैव' इत्यादिभ्यः । काण्ववधमा - ' यादृक्काम्यार्थावीर्य' इत्यादि-

ब्रह्मचारिण्यम् । होमं यमानो ज्ञातापी अहंपदिधीयताम्' इत्यादयो

पुनरुच्यमानाः । अथवाचस्योक्तयो वमवधमाः । अथवाचसो यविषयोमिति ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥

गृहस्थसिद्धवाच-

नमो ह्यगमं वदामि निनेवाय त्रिशुलिते ।

तापसाय महत्याय तत्त्वज्ञानप्रदायिने ॥ २३ ॥

तेषां पञ्च कल्पान्तकालेषु लक्षणाणि दूतवर्गैः सह प्रत्यनिर्गम्यन्त्यन्ति तदंते
ते कान्ते ब्रह्मवन्ति ॥ ३६ ॥

१ कल्पः सु० १३ ॥ २ दामोदरः सु० १३ ॥ ३ कल्पः ॥

कल्पकालीनकल्पवर्गैः कल्पकालात्कल्पकालं कल्पः ॥ ३६ ॥

आप्तोऽपि वदितुं शक्यः दा दायता । दुरतिं वदति न्य- ॥ ३७ ॥
त्यर्थः । दूतवर्गः इति । पञ्च ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥
कल्पकालीनकल्पवर्गैः सह ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

“ कल्पकालात्कल्पकालं कल्पः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

दूतवर्गः स च विदितुं शक्यः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

कल्पः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

दूतवर्गः वदितुं शक्यः । दूतवर्गः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥
विदितुं शक्यः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥
कल्पः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

“ न नमः सु० १३ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

नमः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

कल्पकालात्कल्पकालं कल्पः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

कल्पकालात्कल्पकालं कल्पः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

कल्पकालात्कल्पकालं कल्पः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

कल्पकालात्कल्पकालं कल्पः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

नमः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

नमः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

नमः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

नमः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

सुत उवाच—

य उ३ व३० नित्यं नित्यं कल्पकालं कल्पः ॥

नमः सु० १३ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

विदितुं शक्यः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

कल्पकालात्कल्पकालं कल्पः ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥ ३७ ॥

नित्यं नैमित्तिकं कर्त्तुं मोक्षकामनयाऽश्वया ।

विष्णुकर्मिणि बुद्ध्या वा मान्तो मुन्वा सवाचसे ॥ १९ ॥

अथान्येनय वक्रपतिः सम्यगेति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

तिक्तायाश्चन्य विषेभ्यः लाङ्घं वर्जान्तेभ्यपि ।

निषेध मुग्धः श्रौताद्विषयार्थं दिने दिन ॥ २० ॥

निषेध इति । नन्दनाथं यजान्तरम् ॥ २० ॥

अथान्येनय वक्रपतिः सम्यगेति ॥ १५ ॥

अथान्येनय वक्रपतिः सम्यगेति ॥ १५ ॥

अभिगच्छेत्तु सर्वेषु तिक्ता निम्नं विवर्जयन् ।

वाक्यम्लोऽस्मान् मुञ्जोत्तु मूर्ध्निमुञ्ज पश्चात् ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः विष्णो अथानि देवीषु
कर्त्तव्याः विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥ २२ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

मरुतुवर्जितानि अथानि विष्णो रक्षाणि कर्त्तव्याः ॥ २१ ॥

(अथ अनुबोध्यपादः ।)

हेभ्यः तदाह—

अथान संप्रत्ययाणि मारुत्यं संश्लेषेण ते ।

अधीत्य वयान्निर्विधान्पूर्वाकमेव वर्त्मना ॥ १ ॥

अथानपयान्निर्विधान्पूर्वाकमेव वर्त्मना मारुत्यं संश्लेषेण ते—अथान इति ।
अथानपयान्निर्विधान्पूर्वाकमेव वर्त्मना मारुत्यं संश्लेषेण ते—

* वेदान्तार्थान् यदेव वा यदेव वा त्वं यथाचक्षुः ॥

अथानपयान्निर्विधान्पूर्वाकमेव वर्त्मना मारुत्यं संश्लेषेण ते ॥ इति ॥

अथानपयान्निर्विधान्पूर्वाकमेव वर्त्मना मारुत्यं संश्लेषेण ते ॥ १ ॥

आवापानुतया पुनः क्व च आहंम्यर्थाविभक्तम् ।

अनुकूलं कूलं मायवत्तद्विषयितम् ॥ २ ॥

सुखानन्दं च मार्तण्डं वयन्कूलं च विदम् ।

मन्दलानन्दं च मार्तण्डं वयन्कूलं च विदम् ॥ ३ ॥

कूलं च मार्तण्डं वयन्कूलं च विदम् ।

तदा यमे चार्तण्डं च विदम्, तदनेन विदम् ॥ ४ ॥

आवापानुतया पुनः क्व च आहंम्यर्थाविभक्तम्—अथानपयान्निर्विधान्पूर्वाकमेव वर्त्मना मारुत्यं संश्लेषेण ते—

कूलं च मार्तण्डं वयन्कूलं च विदम् ।

तदा यमे चार्तण्डं च विदम्, तदनेन विदम् ॥ ५ ॥

अथानपयान्निर्विधान्पूर्वाकमेव वर्त्मना मारुत्यं संश्लेषेण ते—

आवापानुतया पुनः क्व च आहंम्यर्थाविभक्तम् ।

तदा यमे चार्तण्डं च विदम्, तदनेन विदम् ॥ ६ ॥

अथानपयान्निर्विधान्पूर्वाकमेव वर्त्मना मारुत्यं संश्लेषेण ते—

आवापानुतया पुनः क्व च आहंम्यर्थाविभक्तम् ।

अथानपयान्निर्विधान्पूर्वाकमेव वर्त्मना मारुत्यं संश्लेषेण ते—अथान इति ।
अथानपयान्निर्विधान्पूर्वाकमेव वर्त्मना मारुत्यं संश्लेषेण ते—

दात्राधमजंयदर्थं पागाधं वा हितात्मनः ।
 निजने निभंय दत्ता शिष्यनारि विमर्जयन् ॥ ८ ॥
 प्रक्षालयन्मुदं निभं पादद्वन्द्वं कन्दपम् ।
 मृज्जनाभ्यां यथाशक्ति गन्धलपनिवृत्तये ॥ ९ ॥
 पादभ्याम्बुधौ मन शुद्धिस्तान्ध्यायं विधीयते ।
 यथादायमने कुर्यादन्तकाष्ठं च भक्षयेत् ॥ १० ॥
 द्विगच्छन् पुनः क्षात्वा कृत्वागच्छ समाचरेत् ।
 प्राणापानमपं कुर्यात्कायिष्यं च जपेदनुधः ॥ ११ ॥
 उपस्थानं ततः कुर्यान्मध्याह्नः पितृवाचरेत् ।
 ब्रह्मपदं विजः कुर्यादुत्पारायणे इतः ॥ १२ ॥
 अश्वानि पानि कर्माणि निर्व्यं तानि समाचरेत् ।
 अग्निकार्यं विजः कुर्याद्वनिकर्मादिकं तथा ॥ १३ ॥
 पादार्थं चर्माद्यध्याय ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥
 मितवधाहं तथा दानकराकामो च शतयम् ।
 इषो तर्षु तुतु कुर्याद्ब्रह्मवैश्वनाधिनः ॥ १४ ॥
 पवित्रंलक्ष्यं कुर्यादन्नवानादिभिः तथा ।
 यत्किञ्च ब्रह्मार्गं च एकान्तस्वाभिनाकर्षी ॥ १५ ॥
 तपोऽन्नमदम्भा न भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत् ।
 यतिहन्ते जने दयाजिते दया मृगवैलम् ॥ १६ ॥
 तर्ज्जितं भुक्त्वा तुन्द तत्रात्तं क्षामयेपमम् ।
 एकवारं कृती निव्यमर्षीपादुतनं हि ततः ॥ १७ ॥
 द्विवाः वा त्रयवर्षीपादुतानिद्व्यवर्षातमन्यदम् ।
 कृत्वाऽष्टपदाधन न दद्यात्तं विषादयन् ॥ १८ ॥

इषो तर्षु भुक्त्वाऽन्नानि यतो मृगवैश्वनाधिनः तपोऽन्नमदम्भा न भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत्

निष्प्राप्यस्य निज्जालान्नका खादयन्त्युक्तम् । सखाजयत् स्वार्थिकं चनय-
नीत्याह- स्वगक्राम इति । अदि स्वगक्रामस्तदि पञ्चान्नसर्गं चार्थीयं 'स्वगपातो
यस्य' 'यज्ञेन विविदिषन्ति' इति ब्रह्मिण्यादियं व्यवस्था ॥ २७ ॥

सम्यं सुधास्त्रिभु दृष्टान्तेषु सर्वदा ।

एव सभाचरन्निभु । विरक्तभेदमुदाचर्यात् ॥ २८ ॥

संस्पृशेत्सर्वकर्मानि वेदाभ्याभ्यासवत्तदात् ।

वेदाभ्यासवणाभावे पतिनाऽपि संवेदमुपमा ॥ २९ ॥

सुधाभ्यासोऽन्वयतिर्निभु " सखाजयत् सखाजयत् गृही यवेत् । सुधाभी
मुष्ठा प्रमथेत् । अदि वेदस्या सखाजयत् यत्नमदपूरणा यत्नाद् " इति ॥
॥ २८ ॥ २९ ॥

विज्जालेति सुश्रुभुजसो वा संस्पृशेत्गृही ।

बहुवर्के वा सखाजयत्संहितः कुर्यात् ॥ ३० ॥

विज्जालेति । सुश्रुभुजसोऽन्वयतिर्निभु । बहुवर्के वा सखाजयत् सखाजयत्
गृही वा यवेत् । सखाजयत् कुर्यात् वा यवेत्संहितः ॥ ३० ॥

अविरक्तो गृही चान्ते ज्ञानयस्य सभाचर्यात् ।

अथवा सखाजयत्सं सखाजयत् सखाजयत् ॥ ३१ ॥

अविरक्तो गृहीति । अतो सखाजयत्सं सखाजयत् सखाजयत् । सखाजयत्
मुष्ठा वा सखाजयत्सं सखाजयत् ॥ ३१ ॥

गृहस्थाश्रमणा सर्वं समुत्तमा सुश्रुतिः ।

सखाजयत्सं पत्र सखाजयत्सं हिम सखा ॥ ३२ ॥

इति श्रीसुश्रुतसंहितायां ज्ञानयोगनन्दे गृहस्थाश्रमविधि-

निरूपणे नाम तृतीयाध्यायः ॥ ५ ॥

गृहस्थाश्रमः शास्त्रस्ये इति । गृहस्थाश्रमः इति । यत् सखाजयत्सं सखाजयत्
सखाजयत् सखाजयत् । सखाजयत्सं सखाजयत् सखाजयत् । सखाजयत्
सखाजयत् । ॥ ३२ ॥

इति श्रीसुश्रुतसंहितायां ज्ञानयोगनन्दे गृहस्थाश्रम-

विधिनिरूपणे नाम तृतीयाध्यायः ॥ ५ ॥

(अथ वज्रमोऽवतारः)

ईश्वर उवाच—

अथैतः संवत्सराणि वानरसंपादनं कुरु ।

पुनः तायां विनिर्दिष्ट्य मुहीम्ना वा समार्हिनः ॥ ३ ॥

शुक्रपते शुभे वारे शुभनक्षत्रमयुत ।

सुवर्तुतं वनं गच्छद्गङ्गस्थभोजनपले ॥ ४ ॥

अथवागवतः तावत्संवत्सराणि गतोऽप्यवर्षे वावत्सराधरे व वक्रं यति-
 कालीने—अथान् इति । यतो गृहस्थावतारः वनस्थः । यदाऽऽहुः—

‘ अथवागी गृहस्थस्य वावत्सराधरे विभुक्तः ॥

यथायं वावत्सः शोकः वा यः यथायं वनस्थः ’ इति ॥

अतो गृहस्थपदविधानानन्तरं वावत्सराधरे विपत्तयश्च ॥ १ ॥ २ ॥

यमार्हिनः शुक्रपतेः कुर्यान्समाहितः ।

साकमुलफलाग्नी ह्यापनन् पुनर्यदुपवसः ॥ ३ ॥

येनेति ॥ यमार्हिनः इति यमार्हस्य अर्थः । यमार्हगुह्यानेनेत्य-
 इत्युत ॥

‘ यमार्हो यमार्हस्य निद्रि विन्दति वानरः ’ इत्युक्तम् ॥ ३ ॥

तायाऽहन्त्य वाऽभीषाद्वासावग मुहिमात् ।

यदाथ विभुदाग्निं नमस्तेषामि नान्तर ॥ ४ ॥

योर्येति । यम आहुः

‘ अतो ताया इनेः शोकः पारमार्थ्यवासिनः ॥

दावेत्यु गृहस्थानां यमार्हः अथवागवतः ’ इति ॥ ४ ॥

इदापरातं यदा कुर्याद्वापनं सुसमाहितः ।

अग्निदेवं च गृह्यान्तं यज्ञान्तमाचरेत् ॥ ५ ॥

श्रीवासः श्वेतकुशात्मानं त्रिपथं वृष ।

सर्वभूतानुकम्पां स्यान्मनिग्रहविवागेन ॥ ६ ॥

एव यत्कानिनि । भूयते हि—' एव वा एते महायज्ञाः । वैश्वयज्ञः पितृयज्ञो
पुत्रयज्ञो यनुष्ययज्ञो सप्तयज्ञ इति । यदज्ञो यज्ञान्यपि सन्निधौ सप्तयज्ञः सन्नि-
हते । यन्निनूयः सप्तयज्ञः कर्मान्ययस्यन्निनूयज्ञः सन्निहते । यद्वृत्तयज्ञो वासो
इति सप्तयज्ञः सन्निहते । यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते ।
यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते । यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते ॥ १॥

वर्जयेन्मधुमोक्षानि मौषानि वनजानि च ।

एकवारं समर्प्यादाद्यानीं यथानपरां प्रवेत् ॥ ३ ॥

जिनश्चिदपि । जिनश्चिदपि प्रवेत् ॥ ३ ॥

पूयो शयीत सत्तमं सावित्रीं च प्रवेदुषुषः ॥ ८ ॥

धीमानिनि । जघर्षानि यन्त्रादीनि वनं जघर्ष । जघर्षानि कर्ष-
वादीनि

“ एव यत्कानिनि भध्या मौषाकृतकलुषाः ।

जघर्ष सप्तयज्ञः ”

इति तूहययज्ञो यन्त्रादीनामपि । तथा सप्त सावित्रीं च यथावेन वर्जनीय-
विषयः ॥ ३ ॥ ८ ॥

कौशपेभूयन्निहति इतः सन्निहते ।

कृष्णं वाग्वायवं कुर्यान्मामि मामि वनं कियतः ॥ ९ ॥

कृष्णं वाग्वायवमिति । कृष्णमन्त्रानि यनुष्ययज्ञे

“ यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते ।

यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते । यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते ॥ १॥

एकवारं कुर्यान्मामि मामि वनं कियतः

“ सप्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते ।

यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते । यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते ॥ १॥

एकवारं कुर्यान्मामि मामि वनं कियतः

“ सप्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते ।

वाग्वायवं कुर्यान्मामि मामि वनं कियतः । यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते ।
वाग्वायवं कुर्यान्मामि मामि वनं कियतः । यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते ।

“ सप्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते ।

यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते । यद्वृत्तयज्ञो वासो इति सप्तयज्ञः सन्निहते ॥ १॥

मध्यम कक्षस्थानस्थित संज्ञासंज्ञक मध्ये कक्षा कायस्थान कायस्थानस्थित । ११ ॥
॥ १२ ॥ १३ ॥

अथवाऽर्चनमार्गेण स्वान्निष्पन्नतत्त्वः ।

अनभिग्निकेतः स्वान्मनिर्गोक्षपगं संवत् ॥ १४ ॥

अथवा चतुर्थप्रमाणम् । अथवा श्रुतिनिष्पत्तिः । स्पष्टम् हि—

‘आत्मन्यग्नीन्समाभोव्य प्राचयतः वज्रवेदपदानु’ इति ।

“अतश्चिरमिहेतः स्याद्व्यवसायश्चक्रो बनिः” इत्यादिस्तम्भोऽप्याह ॥ १५ ॥

॥ ५ ॥ अथ निवृत्त्यासिद्ध्या वा स्थानाभ्युदयिनः ।

विष्णोस्तनं कर्पासमस्यस्योक्तमन्त्रतः ॥ ३५ ॥

गुणवत्तयेति गुणवत्तये च कण्ठस्थमन्त्रमन्त्रः लक्षणः वक्ष्याम्यस्येति
 तस्यैः १५ ॥

यदा वैशाखपक्षे शुद्धे चतुर्थ्यां ।

बहुरंगे का देश का पुत्र कन्होरे । १६ ॥

वदेति-एषा न वदन्त्या ज्ञानेन वेगान्ते काला । वदन्ते वेदिवचनान्मा-
त्राणि । कुर्वन्वदन्तिवा कुर्वन्वदन्तुकारिणामुक्तिर्न न वदन्मात्रवदन्तु-
शब्दानामाध्यात्मार्थेण व्यवस्यता विच्छिद्यन्ते । २४ ॥

सर्वे संग्रहालयस्य सम्पत्तयः सुदृश्यम् ।

तस्मात्सर्वप्रथमं भक्त्या विधिं युक्तं ॥ १० ॥

इति श्रीसुतसंहितायां ब्रान्यामस्तोत्रे द्वाविंशोऽध्यायः

विधि निरूपण नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

संश्लेषेणेति । संश्लेषात्वेदानीमाह संश्लेषात्तदुपपत्त्या समस्य-
संश्लेषात् कश्चिदाह । संश्लेषात्तदुपपत्त्या संश्लेषात्तदुपपत्त्या ॥ १३ ॥

नि श्रीमृगसंतिभक्त्यापसंगिरहापां ज्ञानयोगसंघे वागमय्या

अथ त्रिष्टुप्तिस्तुतं नाम श्रवणं प्रव्यासः ॥ ५ ॥

SHIRAKAWA ASHRAKA

50 NAGAR.

541 N 251
1 3 2 4

27 157 35 -

● 注意

यदि कथामुद्राभावाभावाः सम्भवाभेदाभावाः । अस्मात्कथामात्रेण इमे ज्ञानि
रुति । एतन्मतेन हति । आचार्यभेदतः ॥ १ ॥ ३ ॥

सुदीर्घकृष्ण संन्यस्य हवे स्वे केचने नित्यम् ।
विज्ञाः साक्षात् सृष्टौ स्वयन्वृत्तां मृदोपवा ॥ ३ ॥
निर्व्याः यज्ञापर्यो स्थापितवर्गो सकलवन्द्यः ।
सर्वविजय काशी मायया च जेपना ॥ ४ ॥
सप्तर्षिधुत्तमे कुक्षिपुण्ड्रे च विमेषिषु ।
शिखालङ्कारेण कृपापुण्ड्रिणे दिने दिने ॥ ५ ॥

यत् सुदीर्घकृष्ण इतिपाद—इतिवचनेति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

यद्गुरुकृष्ण संन्यस्य स्वयन्वृत्तां विदितम् ।
सप्तर्षिधुत्तमे कुक्षिपुण्ड्रे च विमेषिषु ॥ ६ ॥

यद्गुरुकृष्ण इतिपाद—यद्गुरुकृष्णेति ॥ ६ ॥

गोदादौऽन्तर्बद्धं विदितं च स्वयन्वृत्तम् ।
यत् सप्तर्षिधुत्तमे च विमेषिषु च कथयन्त्यम् ॥ ७ ॥
आचार्येण तथा कथा पदार्थो सप्तर्षिधुत्तमे ।
यद्गुरुकृष्णे च विमेषिषु च कथयन्त्यम् ॥ ८ ॥

सप्तर्षिधुत्तमे सप्तर्षिधुत्तमे ॥ ७ ॥ ८ ॥

योगापरं पार्वत्यं सुवर्णनिधी कृपाविकाह ।
सर्वं कृपावर्णं तदाष्टिपुण्ड्रे च विमेषिषु ॥ ९ ॥

सुवर्णनिधीमिति—सुवर्णनिधीं यथा ज्ञानाभेदे सा कृपाविकाह कृपाविकाह
कील्यकाविकाहति यद्वि ॥ ९ ॥

विमेषिषु यज्ञापर्यो च देवतागवने गम् ।
स्थापितवर्गो सकलवन्द्यो च विमेषिषु ॥ १० ॥

स्थापितवर्गो, सकलवन्द्यो च विमेषिषु च कथयन्त्यम् ॥ १० ॥

श्रेयसाकाटवु सावित्री जपन्कर्म समाधेयम् ।

इति कमण्डलुं निक्षेप्य भिक्षापात्रं दधेत् ॥ ११ ॥

कन्यां कर्षीणनाम्न्यायमङ्गकम् ददित्वैवम् ।

यत् तं विसृज्य दण्डं धारयन्निष्पद्येत् ॥ १२ ॥

विपुण्ड्रादुत्तमं कृपांश्चिद्वलिकुं लपन्धेयम् ।

अष्टशतं सङ्गच्छन्मन्त्रीपात्रागित्वं श्रेयम् ॥ १३ ॥

श्रेयसाकाटवु सावित्रीजपमभ्यास्यभित्तनम् ।

सीदन्मन्त्री तथा कुरुते तथा चाग्नायनादिकम् ॥ १४ ॥

विशेष इतिवत्—इति कमण्डलुं निक्षेप्य ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

कुर्वन्मन्त्रिकराशेन स्यादनेन समाधेयम् ।

प्राप्तमन्त्रिदण्डं च गन्तुं गङ्गाकाटनिर्गमम् ॥ १५ ॥

निकटं जलपरिवेष्टं च परिवेष्टं च कमण्डलुम् ।

पञ्चगव्यमिति सूचीं मुग्धनिशीं तृपाणिकाम् ॥ १६ ॥

गिर्यां पञ्चाशीतिं च नित्यकर्म पश्चिदनेनम् ।

कर्षीणाच्छादनं कृत्वा कन्यां सीतनिषागिकाय ॥ १७ ॥

यागपट्टं वाद्वेष्टं च दृक्कां लपयन्नुत्तमम् ।

अष्टशतम् च गङ्गाकाटनिक्षेपं दण्डमजपम् ॥ १८ ॥

पञ्चाशदभ्यासः सर्वस्मिन्निष्ठमिति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

सवित्रिणादिभिरभ्यर्च्य कृपादुत्तमं कृत्वा ।

अष्टशतं च विः शीघ्रं दण्डं चिपुण्ड्रकम् ॥ १९ ॥

साधोविधिः । सप्तशतमिति नक्षत्रेण विरक्तं चिपुण्ड्रं कृत्वा ॥ १९ ॥

मृत्पात्रं क्रौत्थपात्रं च शकृपात्रं च विनश्यम् ।

पाणिपात्रं च मृद्धीपात्राद्यभ्येव तथोत्तरम् ॥ २० ॥

हेतुवैदिकविद्यासंग्रहात् अथ चान्यायस्य भेदवत्प्राक्कालमुद्दिशति—

वृषाचमिति । एतकाद्यावृषाचमनात्पुनश्चमम् । 'वृषाचमनावृषाचं दाक्याचं वा इन्द्राचमिभुनेः' । अक्षिपुमध्य तपादयमाह दाक्याचमिति । एतच्च कर्तव्य-
मातिरिक्तमोक्षस्थोपन्यस्यम् । उपन्यस्यन्त्यदधि महुक्षिन्मिति—उपान्यस्य
मिति ॥ २० ॥

बहुदकानां हेमानां चाजिपाथ तपोऽयम् ।

कोऽप्यपात्रं न विष्णुके मृत्याचमिति हि मुनिः ॥ २१ ॥

माधुकर्मथेकाक्षं परहंसं तमाचरेत् ।

नात्यश्नतस्तु पोषोऽस्ति न चैकान्तमनघतः ॥ २२ ॥

मत्स्योपानुगुण्येन मृज्जीत पद्मसकः ।

अभिगस्तं समुत्सृज्य साधवर्गिकमाचरेत् ॥ २३ ॥

उत्तरोत्तरत्वात् नु पुनं पुनं पत्न्यजेन ।

गृह्यभुषवा नित्यवाचमनानं समभ्यसन् ॥ २४ ॥

एतच्च न केवलं वृषाचमनात्पुनश्चमम् । बहुदकानामिति पात्रान्तरादधि
महुक्षिन्मिति—पात्रिवाचमिति । वयोऽयं महा पात्रिवाचं योऽप्यत्रः । तत्रा-
चमिभुनेः—'पात्रिवाचमिभुनेः' इति । उपान्यस्यन्त्यदधि तपोऽयम्—
कोऽप्यपात्रं न । मृत्याचमिति हि मुनिमिति यकारोऽस्ति चमिभुनेः ॥ २१ ॥
॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

आने पोषमितिप्यानं सत्यानुविवर्जनेनम् ।

कर्मकायवर्जित्याम अथवदिवर्जनेनम् ॥ २५ ॥

आनेपोषमितिप्यानं सत्यानुविवर्जनेनमिति । असन्वयान्तरमपि अथवाहं ज्ञानं विवर्जनेनम् ।
विषीकृत्याविराधत्त यम् । अथ हि—'अथर्ववे चोक्तं आनेपोषमिति पान्यो
विषीकृत्य' इति । सत्यत न—

“अथर्व वेदमपि य उमे सत्यदत्तेन त्यज ।

वेद सत्यानुन त्यजथा येन स्यादिति न त्यज” ।

इति ॥ २५ ॥

साधकशुनिः । अकथने देवि । "यदि देवतायाः साधनस्यैव यत्नेनैव साधना
इति तत्रैव ॥ ३१ ॥

उत्तमां सुविचारिण्य मोक्षां वृत्तिं समाधितः ।

आकुरुति सा ध्येयं सर्वपदवसिष्ठतः ॥ ३२ ॥

पञ्चजनं हि तं हस्तं स्थानाकननि चारुकरः ।

एष मे सगृह्यते भिन्नाः त्रयस्तुल्यं तन्निष्पन्नं ॥ ३३ ॥

एष तु द्वितीयं पादं चरं वाऽप्यमव च ।

एष सः स्यात्तन्नी कथयन्तं मुन्यवधिकृतं ॥ ३४ ॥

यस्याऽऽध्यासं यानिनिम्य सततं मुनिजनसमः ।

न तस्य हृत्तं किञ्चित्पि साकृत् विपत्तः ॥ ३५ ॥

सुवर्गे वा सुवर्गा वा सुवर्गा वा साकृत्तन्निष्पन्नं वा ।

विषयं यत्र संस्थाप्य पृथग् सर्वधर्मा यथा ॥ ३६ ॥

सर्वधर्माध्यासनां यथा यतः यकीर्तिनः ।

गृहस्थानो च सर्वे स्थितानो नृ बह्व्यसः ॥ ३७ ॥

यानिप्रस्थाप्यस्थानासाधित्यो वदना यथा ।

तन्मात्रं सर्वं कालं पृथग् स्यात्तन्निष्पन्नं ॥ ३८ ॥

सुत न इह न कथं पादं नमः सत्तमः ।

कर्तव्यं तन्मनः तस्य नारायण नरककिरा ॥ ३९ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

अथारः स्यात्तन्मात्रं तदेवैव सर्वधर्मा पृथग् ।

साधये स्यात्तन्मनः स्थानासाधित्यो वदना यथा ॥ ४० ॥

यानिप्रस्थाप्यस्थानासाधित्यो वदना यथा ।

अथारः स्यात्तन्मात्रं तदेवैव सर्वधर्मा पृथग् ॥ ४१ ॥

यथादुर्गो यथागार्धं कुर्याद्वनमुत्तमम्
 सम्यग्देवकृतं तस्य ज्ञानमात्राद्विशुद्धता ॥ ४० ॥
 सर्वमुक्तं स्यामन तव निष्कम्प चिपत
 तस्माद्वनद्विजानीदि वदान्ताद्यवहायनम् ॥ ४१ ॥
 इति श्रीसुतसंहितायां शिवशामखण्डे सप्तशतिकाधि-
 निरूपणं नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

अथाग्रे उक्तास्तैः इति । तैस्तान्त्रिकेषु । इत्यन्तस्तस्य व्याख्यानमात्रेणात्र
 विवक्षितं तन्त्रात्मकं यत्कर्म तत्तन्त्रम् इत्यर्थः । तस्य यत्कर्मस्य तस्मात्कर्म
 एकाधिकस्याप्यन्तस्य कथास्तथा । इत्यन्तस्तद्विज्ञानायां सर्वपातकनाश इत्यर्थः
 ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

इति श्रीसुतसंहिताशिवशामखण्डे सप्तशतिकाधि-
 निरूपणं नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

(अथ सप्तमोऽध्यायः)

इति उक्ताः—

अथातः संप्रवक्ष्यामि शिवचिन्तं नवाक्षतः ।

शेषाणामपनुत्तमं तद्वस्तुनानुक्रम्यथा ॥ १ ॥

निरूपणार्थं विधानानन्तरं तैस्तैर्विषयविधानायाः व्याख्यानपर्याय्यते—
 अथातः इति अथ तद्वस्तु विविदिनपान्तकृतस्य निरूपणं यथैव यथाहादिना
 ध्यातुमिच्छे तन्मिमेक्षयापक्षिपातान्तायां निरूपणानन्तरं तदुत्तरम् इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथैव तस्यैः स्तनस्तर्धव दृढतत्पदः ।

एत इति शिवो योऽत्र महापातकिनः स्मृताः । २ ॥

अथान्तोनीयान्त्राधानां शिवानुष्ठानाणि—अथैव तस्यैः स्तनस्तर्धव दृढतत्पदः
 इत्येवो विष्णुस्य स्तनं विष्णुस्य शृङ्गान्त्राधानादमन्त्राद्विज्ञानं तस्मात्तन्त्रा-
 दमन्त्राद्विज्ञानं इति ॥ २ ॥

एतिः सह वसेदसु संवत्सरमनादि ।

महाहा निजनेऽप्ये कुटी कृत्वा वसेन्नरः ॥ ३ ॥

हाव्यान्धानि संनतः सपेश विजितोन्मथः ।

मिश्रामाहृत्य हृत्तल स्वदेशं कृपापयजूनाम् ॥ ४ ॥

यमेति विषयान्तरात्मादिदेव संवत्सरमाहृत्य । मन्त्रमाध्यात्म्यो-
पसंगम्येदं स्थाः पातिव्यम् । यदाह पातिव्यम्—

“संवत्सरेण वसति पतिव्यं सदाऽऽधानम् ।

नामनाध्यात्मनापोनेन तु कानाकनादितः” ॥ इति ॥

येकनिमित्तमाहृत्यैवैव यथाविशेषात्—यदाह विषय इत्यादि
॥ ३ ॥ कुटीरिति ॥ ४ ॥

शाकमुलफलाग्री वा कृत्वा गव्यमिश्रयन् ।

संपूर्णे हादने वर्षे वसन्नरा अपेक्षानि ॥ ५ ॥

अकामकृतदेवस्य पापविनिर्दिष्टं पुनः ।

कामतन्त्रेणुनिष्ठं पाणान्निकमुदीरितम् ॥ ६ ॥

अथवा मुनिगार्ह्यं पापमन्त्रयथं वा पुनः ।

ग्रामादन्तर्गम्य हृत्य प्रविश्यान्नापनः ॥ ७ ॥

पश्चात्तलानो मुनिः धर्मद्वेषे वा जनेन ।

अप्यु वा मुनिगार्ह्यं वशापस्थानेकेऽपि वा ॥ ८ ॥

वामनार्थे मन्त्रार्थे वा सम्पकमाणात्पत्तिरेव ।

सुगन्धविराजोऽपि नर्भस्तेन मुनिः ॥ ९ ॥

अग्निवर्णो सुगन्धो वा नर्भो वा नर्भो वा नर्भो वा ।

वीत्या नष्टभोगे स्मृ सुगन्धानां पमृचयेत् ॥ १० ॥

गामुध वा पुन ताव तावकदसपव वा ।

अतिरक्तं विदितेन मुनो वृन्देन शेषतः ॥ ११ ॥

[५. ८. “वसेदसु” । ६. ८. “हादने” । ७. ८. “वसन्नरा” । ८. ९. “नर्भो वा”
नाम गन्धम् “८” । ९. १०. “अप्यु वा” । १०. ११. “नर्भो वा” । ११. १२. “अतिरक्तः” । १२. १३.
“वसेदसु” ।

सुवर्णरूपेयकृत्ताशास्त्राजानमभिगम्य तु ।

स्वकर्म स्वप्रापयन्नुपान्तां प्रचाननुशास्त्विति ॥ १२ ॥

आपस्तम्बं धूमनं नीलं दृष्ट्वा स्वयमेव तु ।

तन्वात्सकृत्स्वप्रापयन् यज्ञा नं पुरुषाध्वयम् ॥ १३ ॥

अथविश्वामित्रमिति । स्वयमेव हि—

‘विश्वामित्रोऽथ तन्वात्सक्यं कर्म आध्वयम्’ इति ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

मृद्वपत स्वयद्वयम् नार्त्तिं यज्ञाध्वेयं पातकम् ।

अथगृहेऽन्विषन्माध्वयज्ञा निर्धनो नरः ॥ १४ ॥

स्वयं वा भिक्षावृत्तं पृथग्व्याजः प्रेष्य वाध्वर्यो ।

हस्तिनीं दिशमागच्छ्यात्स्वत्याजविमोक्षतम् ॥ १५ ॥

अथगृहेऽन्विषन्माध्वयम् ॥ १४ ॥ १५ ॥

अनन विधिना धृक्, मृद्वपत मृद्वपतम् ।

तत्सकृत्स्व स्वयम्, तन्वात्सक्यं नृत्तम् ॥ १६ ॥

महापातकिनीं नृणां क्षेमार्तां विमुच्यते ।

पातकं धातुतद्व्याजं प्राप्तिनया नृधिवं च ॥ १७ ॥

अथविश्वामित्रमिति । तत्सकृत्स्वस्वयम् स्वयमेव—

‘अथविश्वामित्रोऽथ तन्वात्सक्यं कर्म आध्वयम्’ इति ।

अथविश्वामित्रोऽथ तन्वात्सक्यं कर्म आध्वयम् ॥

तत्सकृत्स्व स्वयम्, तन्वात्सक्यं नृत्तम्’ इति ।

आज्यावृत्तीनां प्राप्तिनया नृधिवं च—

‘अथविश्वामित्रोऽथ तन्वात्सक्यं कर्म आध्वयम्’ इति ।

अथविश्वामित्रोऽथ तन्वात्सक्यं कर्म आध्वयम् ॥ १८ ॥ १९ ॥

मातृध्वयमाध्वयं कृत्वा नृत्तं प्राप्तिनया नृधिवं च ।

वाग्धातुः च कर्त्तव्यं तन्वात्सक्यं नृत्तम् ॥ २० ॥

तत् प्राप्तिनया नृधिवं च । तन्वात्सक्यं कर्म आध्वयम्, कृत्वा । तत्सकृत्स्वस्वयम्—

‘कुर्वन्तं कुर्वन्तः’ पदस्य द्विवचनकारणमिति । इति ।

एकपक्षेनकायाचिनदिकर्मणो वा योजनकायस्त्वन्मयेव कांश्चिद्वचनस्य-
मेव वा दत्तने कृत्स्नानिकृत्स्नो बचनीत्यर्थः ॥ १८ ॥

स्वभावे मुनिगण्डुल मन्वा बुद्धिर्न नृत्वा ।

कृत्स्नं मोक्षपदं कुर्यादोक्तशुद्धयर्थमात्मनः ॥ १९ ॥

कृत्स्नं साधनमिति । ननुतत्त्वपादोपादवन्मय

‘‘मोक्षं साधनं कर्तुं इति मयिः कृत्स्नवन्मय

वचनार्थं चोपपन्नमकृत्स्नं साधनं प्रयत्नं’’ इति ॥ १९ ॥

साधुभाषाभिगमने चान्द्रायणचतुष्टयम् ।

चरेत्यापेक्षशुद्धयर्थं संनयो ब्राह्मणवचः ॥ २० ॥

देवधर्मसंयोगेन साधुलाङ्गुलितो विपश्च ।

चान्द्रायणं चरेदकं कामनाऽकामतोऽपि वा ॥ २१ ॥

अर्वागिहामु सवासु विमयीषु मद्यामुन ।

मन्वाः कृत्स्नं चोपपन्नमेकं गदाचलात्मनि ॥ २२ ॥

क्षत्रियाणां च देवानां चैव गन्वा विमलयत ।

कृत्स्नमस्यासु बहुना गन्वा कृत्स्नं कैर्गदिवः ॥ २३ ॥

महाबाही शिव गन्वा कामनां मुनिवचनम् ।

संनयः चरेद्विद्वत्पदमिहो मर्वाता विनयः ॥ २४ ॥

एवंपापकीर्तनं कुर्यात्कामनां विवर्तने पुनः ।

तस्मात्पापमप्युच्यते चरेत्कामनां कथयति ॥ २५ ॥

‘‘विष्कापेपमित्यादि चरेत्तर्गे उपदिष्टम् ।

स्नात्वा महावसपुत्रा व्याहृतीन्व तर्पेत् वा ॥ २६ ॥

सावित्रीं भगिनीं दीनीं जपेदयुतमादरात् ।

यनीनामिन्द्रियस्त्वर्गे ज्ञात्वा शुद्धं समाहितः ॥ २७ ॥

ब्रजस्य परमार्थान् उपेक्ष्युतमादृतम् ।

द्विष्यन्ति गमनं भिक्षुवर्गोऽपि हनं चरेत् ॥ २८ ॥

अभ्यासु वृद्धिर्गुणैश्च जगत्पुत्रं सार्पयन् ।

इत्था वैश्वं च गजानं रत्नद्वयवर्जं योऽनु ॥ २९ ॥

कथाम्नामपद्यं पूर्वं वाग्मनिककल्पम् ।

भास्वन्मनु विबुध्यत गृहं हन्नाऽप्येवमागत ॥ ३० ॥

पिहितवस्त्रं तद्व्यभिषिक्तानिष्ठकने ।

वेदविप्रायनं चैव गृहं द्वेऽप्यकथयि ॥ ३१ ॥

तत्पुत्रं चैव नुप्यन सवदायत ।

अथ वा सर्वपापानां विभूत्यर्थं मयाहितः ॥ ३२ ॥

कृष्यन्नुत्पन्नं नित्यं वदाम्नज्ञानव्यापिलाष ।

महाविजयमपुत्रः भास्विनाभ्यासिमुत्तः ॥ ३३ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

मात्रज्ञानादयः तावत्पुत्र्यर्थं निरूपयन् ।

नास्मि ज्ञानात्यः किञ्चित्पापकाम्नांश्च हकम् ॥ ३४ ॥

मात्रज्ञानाद्विजयन्ति गृहपापानि सुमत ।

पञ्चाक्षरव्यामर्षं नश्यत्यर्थं पपातकम् ॥ ३५ ॥

महापातकसंघातं नित्यं वदाम्नसकलात् ।

नश्यन्ति वल्लभास्ते सन्मुक्ते बृहस्पते ॥ ३६ ॥

नास्मि ज्ञानातिथिः । उक्तं श्रीमन्मनुः—

“वैश्वस्यैव सर्वविद्या विद्यममन्तुर्लोकैर्लोकैः ।

ज्ञानातिः सर्वकामाणि जगत्साम्पदकम् मया” (अति॥३४॥३५॥३६॥)

यः पञ्चपापानां नित्यं वेदमज्ञानमप्यनु ।

सम्यं ममातीतिष्ठति च पञ्चाक्षरव्यामर्षे हि धृतिः ॥ ३७ ॥

यः भद्रवर्ति । भद्रवर्तयस्तेऽभिरुक्तान्तराधिकारकथापानुर्भाषानुभाषेन
देवस्तान्तराधिकारकथापानुर्भाषानुभाषेन । तस्य संहारनिर्दिष्टादित्यधिकारकथापानुर्भाषानुभाषेन ।
सा वैयस्यः—

“यः भद्रवर्तयस्तेऽभिरुक्तान्तराधिकारकथापानुर्भाषानुभाषेन ।

ये भद्रवर्तयस्तेऽभिरुक्तान्तराधिकारकथापानुर्भाषानुभाषेन ।” इति ॥ ३५ ॥

एवमभिरुक्तस्तस्य वदि विज्ञः भद्रवर्तयः ।

सर्वलोकाभिरुक्तान्तराधिकारकथापानुर्भाषानुभाषेन ॥ ३६ ॥

एवमभिरुक्तस्तस्य वदि विज्ञः भद्रवर्तयः—

“यः भद्रवर्तयस्तेऽभिरुक्तान्तराधिकारकथापानुर्भाषानुभाषेन ।

ये भद्रवर्तयस्तेऽभिरुक्तान्तराधिकारकथापानुर्भाषानुभाषेन ।” इति ॥ ३७ ॥

सर्वलोकाभिरुक्तस्तस्य वदि विज्ञः भद्रवर्तयः ।

पुनश्च भद्रवर्तयः विज्ञाते भद्रवर्तयः ॥ ३८ ॥

वदति ।

“यः भद्रवर्तयस्तेऽभिरुक्तान्तराधिकारकथापानुर्भाषानुभाषेन ।

ये भद्रवर्तयस्तेऽभिरुक्तान्तराधिकारकथापानुर्भाषानुभाषेन ।” इति ॥ ३९ ॥

सर्वलोकाभिरुक्तस्तस्य वदि विज्ञः भद्रवर्तयः ।

स्वमादिव विमुक्त्येन भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः ॥ ४० ॥

तस्मै भद्रवर्तयस्तेऽभिरुक्तान्तराधिकारकथापानुर्भाषानुभाषेन ।

सर्वलोकाभिरुक्तस्तस्य वदि विज्ञः भद्रवर्तयः ॥ ४१ ॥

इति श्रीभद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः

विभिन्नकथनं भाषः तस्मै भद्रवर्तयः ॥ ४२ ॥

भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः

भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः

भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः

भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः

भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः भद्रवर्तयः

अमावास्या मुनिश्रेष्ठ त्राहणापानमुपये ।
 अन्नं दद्यान्महादेव समुद्दिश्य समाहितः ॥ ८ ॥
 सांश्लेष फलमाप्नोति महादकमयो मेरुतः ।
 पाशुं कृष्णवर्णमुखां अन्तास्रकिसमन्वितः ॥ ९ ॥
 आशयमद्विजमेवं नदादव स मृष्यत ।
 अर्धदश्यां तथा स्नात्वा वासवं तौजयेन्मुदा ॥ १० ॥
 ब्रह्मलोकमवाप्नोति ब्रह्मणा सह मृष्यते ।
 द्वादश्यां तु विजः स्नात्वा विष्णुमुद्दिश्य शक्तिवः ॥ ११ ॥
 ब्राह्मणाय विनीताय दद्याच्छं तत्तर्हि ॥
 तर्पणायविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं स गच्छति ॥ १२ ॥

निधिवेदसाधिवेनेत्याजपानकैः स्नानं च अमावास्यायां दद्यात् अमावा-
 स्यायां "कात्यायनोऽत्यन्तलोको" इति श्रुतिः ॥ ८ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

एकादश्यामुपेत्यैव द्वादश्यां स्तवाग्निः ।
 वासुदेवं समुद्दिश्य ब्राह्मणान्वागधत्तः ॥ १३ ॥
 सप्तजन्मकृतं पापं तत्तामादेव नश्यति ।
 द्वादश्यामिन्द्रमुद्दिश्य यो दद्याद्वासवं शुची ॥ १४ ॥
 अन्नं वा तपद्गुणं वाऽपि स इन्द्रमदधनुवाह ॥
 नवम्यां धर्मगजानमुद्दिश्य ब्राह्मणं गृही ॥ १५ ॥
 अन्नं दद्याद्योगिकि धर्मगात्रं प्रसीदति ।
 अष्टम्यां शंकरं पुण्यं ब्राह्मणं ताम्रवज्रतः ॥ १६ ॥
 तर्पणायविनिर्मुक्तः शिवसः पुण्यपाप्नुयात् ।
 सप्तम्यां चन्द्रमुद्दिश्य ब्राह्मणान्मौन्यवाहिनः ॥ १७ ॥

बन्धनं कथमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ।

॥ ३८ ॥

सुपुत्रोऽकपयज्ञाति सुपुत्रमज्ञाप्यमाद्युतं ।

पञ्चम्यः पापनी विशान्दिशान्न भोजयत् ॥ ३९ ॥

सर्वपापशान्तिमन्त्रः महाशक्तमहाशिवराज ।

अतएव नान्यथापि नान्यथापि नान्यथापि नान्यथापि नान्यथापि ॥ २० ॥

रागिणं भक्तं स्वकथां यथाहर्षं गतं धृष्टान् ।

नृसीधार्थो दिवः कालः न मयः नो नयन्तु ॥२१॥

तस्य वामा शीर्षां पद्मः इव च यो भवति ।

विभीषणां विजयायां वाक्यान्वोत्रपञ्चः ॥ २६ ॥

तस्य साक्षि तस्य कथा नृपयिहि स्म सदायुन ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः सः स्वर्गानन्दमवाप्नुयान् ॥ ५३ ॥

मधमाया न विजातो ब्रह्मज्ञानं हि ज्ञः

यो माधवसुमे कर्णपुत्रमभिजितमभिन ॥ २५ ॥

पञ्चमोऽङ्कः । अङ्कः 'सुदृढमयः' । इति चतुर्थाऽङ्कः । अङ्कः 'सुदृढमयः' । इति चतुर्थाऽङ्कः । अङ्कः 'सुदृढमयः' । इति चतुर्थाऽङ्कः ।

कामानुष्मनामान वि यत्नाकृत । ५२३ — इति मन्त्राः कोऽपि शृण्वन् श्रुत्वा

“अस्माकं भूतानां कर्मण्येवाङ्मनः” इति १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

न तत्तन्मतायेत्येव अत्राध्येति श्रुत्याभनम् ।

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ यथासक्तं शिवभक्तो नरः ॥ २५ ॥

सर्वपापविनाशक मातृसत्त्व ग गच्छति ।

॥ शिवाय नमः ॥

सर्वपापविनिर्मुक्तः भिन्नष्टाके स मन्त्रति ॥

शेय केन प्रकारेण न सं सं समर्पयन् ।

तं न देवं समायोजति नात्र कार्पा विचारणा ॥ २७ ॥

स सर्वसमताविनि ।

“ सुहृन्मित्रापूर्वाभीनतः स्वस्वदेव्यस्तुभू ।

मातुष्यसि च चापसु ममवद्विनिविष्टम् ॥

निर्वाणं हि मयं क्वच नस्मादुक्ताणि वे स्थिताः ”

इति नीलजम् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

ये एं काययते त्राकं ते तमुद्दिप्य नक्तियान् ॥

आत्मार्जं ह्यर्चयन्निन्दमान्मन्त्रयिनि हि जूतिः ॥ २८ ॥

आत्मार्जयिनि वि भुजिगिनि । कुन्धकोपनिर्गतिः—

“ एं ये त्राकं धमसा मन्त्रिधानि विष्णुदमस्यः काययते त्राकं कायान् । ये
ते त्राकं मायते गात्रं कायात्मन्युक्ताः स्वस्वदेव्यस्तुभूः ” इति ॥ २८ ॥

किमिक्कीटपतङ्गस्य वेष्टाः पश्चादपस्तथा ॥

पश्चादप्यो नराः वेष्टा नरेभ्यो आश्रयास्तुभूः ॥ २९ ॥

आश्रयेभ्योऽथ विद्यातो विद्वन् कृतवृद्धयः ।

कृतवृद्धिषु कर्तास्तेभ्यः सम्प्राप्तिनो वराः ॥ ३० ॥

तेषां कृतीचकाः वेष्टा बहुदकसमाभिताः ।

बहुदकाश्चो हन्ता हन्ताः पराधमकाः ॥ ३१ ॥

पराधमादपि वेष्टादात्मविद्यात्मनोऽधिकः ।

तस्मादात्मविदः पुण्याः सर्वदा सर्वत्रयुतिः ॥ ३२ ॥

तस्मादात्मविदः पुण्या इति वदन्ते नराः हेतुः वेष्टाऽऽत्मविद्यायाः सर्वदा
वीर्यस्यमाद—किमिक्कीटपतङ्गादिना ।

मनुरप्याह—

“ पुनामि क्षान्तिम्, वेष्टा वरणिना वृद्धिहीनिनः ।

वृद्धिबन्तु नराः वेष्टा नरेषु आश्रयास्तथा ॥

आश्रयान्ते च विद्यातो विद्वन् कृतवृद्धयः ।

कृतवृद्धिषु कर्ताः कृतवृद्धयश्च पराधमाः ॥

पराधमादपि वेष्टादात्मविद्यात्मनोऽधिकः ” ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

१ क. कुन्धकोपनिर्गतिः । २ क. त्रा. न. क. त्रा. न.

अथर्वसंस्कारान्नु त्रयाण्यपूजयेन्नरः ।

आगोस्त्रकाम आदित्यं बलकामः समीरत्रयम् ॥ ३३ ॥

कौर्तिकामोऽनलं तदन्वयाकामः सारस्वतीम् ।

ज्ञानकामा महादेवं विद्विकामा विनायकम् ॥ ३४ ॥

शोककामान् शुश्रूषे शांतकामान् शकरम् ।

वैराग्यकामा दिङ्मातं पृथ्विकामः शर्चापतिम् ॥ ३५ ॥

विविधेदेन देवताप्रेषा वागुक्ताः । काचनान्धरेर्देवानां सत्यवर्चसश्चाह
व्याख्याता ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

अताम्राचरतः सखासक्तिभ्यां संयतः शुचिः ।

होचमो वाक्कर्मोऽपि शीघ्रस्तः स्याति हि भुविः ॥ ३६ ॥

उपोनिष्ठोऽर्थादिकं कर्म यः कृपाद्विधिपूजकम् ।

त देवाचरमाप्नोति नात्र कार्पा विचारणा ॥ ३७ ॥

यः अहृषा भुक्तो नित्यं भुजतिपदमध्वसेन ।

अश्विराहन्मुखापानादहृष्याचरमात्रया ॥ ३८ ॥

शीघ्रस्तः स्याति हि भुविः इति । अत्राहृषा हि भुवने—

“ कियत्त इव कश्चित्स्थितिरन्ये सकर्मकया, ॥

शीघ्रस्तः स्याति कश्चित्स्थितिरन्ये पराधरे ”

इति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

भुज्यते अन्नहन्वाद्या इति कैवल्यशास्त्रिनः ।

शतशालाततं तासाञ्छततद्विदेमुच्यते ॥ ३९ ॥

कैवल्यशास्त्रिन इति भुज्यते हि कैवल्योऽनिरुद्धिः । यः अन्नकहियमपीते
सोऽन्नविभूतां भवति, भुज्यमानात्पूनां भवान् अन्नहन्वाद्याः पूना भवति कृप्या-
कृप्यात्पूना भवति इति । तासाञ्छततमुना याः कर्मसंख्यायां अन्नपूजाया-
न्यस्य सवान् भवन्तित्यर्थः । अने अत्रा देवस्य अन्वेष्टव्ये ‘ अन्नहन्वाद्या ’

इति घः । अतः साहचर्यवर्गविलम्बयायाः 'सहस्राणि सहस्रको वे सदा
अभिपूज्यान्' इति हि श्रुयते ॥ ३९ ॥

तस्मान्नमपमानेन सर्वपापान्प्रमुच्यते ।

अमकं च अपेदिहाम्बुपापप्रणामदे ॥ ४० ॥

अमकं चेति । वसोधासम् 'अमोघं च सज्जोषते' इत्यादिभ्यः ॥ ४० ॥

सहस्रशीर्षामूर्धं च शिवमकम्बुच ॥

जपमप्याक्षरं चैव सुतारं नारदसामय ॥ ४१ ॥

निःसतकूलमृद्वन् शिवलोके गहीयते ।

नच नानाविधाभोगाभ्युक्त्या कर्मपरिभवात् ॥ ४२ ॥

शिवमेकमयम् । 'येनैवं भुवं भूकनं परिभूय' इत्यादिभ्यः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

कुलायं आपते पृष्ठं पापं वा कुलते पुनः ।

पादज्ज्ञानादेयं तादृजापते शिवतः प्रवि ॥ ४४ ॥

पादज्ज्ञानादेयमिति । ज्ञानद्वाराणि यन्मन्त्रिणे नानाभावेन कथावशापाणि
परिचर्यः ॥ ४४ ॥

असुप्ते सुखभारोप्य विधेयज्ञानतो नरः ।

कराणि सकल कर्म सङ्कलं चारुगात्रज ॥ ४५ ॥

अद्वे वापावृत्तो लोकः स्वाभ्यान्मन्त्रमहाविभू ।

विहाय विभगः क्षीं स्वने किं वदामि नम् ॥ ४६ ॥

तस्मान्मायाभयं नागवन्मन्त्रमिति नरः ।

विहाय विभक्तं निम्नमाभ्यान्मन्त्रं सवाचयेत् ॥ ४७ ॥

सर्वसङ्कलक्षणेन सङ्कलं सङ्कलीकृतम् ।

तस्मान्मे सकलं न्यक्त्या स्वाभ्यान्मन्त्रं कुरु नमः ॥ ४८ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे सुनन्दोद्देशात् ज्ञानयोगसंख्ये

दशमधर्मकलकथने नावाह्नोऽध्यायः ॥ ८ ॥

अज्ञानेन इत्यादिभिः श्रुतैः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे सुनन्दोद्देशात् ज्ञानयोगसंख्ये दश-
मधर्मकलकथने नावाह्नोऽध्यायः ॥ ८ ॥

(अथ नवमोऽध्यायः)

इत्यथ उवाच—

अद्यातः संशयस्यापि चापकर्मकर्मं नृने ।

नरोद्भूतकृशमाविनमाचमनसर्वाभ्याम् ॥ १ ॥

चन्दान्मुक्तकर्मं च प्राशानि नम्रदा कर्मात् ।

वस्तुनां विदुमूनां चोनिं वसिष्ठो च तर्षणम् ॥ २ ॥

किमिहोदयतत्त्वानां सुखायः प्राशुवाद्द्विजः ।

गलनायो विगाथानां चागं यानि लहजराः ॥ ३ ॥

कथ्यादवद्विषां चोनिं गुणार्थिनां तर्षणम् च ।

दूकर्मस्तानां च प्राशोति मुक्तमन्त्रजः ॥ ४ ॥

मार्जनस्य वनं शेषमपहृत्य मगधवः ।

वसन्ततन्त्रां यानि श्वश्रोतः कर्मात् ॥ ५ ॥

अथापिगमनायके विविधे कर्मेति उवाचमाचार्यविश्वामित्रोऽपि विविधे
 कर्मविधासु वसिष्ठोवाच—अद्यात इति । अतो हि विविधकारिणामपि विवि-
 द्वापविमाने नम्रः । अथा विविधविधायाकर्मात् इत्याद्य विविधकृतक-
 इत्यर्थः । नृनामनकोपकायान्मनो शेषेण श्वश्रोतःकर्ममाहः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥
 ४ ॥ ५ ॥ ॥

प्राशुचोरो जनेश्वरं नृनां हृत्वा हृत्वा नृनां ।

कर्मिणं हृत्वा श्वश्रोतः प्राशुं नकुर्वीत वृत्तम् ॥ ६ ॥

पयः काकः श्वश्रोतं हृत्वा दूयां श्वश्रोतः ।

चक्रवाकस्तु श्वश्रोतं चक्रवर्तनस्येष्टम् ॥ ७ ॥

उवाच । श्वश्रोतः श्वश्रोतः श्वश्रोतः ॥ ८ ॥ ९ ॥

कर्मिणं निविशः श्वश्रोतं हृत्वा श्वश्रोतः ।

चक्रवाकस्तु श्वश्रोतं चक्रवर्तनस्येष्टम् ॥ ८ ॥

मोऽपि इत्या मवेत्युत्तं नर्कदः स्यात्तथैव च ।

यानायेदग्नादुक्तः पशुं इत्या मवेत्युत्तः ॥ ११ ॥

इत्युत्तं वेदः ॥ ८ ॥ ९ ॥

शवभक्षणतो राजा कन्दः दूषाणतो जनेत ।

धेनवानतो मवेत्युत्तो जन्तुको रक्तपा जनेत ॥ १० ॥

शवभक्षणतो राजेति । योहि राजा स्यापेव जनाः सतिवाजसहि स वास-
नादकन्दं जन्तुको । मवेत्युत्तं हि—

‘ मवेत्युत्तमिहो राजो वाऽन्येषां वासनादने ’ इति ।

रक्तपाशपाशार्ति कुरो राजा च जन्तुको शवभक्षणतो जनेति स हि
भूतिवर्तिव्यतिरिक्तस्याभ्यासि निरुद्धा मवेत्युत्तं—

“ यमिहो भूतिवर्तिव्यतिरिक्तस्याभ्यासिनिः ।

दृष्टा दृष्टपुत्रं योक्ताः दृष्टादने यथाकम् ॥ इति ।

यथा—

“ दृष्टमृतिवर्तिव्यतिरिक्तस्याभ्यासिनिः ॥

यथादृष्टमृतिव्यतिरिक्तस्याभ्यासिनिः ॥ इति ।

एवं वेदमृतिवर्तिव्यतिरिक्तस्याभ्यासिनिः स्यात्तथैव च । यः पशुः सायुः
विवा सायुगिर्यादिपशोः विद्यत । वेदमृतिव्यतिरिक्तस्याभ्यासिनिः तुलायादृष्टमृतिव्यति-
रिक्तो वासनादृष्टमृतिव्यतिरिक्तस्याभ्यासिनिः स्यात्तथैव । मवेत्युत्तं योक्ताः दृष्टादने यथाकम् ।

“ वासने योक्ताः दृष्टादने यथाकम् ॥ इति ॥ १० ॥

नैतावताऽपि विधम् शपकमकलादयम् ।

मवेत्युत्तं योक्ताः महायोगप्रतिपादने ॥ ११ ॥

इत्युत्तं इदं शपका मवेत्युत्तं ।

सिप्येत दीमवर्ति च मवेत्युत्तमृतिव्यतिरिक्त ॥ १२ ॥

अग्निसायासिप्येत दीमवर्ति च मवेत्युत्तमृतिव्यतिरिक्त ॥

याणिदिमापरा गाई कन्पकादिना मवेत्युत्तं ॥ १३ ॥

मवेत्युत्तमृतिव्यतिरिक्तमृतिव्यतिरिक्तमृतिव्यतिरिक्त ॥

सिप्येत दीमवर्ति च मवेत्युत्तमृतिव्यतिरिक्तमृतिव्यतिरिक्तमृतिव्यतिरिक्त ॥ १४ ॥

पापकर्मणः फलमुदति यस्मिन्कर्तुं नोदित्यथ । अपिकरणं चान्न तद्-
 केनमनायता नान्यत्रि-कर्मणः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

तर्जनाग्रकटादयः शिष्यः शिष्याभिराश्रितम् ।

निष्ठापुनरादयः न्यायुः चक्रुः समकिकराः ॥ १५ ॥

शिष्याभिराश्रितमपि । अतिपमते दोषास्तपस्कृत् ॥ १५ ॥

मगमाग्रकटोदरं, शिष्यमुक्त्वाऽऽदत्तापुषं ।

तिष्ठन् यमदुःखम् सुभाषान्वयो नरः ॥ १६ ॥

तिष्ठा तिष्ठा पुनरप्या शिष्यीकृत्य पुनस्तथा ।

शिष्यस्य पूर्वपूर्वाश्रित्यकटादौ मुक्तवन्मातः ॥ १७ ॥

मातुः पितरं स्वतः मुक्तवन्मातुर्वदिनम् ।

महावचं तथा वेदं विष्णुं ब्राह्मणवेद्यं च ॥ १८ ॥

आदिपं चन्द्रमणिं च वायुं निरालं ये नराः ।

कल्पकोटिगतं विष्णुं कल्पमेव नरकादये ॥ १९ ॥

पनिहन्ते मत्तं चाप्य न दत्तं वेदेनाप्येव ।

ऋक्षस्तपप्रदीकल्पं मुहूर्तमुनिसत्तमैः ॥ २० ॥

वायुं वाऽप्येव नवा वार्षं नार्धं विभे मुनेऽतिमि ।

नित्यस्यन्तं महान्तं, महत्कृतिभ्यार्थद्वारिणः ॥ २१ ॥

अपला निर्मितो काम्नां मृतमां शत्रुसिंहताम् ।

साहसनिष्कपते मर्त्यः परागपग्निरात् ॥ २२ ॥

बुधगणित्य- शिष्यानि सुतमं पुरुषं तथा ।

श्रीतस्मात्तविद्वीना ये निषिद्धाचरणे रताः ॥ २३ ॥

पश्यन्ते नरके भवे कल्पकोटिगतं महा ।

ये शिवायतनागवर्षापीकृपवद्रादिकम् ॥ २४ ॥

उपवृत्तानि पापिष्ठा नृपास्तत्र रमन्ति च ।

व्यापानोद्भूतनाभ्यङ्गस्नानपानाभ्युज्ज्वलम् ॥ २७ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

कीदृशं मेधुनं घृतमाचरन्ति भरोक्षणाः ।

ते च तद्विषयैर्वाग्विह्वल्यन्त्यादिरोद्धनः ॥ २६ ॥

आचरन्ति यक्ष्मे वेदाम्बुधरो ॥ २६ ॥

निरुपाग्रिषु पश्यन्ते वादयन्त्यदिवाकरी ।

वेदमार्गश्लाघार्थनिन्दो गुणरश्मि च मगः ॥ २७ ॥

हुतनाम्नादिभिस्तेषां कर्णं भाष्येतेऽन्यथा ॥ २८ ॥

विषया जम्बा द्यापयस्मन् ॥ २७ ॥ २८ ॥

घोराकथं नरकं केचित्पश्यन्ते पापकर्तव्य ।

सुयोगारम्भे तथा कविद्विषये च केचन ॥

महायोगातिथे केचित्पद्यार्थं च केचन ॥ २९ ॥

कमलाक्षणे तथा केचित्पद्या केचित्पद्यार्थं

कालरत्नं च वापाधाम्बुधा केचित्पद्यार्थं ॥ ३० ॥

केचित्पद्यार्थं केचित्पद्यार्थं केचित्पद्यार्थं तथा ।

चण्डकोटाहट केचित्पद्यार्थं च केचन ॥ ३१ ॥

तथा पद्मातिथ्यां च पद्मातिथ्यां च केचन ।

तथा केचन भाषायां केचित्पद्यार्थं च केचन ॥ ३२ ॥

कमले नु तथा केचित्पद्यार्थं च केचन ।

यत्किं विकलाक्षणे च पद्यार्थं च केचन ॥ ३३ ॥

सुदीर्घं वर्तुलाक्षं च वर्तुलाक्षं च केचन ।

वाह्यार्थं च हीनं च गीतं च केचन ॥ ३४ ॥

योग्ययोग्यार्थं नरकविषयः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

३४ ।

कंठिदन्त्यं च दाहिना वक्ष्यन्ते विषया प्रथमम् ।

अहो कम महाराज वाचकमेकलादयम् ॥ ३५ ॥

सायकधर्मा कल्पयुतेति वन्देवाक्यमात्रं लब्धवाक्यकर्मोदयम् ॥ ३५ ॥

कर्म वापकल्लं ज्ञात्वा मुनें ह्यनमन्वा श्रव ।

ज्ञानादिः संवत्सरादि धर्ममन्त्रात्कृते कृतं । ३६ ॥

अ०१ ज्ञान परिन्दज्य मायसा शक्तिरहितः ।

महोदय इति वक्ष्यमेव शशिकान्दय इति लिखतः ॥ ३७ ॥

[illegible]

⁴ परमेश्वरस्यैव ज्ञानं भवति ॥

दुर्दिपुर्बहलः यत्तु ह-मां इहानि धर्म्मिणम्

संज्ञा। आन्ध्रविज्ञानं भाष्यः ५। विष्णुसूक्तम् ॥

श्रीमद्भक्तप्रणालीनां नमोऽस्तु ॥ २५ ॥

शुनि सकयल ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

एवं पापफलं भूयसा बहारेवदकारणः ।

एषां ज्ञेयं विज्ञातं मानुष्य कर्मसाम्यम् ॥ ३८ ॥

इति श्रीलक्ष्मणपरायणे सुतसंहितायां ज्ञानयोगोक्तपदे

पापकर्मकलनिवृत्त्यर्थं नाम भवतोऽप्यस्य ॥ ९ ॥

वातुष्मे मनुष्यभावे । अस्माकम् । शुभसाधकस्तोत्रभाषाणि पुराण-
विषादे ।

नमोऽर्च्यं वृष्यस्यार्च्यं वानुष्यं वाधुसार्च्यं ।

इत्येते चक्षुषाणि . ३८ ।

इति श्रीमच्छास्त्रेण सप्तमं विद्यायाः प्रमाणम् ।

(अथ दशमोऽध्यायः)

ईश्वर उवाच—

अद्यानः संवत्सराणि वैदोन्वनि ब्रह्मणे ।

शुभु वैराग्यमिदं धर्ममन्यगुरुपर्ययम् ॥ १ ॥

एकमुलमापि कारिणी वैराग्यस्य सवत्सराणि कारिणी च कदापि
प्राप्तमाधनमभिधाय कथं चिः । शरीरमनिरुद्धं वैराग्यमाधाय ब्रह्मसं विप्रसंवे-
दनां सदात्मा ब्रह्मसं वेदकद्रवार्थमाधाय च वैराग्यस्य सवत्सराणि ब्रह्म-
संवेदने विप्रदोन्वयिणी च । अद्यान इति । अथ कदाप्यन्यदप्यन्यमन्यदोन्वय-
ज्ञानस्य वैराग्यस्य सवत्सराणि, अद्यान इति । वैदोन्वनि च । वैदोन्वयिणी च । अथ
ईश्वर उवाच । अद्य भूय धामस्य सवत्सराणि ब्रह्मसं विप्रसंवेदनां सवत्सराणि
मोन्वयः ॥ १ ॥

पुण्यैर्वत्सराणि प्रापि स्यात्सवत्सराणि पातः ।

सत्ताभ्यां पुण्यपापाभ्यां कान्तिं प्राप्नुयात् ॥ २ ॥

पुण्यैर्वत्सराणि । पुण्येन पुण्यं मोक्षं अयं पापं पापदुष्कृत्यामेव शत्रु-
प्यालोकात् इति श्रुतेः ॥ २ ॥

तस्मादऽऽहुषा गतिर्निर्मलं यथेति मुनिनयम् ।

सुपांक्षुर्दिविजायत इष्टरेणयः कमानः ॥ ३ ॥

तस्मादऽऽहुषेति । अथ श्रुतेः—

‘ अथो वायनाः शुभिः सवत्सराणि सवत्सराणि ।

आदि—सवत्सराणि ब्रह्मसंवेदनां सवत्सराणि इति ॥ ३ ॥

आपधोभ्योऽप्यममं च निरुधं मुक्तं च मानम् ।

मन्त्रभूतात्मकं कृतं किदृशात्मना ॥ ४ ॥

पुनर्विद्या मयः सारः श्रुतसूक्तविप्रदत्तः ।

किदृशपुत्रीवास्त्विमदस्नाप्यान्वदा मयः ॥ ५ ॥

मन्त्रभूतात्मकं इति । अथ श्रुतेः— ‘ अथो वायनाः सवत्सराणि सवत्सराणि ।

आतृणां यत्नस्यै रीतिमादावास्यान्व यत्नता ।

यदा यथाकथं नयन्त्यथ रीतिर्यथैवम् ॥ ११ ॥

इति । १७ । १८ । १९ ॥

अङ्गपर्यङ्गसंपूर्णं सर्वं कर्मणो मुने ।

एकादशमेवमवेष्य तथा पञ्चदशान् च ॥ २० ॥

एकद्विचिकर्मणश्च सामानो तद्विदुर्धन ।

इत्यथ परिणतो गर्भः पुरं कर्मवशान्मुनः ॥ २१ ॥

उक्तकृत्वादिप्राग्भाष्यस्य द्वापर्वर्गमात्मनः कदाहन्तस्तथाप्येवोत्पत्तिः ।
मन्त्रैर्गर्भोपनिषत्तिः—“यद्वराधोविने कृत्वा मे भवति, तद्वराधोविने कृत्वा मे भवति,
अधेयमाप्तान्तरं विन्दो भवति, द्वापर्वर्गमात्मनः कतिमो भवति, द्वापर्वर्गमात्मनः
कृत्वा मे, द्वापर्वर्गमात्मनः कतिमो भवति, अथ कदाहन्तस्तथाप्येवोत्पत्तिः
भवति पञ्चमे वामे पृष्ठपदे भवति कदाहन्तस्तथाप्येवोत्पत्तिः कदाहन्तस्तथाप्येवोत्पत्तिः
यति रीतिर्यथैवम् ॥ २० ॥ २१ ॥

महदुत्पत्तिर्यथाविधि रीतिर्यथैवम् ॥

गो पीडा च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥

गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥
गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥
गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥
गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥
गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥
गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥
गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥
गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥
गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥
गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥

गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥

गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥

गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥

गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥

गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥

गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥

गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥

गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥

गान्धर्वान् च विमानानि तथा गान्धर्वान् च ॥ २२ ॥

अविदुः संसारात्प्राप्त्यन्तपापकटाहकृत्वा विदुःस्तद्विराजमानाः—आन्वार्त्तं
चेदिति ॥ ३० ॥

क्षिपते हृदयश्चन्द्रिभ्यश्च यन्ने सर्वमश्रुयाः ।

होमस्त आस्य कस्यचि स्तुतं स्यादिति सुख ॥ ५० ॥

अनिनयनत्वात्तुर्जगताम्निर्वासितमन्त्राचारो वाग्व्यासः प्रियव्रत इति ॥ ५० ॥

यतोऽक्षो निवर्त्तन् अपाप्य वन्दता स्रज ।

ह्यात्माऽऽत्मने वगन्तम् न विताम कृतश्चर ॥ ५१ ॥

तस्मात्सर्वप्रवृत्तये शक्या मूर्धन्यकृतः ।

वस्तुस्य वाक्ये वाच्यं निवेदितं होमनि प्राप्तेयत् ॥ ५२ ॥

एतद्वि जगदस्यैव वाक्यार्त्ता विवेचनः ।

प्राप्त्यन्तकृतकृत्यो हि हिमा जगति नाम्बधा ॥ ५३ ॥

कृतकृत्येति विविधाकृत्यादिविविधप्रकारेणैव । अथ हि 'यदे
वाच न जगति विद्यते साधु वाक्यार्त्तं विवेचयितव्यम्' इति ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

सर्ववशान्तमन्त्रं स्यात् वाक्यं सुख्यत ।

अथैव विवर्त्तयति चक्रा शिरस्य काण्ड ॥ ५४ ॥

अथैवेति । अथा हि समाविष्टावहणं बुद्ध्यापमर्शनादौ वातकृतं
'अक्षरार्थमन्त्रमन्त्राविष्टावहणं तत्रैव' इति ॥ ५४ ॥

सुत उवाच—

इति पुनः पुनर्विष्ठा विगं नाथः समाहितः ।

स्नानमाश्रिते प्रकृत्वा श्वदर्शं त्रिषम्यकम् ॥ ५५ ॥

सुहृन्निवृत्ताश्च—

नमः शिवाय शैवाय नृपाय विशुद्धिने ।

मथानपुरुषेणाथ सुहृत्स्मिन्मन्त्राङ्गण ॥ ५६ ॥

सर्वज्ञाय वेङ्कटाय शंकरायार्त्ताङ्गिणे ।

मया देवतव्याय दिव्यावाय अहोमने ॥ ५७ ॥

देवदेवाय देवाय नमो विभोभवनय नमः ॥
 कन सन्त पय बल पुरुषं लुप्ताधिकुलम् ॥ ४८ ॥
 कर्मवत्त विक्रपात्त विश्वरूपं नभाम्बुदम् ॥
 विश्वं विश्वाधिकं कदं विश्वम् नै वृषध्वजम् ॥ ४९ ॥
 नमामि सत्यविजानं इदमाकाशमभ्यगम् ॥
 अग्नः सूर्यस्तथश्च वद्विष्य यमर्षाणिनः ॥ ५० ॥
 निर्झानर्षकजो वासुधनदा कुरुक्षेत्रिनः ॥
 स्युला मुनिमहेशस्य तया एवामिदं जगत् ॥ ५१ ॥
 यस्य यमः होतृगण देवा देवन्दमागताः ।
 तं नमामि महेशानं नमः प्रपणमिदम् ॥ ५२ ॥
 नमो विश्वामित्रे गुरुपमम्बिकापतये नमः ।
 उमापाः पतये गुरुभगवानाय नमो नमः ॥ ५३ ॥
 ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥
 नमो नमो नमस्तुभ्यं वृत्तं नमः ।
 अकाराणां सुस्माय भाषापीताय नमः ॥ ५४ ॥

नमो नमः काराकाराणां ते
 नमो नमः मन्त्रमन्त्राणां ते
 नमो नमः वेदवेदां वनीषिणां
 नृपामनीषाय नमो नमः नमः ॥ ५५ ॥

इति श्रीश्वक्पुगणे मुनिसंहितायां ज्ञानयोगस्य
 पिण्डोत्पत्तिकथनं नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

अकाराणां पतये । अकाराणां अन्तर्गतं नमस्तुभ्यं पतये । निष्कारः
 शिवोऽपि नमस्तुभ्यं ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

इति श्रीमुनिसंहितायां पतये । ज्ञानयोगस्य
 कथनं नाम दशमोऽध्यायः । १० ॥

५१३ - ८४४ (संस्कृत) (कथं च इति प्रमाणम्)

इति उवाच—

अथानः संवत्सराणि नारीषकमनुमयम् ।

अथवा गुरुधनया च विद्धि धानस्यतेऽपुना ॥ १ ॥

अथः अथर्वसंवत्सराणां धानं नारीषकं अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानं— अथर्वसं वत्सराणां धानं (१) ॥

नारीषं नारीषं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ।

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ॥ २ ॥

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानं— अथर्वसं वत्सराणां धानं (२) ॥

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ।

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ॥ ३ ॥

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ।

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ॥ ४ ॥

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् अथर्वसं वत्सराणां धानम् अथर्वसं वत्सराणां धानम्— अथर्वसं वत्सराणां धानम् (४) ॥

“ अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ।

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ।

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ” इति ॥ ३ ॥ ४ ॥

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ।

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ॥ ५ ॥

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ।

अथर्वसं वत्सराणां धानं अथर्वसं वत्सराणां धानम् ॥ ६ ॥

“देहस्य मृताधारेऽसिद्धमनुपांतं समीक्ष्यः ।

मारीच्यामस्तमस्यानं आगता द्विवरकृते” इति ।

मृत् मृताधारेऽन्वितास्य वायोः स्वसंभूतायां स्वसमभ्यवर्तमानं सुपुत्रादावपि
स्यान्नित्यं वाचस्पतिप्रयोगादिद्वन्द्वयोः संवारे कारणे सुपुत्रादावस्य कृच्छ्रस्यैव
स्वकलाज्ञानादिभयमभिधानं कृच्छ्रस्याः स्वस्य स्वस्य स्वायां च कर्मणाऽऽह—
नार्थिकन्तादाति । ११ ॥

अहमहानिरुपा स्य कुवर्त्ता मुनिसत्तम ।

यथावहायुर्देहा च मलाभाधीनि निन्दयाः ॥ १२ ॥

अहमहानीति ।

“ममवक्तृविरादेकान्वयवाचाः वक्तृत्वविस्तृतयः सन्”

इत्युक्तं यद्वा कुरुवक्तृः । स च कुवर्त्तापरात्मिका कुवर्त्ता सत्याः सुपुत्रादे-
नानि वादादिमहामहानि विदुः सत्यमानीत्यहमहानि वक्तव्यम् । सा वक्तृता
कुवर्त्ताहता निष्ठानि । कदाहः—

“कुवर्त्ता परितस्तस्याऽहता कुवर्त्ताहता ।

अहमहानिरुपा सा मुनिसत्तमाह्वति” इति ।

यद्वा स्वसंभूतया स्वापराधारे—यथावर्त्ता ॥ १३ ॥

परितः कुवर्त्तायैव निरुध्यैव महा स्थिता ।

स्वसृजेन महाऽऽवेष्टय मज्जाम्भुजं मुने ॥ १४ ॥

मृताधाराऽन्वितास्य वक्तव्यं आताम्रसंयुक्तमृतादावर्त्तावर्त्तावर्त्ता-
हानुवेष्टकावर्त्ता निरुक्तम् । काष्ठगतस्य वृद्धिपरितोऽस्मादावर्त्तावर्त्तावर्त्ता-
वाचकस्यैव स्वसंभूतया वक्तृत्वविस्तृतो मज्जाम्भुजीनां विस्तृतः । स्वसृजेऽपि ।
इत्येव सुपुत्रादाम्भुजी विद्यादाहताकुवर्त्तायैव स्वसृजे परितोऽवेष्टय येषकार्यं
वैद्यात्मिकमम्भुजपरि वीर्यं दृष्टेन वक्तृत्वमपि विद्यातीरवर्त्ताः । तदुक्तम्—

“वन्द्यामेवोत्तमो निषाव म्भुजो वदह ।

मनिकम्य वक्तव्यं वक्तृत्वेन म्भुजेन सदा ॥

वक्तृत्वमपि च म्भुजं वक्तृत्वमपि सदा सुम्भुजा” इति ॥ १५ ॥

सुपुत्राया इहा सत्ये दक्षिणे पिङ्गला स्मृता ।

सत्कर्त्ता कुवर्त्ता सुपुत्रावर्त्ताः स्थिता ॥ १६ ॥

मान्धात्री हन्ति विद्धा च उद्यायाः पुत्रेषामयोः ।

पुत्रा यमस्मिनी चैव विद्वतापुत्रपुत्रयोः ॥ १६ ॥

कुट्टाश्च हन्ति तान् ॥ १७ ॥ विद्यायां स्थिता ।

यश्च त्वन्धा कुक्षमिध्व वाहनी सुवर्तिष्ठिता ॥ १७ ॥

पुत्रावाच्य सत्त्वस्या यश्चैव याम्ना यमस्मिनी ।

मान्धायायाः सत्त्वस्या यश्च याम्ना च भास्विनी ॥ १८ ॥

सुवर्तायाः—सुवर्तायाः सत्त्वस्या यश्च याम्ना च भास्विनी—
कुक्षमिध्वः—कुक्षमिध्वः इति । सत्त्वस्या यश्च याम्ना च भास्विनी—
याम्नायाः सत्त्वस्या यश्च याम्ना च भास्विनी—
याम्नायाः सत्त्वस्या यश्च याम्ना च भास्विनी—
याम्नायाः सत्त्वस्या यश्च याम्ना च भास्विनी—

“ सुवर्तापुत्रभागस्या विद्वतायाः सत्त्वस्या ।

पुत्राय हन्ति ” इति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

सत्त्वस्या स्थिता च सुवर्तायाः सत्त्वस्या यश्च ।

पुत्रेषां पुत्रेषां याम्ना यश्च याम्ना यश्च ॥ १९ ॥

अध्वान्धा स्थिता नाहो वाहनी सुवर्तायिनी ।

विद्वतामस्मिना नाहो याम्नायाम्नायाम्नायाम्ना ॥ २० ॥

पुत्रेषां पुत्रेषां याम्ना यश्च याम्ना यश्च—
पुत्रेषां पुत्रेषां याम्ना यश्च याम्ना यश्च—
पुत्रेषां पुत्रेषां याम्ना यश्च याम्ना यश्च—
पुत्रेषां पुत्रेषां याम्ना यश्च याम्ना यश्च—

हन्ति मान्धात्रां यश्च याम्ना यश्च याम्ना यश्च ।

याम्नायाम्ना याम्नायाम्ना याम्नायाम्ना याम्नायाम्ना ॥ २१ ॥

पुत्रा याम्नायाम्नायाम्ना याम्नायाम्ना याम्नायाम्ना ।

याम्नायाम्ना याम्नायाम्ना याम्नायाम्ना याम्नायाम्ना ॥ २२ ॥

सत्त्वस्या यश्च याम्ना यश्च याम्ना यश्च याम्ना यश्च ।

सत्त्वस्या यश्च याम्ना यश्च याम्ना यश्च याम्ना यश्च ॥ २३ ॥

शक्तिनी नाम या न ही सम्भक्तार्ति-मुच्यते ।

शान्तवरी लम्पनेन स्नात्वा प्राक्का वेदात्मने हस्तिः ॥ २४ ॥

विश्वः प्रगतिः ॥ नाई नृपद एवे उपरि रता ।

शान्तिना त्वथा स्व-न. समानो ह न एव च ॥ २५ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ २६ ॥
२२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

नाम कृष्ण रुरुगे देवता धनमव ।

द्वे न. रुरुगे देवता धनमव ॥ २७ ॥

शान्तिना त्वथा स्व-न. समानो ह न एव च ॥ २८ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ २९ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ३० ॥
शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ३१ ॥

“ शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ३२ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ३३ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ३४ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ३५ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ३६ ॥
शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ३७ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ३८ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ३९ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ४० ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ४१ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ४२ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ४३ ॥

शान्तम्व कहेति शान्तम्व शान्तम्व कोऽस्तु त्वत्पदम्वविश्वः ॥ ४४ ॥

जागर्दिवापयः पञ्च त्वयस्त्वयादिषु संस्थिताः ।

ब्रह्मागर्दिभुजः प्रोक्तो नागः स्वस्व बृहस्पते ॥ ३३ ॥

विहीननादि कर्मस्य पुनं तु कुरुस्व च ।

देवदत्तस्य वसं स्थापयशोकं महाभुज ॥ ३४ ॥

धनं जपस्य गोवादि कर्म वाकं बृहस्पते ।

मिः श्वासाश्वासाकासाश्च पाणकर्म बृहस्पते ॥ ३५ ॥

अपानाकासस्य वापास्तु विष्णुवादि विवर्तमानम् ।

समानः सर्वमाभ्युप्यं कर्मानि भुवि नतम् ॥ ३६ ॥

जागर्दिवापय इति । अगर्दीनां चक्षुकावपदिर्षं वागर्दीनामगर्दीनां चक्षु-
विर्षं चक्षुकावपय—

“ एते वागर्दिवापयः पञ्च त्वयस्त्वयादिषु संस्थिताः ।

त्वयस्त्वयस्त्वयादिषु वागर्दिवापयः ” इति ॥ ३३ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

ब्रह्मण उर्ध्वमयमे कान्तिव न भगवः ॥

श्वाना विवाहकायाको पुनं देव स्वर्गसि ॥ ३६ ॥

विवाहकविधि । विवाहः वागर्दिवापयः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

देवर्षे चान्तिवय—“ एते वागर्दिवापयः पञ्च त्वयस्त्वयादिषु संस्थिताः ।
त्वयस्त्वयस्त्वयादिषु वागर्दिवापयः ” इति ॥ ३३ ॥

सुपुत्राया, शिवा देव श्वापा देवता इति ।

विष्णुतापा विमिश्रि- श्वान्मन्त्रस्य विवाहपुनं ॥ ३७ ॥

पुषा देवर्षे प्रोक्तो देवर्षे, वायु वता ।

हस्ति जिह्वा प्रधाता तु वरुणो देवता भवतु ॥ ३८ ॥

वर्णादिभ्या भुवि अष्ट भगवान्काशकृता पुनं ।

अकम्बुवाग्निमान्वात्मा पञ्चः पञ्चैः सितः ॥ ३९ ॥

कृदाः कर्तव्यता शैला मान्यार्थे सन्निवेशिता ।

भृङ्गमिन्पायन्त्रपास्तद्वयस्त्रिन्वाः प्रजापतिः ॥ ५ ॥

उत्तमार्थानामविद्यावृत्तेना भवः सुपुत्रायाः शिव इत्यारि ॥ ३७ ॥
॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

विश्वेश्वरार्जुनायाम् नमः ॥ १ ॥

इति श्री भगवत्पूजा विनये श्रीमद्भगवत्पूजा ॥ ४१ ॥

[illegible]

“ तदंशं कृत्वा चैव त्रिभुवनं त्रिभुवनं त्रिभुवनं ।

मार्दीऽपायम्नाकऽवति घाजनां हिंसटङ्क ॥

अशेषावधिभक्त्या ॥ ५॥ अशेषावधिभक्त्या ॥ ५॥

विष्णुसायं शिवस्तुतम् नमोऽर्पयामहे ।

पिङ्गलाया इकाशौ तु शायः, संकपथं तु बलः ॥ ५७ ॥

मनुजगणेषु योऽपि न भवेत्तद्विद्वत्तुः ।

होतः विदुःशायो नु शास्त्रमध्यमं भुन । ५३ ॥

विहङ्गाया इति । आकृष्टकर्मिणोऽपि वि २३५२५ विहङ्गाः दक्षिणदिशि
 गच्छन्ति । एषा तुल्यभूमिः दक्षिणतन्त्रमयः च दक्षिणदिशि च । सूर्यः कर्क-
 णमनवर्षेण निम्बद्वारा गच्छन्ति । तदुक्तं यद्वि २३५२५ । एवं विहङ्गायाः स्थितः
 पवनः सुधान्ताः शीतलान्ताः च । एषाः पविताः तावन्तानां पविताः । इत्य-
 दक्षिणतन्त्रमपि इत्यर्थः । तदुक्तं यद्वि २३५२५ ।

"चापसत्तिभक्तार्थिणां व्याकुलमतिभावनम्" इति ।

क्या नहीं जानते

‘वृणो इतिषी शोकं शय्यासिजमभिमम’ इति । ४२ । ४३ ।

दक्षिणायनमिन्दुसं विदुल्लयमिति श्रुतिः ।

इति श्रीकृत्योः मणि यदा पाण नवागनः ॥ ५५ ॥

इहावेद्वत्तयोर्तिष्ठ अथावाग्वायं हि यन्त्राद्यैः सौरीन्द्रं सौरीन्द्रं च
मतिपदेने । इहावती च शालभन्तः पिङ्गनावती मृगः मतिपदेने योभयम्
शालः सम एव योभयानः सौरीन्द्रेति सौरीन्द्रं वाज्यपदेने माग्वावाग्वा ॥४४॥

अथावाग्वाग्वाग्वा योभयं ददु ददुमृतां च ।

मृताभारं यदा प्राणं यविष्ठं वण्डितावम् ॥ ४५ ॥

मृताभारमिति सूची हि शालः । तदा च योभयतिपादः— “ यविष्ठो ह
ने शालः । यविष्ठं यविष्ठम् ” इति । स च यविष्ठः मृताभारमृताभारमृताभारम् ।
यविष्ठमृताभारम् शालम् । यविष्ठमृताभारम् शालम् । यविष्ठमृताभारम् शालम् ।
यविष्ठमृताभारम् शालम् । यविष्ठमृताभारम् शालम् । यविष्ठमृताभारम् शालम् ।

यदाऽऽर्थं विष्टं योभयं यविष्ठमृताभारम् ।

शालमृताभारं यविष्ठं यविष्ठं यविष्ठमृताभारम् ॥ ४६ ॥

शालमृताभारमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् । यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।
यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् । यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।

“ यविष्ठं यविष्ठं यविष्ठं यविष्ठं यविष्ठं यविष्ठं ” इति ।

यविष्ठमृताभारमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् । यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।
यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् । यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।

यदाऽऽर्थं विष्टं योभयं यविष्ठमृताभारम् ।

यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ॥ ४७ ॥

यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् । यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।
यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् । यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।
यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् । यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।

यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।

यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।

यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।

“ यविष्ठं यविष्ठं यविष्ठं यविष्ठं यविष्ठं यविष्ठं ” इति ।

यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।

यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।

यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् यविष्ठमृताभारम् ।

इडायां कुण्डलीस्थाने यदा प्रजः समासतः ।

शोमश्चन्द्रमिन्दुकं तदा तत्त्वविदां ह ॥ ५८ ॥

इडायां इति । इडायां यत्प्रजः समासतः कुण्डलीस्थाने यदा प्रजः समासतः तदा तत्त्वविदां ह ॥ ५८ ॥

तथा विष्णुर्देवा आद्यः कुण्डलीस्थाने यदा प्रजः ।

यदा तदा शोमस्फुटप्रदो मुनिमुत्तमः ॥ ५९ ॥

तथा विष्णुर्देवा आद्यः कुण्डलीस्थाने यदा प्रजः समासतः तदा तत्त्वविदां ह ॥ ५९ ॥

योपवनः शिखरानि केदारं तु ललाटेके ।

वाशाज्जला यदा शिखरानि केदारं तु ललाटेके ॥ ६० ॥

योपवनः शिखरानि केदारं तु ललाटेके यदा शिखरानि केदारं तु ललाटेके ॥ ६० ॥

शुभाग्रं यदा यः शिखरानि केदारं तु ललाटेके ।

कुण्डली कुण्डली यदा यः शिखरानि केदारं तु ललाटेके ।

शिखरानि केदारं तु ललाटेके यदा यः शिखरानि केदारं तु ललाटेके ॥ ६१ ॥

शुभाग्रं यदा यः शिखरानि केदारं तु ललाटेके यदा यः शिखरानि केदारं तु ललाटेके ॥ ६१ ॥

आत्मनः तीक्ष्णमृत्तुवद्विद्वत्प्राज्ञे यदा यदा ।

कुर्यात् तदा यदा यदा यदा यदा यदा यदा यदा यदा ॥ ६२ ॥

उक्तनीकानां वाक्येनोक्तं विद्वत्प्राज्ञे यदा यदा यदा यदा यदा यदा यदा यदा ॥ ६२ ॥

मावतीये च नीये दद्यात् सर्वकर्मसु ।

अन्वेषणाऽऽदिक्कृत्य कान्ता चारन दृष्टिताऽन्वेषः ॥ ५३ ॥

ननु मावतीये मीथानि वन्यश्रमा निर्वाह्यन्त मावतीयेषु न मावतीयाव-
मिदं नानि कर्म मत्तन्मयापुन्यस्य इत्यत आह—मावतीयावति माव माव-
तीयादिनेषु मावतीयेषु न कर्मवर्ति ॥ ता च संसाधन्यकृत्यमावती
नरन्वेषनमति मोक्षे तद्विषयानुत्पन्नकर्मस्य वन्यश्रमावन्मार्गस्य च मावतीये
कान्तानामिति न कर्मवर्ति कर्मसु सन्वेषे चार कर्मसाधनस्य नान्यथाति तस्य
सर्वस्य दद्यात्सर्वकर्मसु दद्यात् सर्वकर्मसु मावतीयेषु विविधानिर्विषयेषु-
इत्यहं त्वमुदाहरति अन्वेषणाऽऽदिक्कृत्य इति ॥ ५३ ॥

तीर्थानि नापवृजानि दद्यात्काष्ठादिनिर्विनाशम् ।

संतिने न वपयन्ते स्यान्वेषणवकाशिनः ॥ ५४ ॥

दृष्टिर्मावतीये नीये दद्यात् सर्वकर्मसु ।

आत्मनीये च नीये मावतीये निष्पद्यते ॥ ५५ ॥

चित्तमन्तर्गतं दृष्टं नीयमानं शुभ्रति ।

शतशोऽपि तर्पणे न भूयतावतामिवापुदि ॥ ५६ ॥

स्यान्वेषणवर्ति । स्यान्वेषणवर्ति काष्ठादिनिर्विनाशकर्मस्य इत्यर्थः ।

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

विशुद्धान्नकान्तेषु ब्रह्मे चाभारं कथा ।

दाराण्यद्वारिक स्याने कान्ता शुको कवेजः ॥ ५७ ॥

अतः शान्तकर्मकान्तेषु शान्तकर्मकान्तस्य विशुद्धान्नकान्तस्य कान्त
कावेजिवाहः उपपद्यते ॥ ५७ ॥

आनयागपराणां नृ पापपराणि नृ नृनम् ।

पापमुद्वर्धयन्तानां नीये नीये नृनिमनम् ॥ ५८ ॥

नीये दाने तपपथे काष्ठ पापपथे कथा ।

शिवं कथयति मृदात्मा शिवा देहे वतिष्ठितः ॥ ५९ ॥

सुवज्रादस्थिते शालने न प्रपञ्चान्ति भक्तम् ।

ज्ञानमक्षरिरेनेत्वादहः स्यात्तत्त्वं नृपे ॥ ६० ॥

आत्मकथं य. गिरं न्यकन्ता बहि स्थं वज्रं वि वसु ।

इत्युक्तं विद्वत्समं हि हिन्दुसंसारम् ॥ ६१ ॥

ब्रह्मयोगालम्बनायाम् नमस्तस्मै श्रीगणेशाय नमः ॥ ५८ ॥

शिवशक्त्यानि वश्यन्ति कतिमासु मया यानिः ।

अज्ञानां चादनायास प्रतिष्ठा वर्गकल्पिताः ॥ ६३ ॥

वसिष्ठाः धृतराष्ट्रः महाह — भक्तानां वारि ॥ ६३ ॥

अपमानपरं तदा म्याभमानं मम्यमहपदं ।

शतानपनमानम् ४ः पश्यन्ति न पश्यन्ति ॥ ४३ ॥

अपूर्व काव्यमालिनीयमाला काव्यमालिनी विष्णुमालाकाव्यमालिनी मालिनीयमालिनी
मालिनीयमालिनी (म. मालिनीयमालिनी) मालिनीयमालिनी मालिनीयमालिनी, १३३।

सुखभूमिः स्वयम्भुवः विश्वकर्मा नरद्विजयः ।

[illegible]

भक्तगोपिकाणां स्नेहजन्यरिपिमय्य स्नेहजन्यकारः सवयुतेति ॥ ५५ ॥

इहर्ता इहर्तृभ्याम्पाठ्यस्वत्वात्पन्ना भूय,

न तदेव पदं सत्यवध पाऽप्याभिनि श्रुतिः ॥ ६७ ॥

[illegible]

नद्विपुत्रं सदाभावं नम्रावं कदाचने ।

समन्तु त्प १५पना १५त्मानमहान्त्वभाष्य । ६६ ।

यदन्तं ये घोषासर्नायं तर्हि कपामिन्दुः भावः नारीहस्तमिति । नर इति धातोऽ-
हमपिमानो यस्मिन् नारीहस्तं तदुपनिमित्तं नारीहस्तवपुषाधिष्ठान्वाचना सङ्ग-
मिन्दुः कृत्तुधा विविच्योऽऽत्मानवद्विन्दुमप्यध्यास्य परमात्मानं कल्पकावस्थान-
नुमेयेति श्रवणः ॥ ६६ ॥

अगस्त्ये नारीहस्तं पदः ॥ विचर्यान्वयः ।

आनन्दमस्तं साक्षात्पत्न्या पीता न गोपति ॥ ६७ ॥

कलेऽप्ये कावकाभानकर्मल कलादयति अगस्त्यमिति । पुनिरागस्त्येवम्—

“अगस्त्ये नारीहस्तं पदः ॥ विचर्यान्वयः ।

पदान्तं यदुपनिमित्तं कल्पा पीता न गोपति” इति ।

मया श्रुत्या ॥ ६७ ॥

विन्दुमस्तं कलापि नष्टे नारीहस्तमस्ते ।

आमनो मयजो वेदमस्तं क. कश्चिदिति ॥ ६८ ॥

नारीहस्तं नारीहस्तं कावकादि विचर्यानि । विचर्यान्वयः पद-
पत्यं हि त्रीहस्तं मयात्माविन्दुमिति श्रुत्या यो वेदो न क्व नारीहस्तमस्त-
मेति श्रुत्या कावकादिना नारीहस्तमिति श्रुत्या । नारीहस्तमिति श्रुत्या
मिति श्रुत्या नारीहस्तमिति श्रुत्या । मयात्माविन्दुः ॥ ६८ ॥

मये समागतः मये नारीहस्तं नारीहस्तम् ।

नारीहस्तमपि मये नारीहस्तं मये नारीहस्तम् ॥ ६९ ॥

मूल उवाच—

इति श्रुत्या मिति नारीहस्तं नारीहस्तं पदः ।

नारीहस्तमपि मये नारीहस्तं मये नारीहस्तम् ॥ ७० ॥

नारीहस्तमपि मये—

नारीहस्तं पदः नारीहस्तं नारीहस्तं पदः ।

नारीहस्तं पदः नारीहस्तं नारीहस्तं पदः ॥ ७१ ॥

नारीहस्तं पदः नारीहस्तं नारीहस्तं पदः ।

नारीहस्तं पदः नारीहस्तं नारीहस्तं पदः ॥ ७२ ॥

अथाहंकारमवृत्तं अथ मायाविद्यापह ।
 अथैकान्तमवृत्तं अथ बाधामवृत्तं ॥ ३३ ॥
 अथ गगनमवृत्तं अथ दृष्यमवृत्तं ।
 अथ साम्यं सदाचारं अथ सर्वमवृत्तं ॥ ३४ ॥
 अथ ब्रह्मादिभिः पूज्यं अथ विष्णोः वराभूतं ।
 अथ विद्यामहत्तानं अथ विद्याप्रेक्षामिदम् ॥ ३५ ॥
 अथ सर्वकर्मपुत्रं नाममेवमभूतिनं ।
 अथ मायाविदो माय्यं अथ मोक्षायवृत्तं ॥ ३६ ॥
 अथ कामदरं प्राज्ञं अथ कारुण्यमवृत्तं ।
 अथ अस्मद् भद्रादयं अथ अस्मादवृत्तिनं ॥ ३७ ॥
 अथ भस्ममनादीं नु धागमकृपणमवृत्तं ।
 अथ हन्यह्मन् निन्दं पतिनिः पूज्यविद्वद् ॥ ३८ ॥

इति उवाच—

इति शृणुष्व महर्षिर्न भविष्यत् बृहस्पतिः ।
 कृणुष्वैकं कृणुष्वैकं कृणुष्वैकं कृणुष्वैकं कृणुष्वैकं ॥ ३९ ॥
 ए इदं पठेत् नित्यं कृणुष्वैकं कृणुष्वैकं कृणुष्वैकं ।
 भक्तिपादं गतो भूत्वा परं ब्रह्माभिमन्यते ॥ ४० ॥
 गङ्गापरादिवनस्य धारिविभूतिविभूतिनं ।
 बृहस्पतिमना बृहस्पता मुमुक्षुस्यैव नवा नवः ॥ ४१ ॥
 पूजार्थं तृप्तं पूजं कर्तव्यार्थं कर्तव्यमवृत्तं ।
 अथर्ववेदमवृत्तं तदवृत्तं न भगवः ॥ ४२ ॥
 तस्माज्जहति नृपः संप्रदायकृपणमवृत्तं ।
 अथ त्वावृत्तं पूज्यं देवदत्तस्य भक्तिनः ॥ ४३ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे सुक्तसंहितायां ज्ञानयोगखण्डे

नवीत्यक्षरानुवर्णने नामकादशाध्यायः ॥ ११ ॥

। ६० ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥

। ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥

इति श्रीसुक्तसंहितायां नवीत्यक्षरानुवर्णने नामकादशाध्यायः ॥ ११ ॥

अथ नामकादशाध्यायः ॥ ११ ॥

॥ अथ नामकादशाध्यायः ॥ (११ अक्षरानुवर्णने) ॥

सुभार उवाच—

अद्यातः शेषवद्वयमिदं शरीरमुद्धिन्मयावतम् ।

विष्णुककर्मकपुङ्गवः कामकर्मकपुङ्गवित् ॥ १ ॥

यमापहं कर्मपुङ्गवः शान्तः सत्यपरायणः ।

सुतशुभ्रपुङ्गवतः विष्णुनाम्नपुङ्गवम् ॥ २ ॥

यतो मारीचकज्ञानाधीनं तव विष्णुनिधानपूर्वकं शरीरं धर्ममयमहम्-
कारं तत्कर्ममिदं शरीरमानीते—कर्मक इति । कामकर्मकपुङ्गवः शोचक-
मये मारीचकज्ञानस्य परिहारायाऽऽह—विष्णुक इति । विष्णुपुङ्गवविष्णुपुङ्गव-
परिहारायाऽऽह—कामाणि ॥ १ ॥ २ ॥

स्वात्मसंस्थितं सत्यज्ञानिर्विश्वसुगतिम् ।

यमेतांशं शरीरमिदं विस्मयते कन्यया ॥ ३ ॥

ज्ञानविमलम् । शोचनं दुःखदायकं ज्ञानवञ्छितम् । मेकादशानुवर्णने उवाच—
पदनाहं इत्यादि ॥ ३ ॥

यनाम्ने शुद्धा दशे वदोपममस्मिन् ।

फलपूर्वः सुमण्योवाग्निश्च कृतपूतः ॥ ४ ॥

सुगन्धिनं यत्तं कन्दा संवत्सराद्यमन्दिनम् ।

शिकान्दस्तानसंयुक्तं यदद्यातः समदितः ॥ ५ ॥

१. य. "विष्णुक" । २. "शरीरम्" । ३. य. "मे उवाच" ।

विरजान्तेने भस्म मृदीत्या वाऽप्रमत्तजगत् ।
 अग्निमिदं विद्धि मेन्नेत्रजवादि- सप्तमिमुने ॥ ६ ॥
 बहुभिर्वाऽऽधर्मेभ्यश्चै- समुद्धृत्य ततः परम् ।
 तिमिन्निष्पृष्टमृगमा गिरसा वाऽमुद्धृतम् ॥ ७ ॥
 चारुमृगश्वा मत्तश्वा इवरे प्रणम्य च ।
 नरस्यर्था मुमपूज्य मृकस्य विद्वत्पुत्रं गुरुम् ॥ ८ ॥
 एतद्वादिपुत्रनिनं तथैवापि बहामुनः ।
 आत्मन्य वाऽऽत्मनं पञ्चाभ्याकृमृगैश्चकृमृगाऽपि वा ॥ ९ ॥

यावत्तथापि देहिदाधिष्ठितं देहमात्रं—वेदयोगेति । यत्तु योगाभ्याससमये
 देहयोगोपपन्नः ।

“तमे मुचो तर्कगदह्विषामुच्छानिर्वाक्ये मत्तमनाशयमिदं ।
 यनामुद्धृत्य यत्तु बहुपुत्ररत्ने गुरोर्वापि वाचकं विद्यामवेत्” इति

येनात्मन्युचोः ॥ ४ । ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

सप्तमीश्वरिः कायः संतुष्टः सुनिश्चलः ।

नाप्यत्र तन्माह्विष्ये विद्वत्पुत्रं गुरुपुत्रम् ॥ १० ॥

सप्तम्यमृगं एतद्वैवाभ्यासं मुमुक्षुः ।

इहवा माणमाह्वय्य पुरवि-वाऽह्वयितम् ॥ ११ ॥

सप्तमीश्वरिः । तन्मात्रं श्रीमान्—

“सप्तम्यमृगं कायं चारुमृगश्च विद्वत्पुत्रः

योमेवमनामिहार्थं यत्तु प्रमाणमप्युक्तम् ॥

यत्तन्मात्रं विद्वत्पुत्रं गुरुपुत्रं विद्वत्पुत्रः ।

यत्तु सप्तम्यमृगं यत्तु यत्तु यत्तु यत्तु” इति ।

नामाह इति । नामाहो चन्द्रविम्बं नरं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं
 सप्तम्यमृगं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं
 यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं यत्तुगीयकं

५० वास्यग्रे कन्दर्पे चान्द्रे उपोन्मत्ताश्चामपान्निवसम् ।

नादविन्दुयुगा नये कदाचन विगासिषु :

“यापन्मपूरसंदाय” इति ॥ १० ॥ ११ ॥

जनैः। अग्निं रुद्रमथर्वथं यथायच्छास्त्रावनीमपम् ।

द्वि-द्वन्। दससायकमधिर्भाजं विविचन्नेपेन ॥ १२ ॥

पश्चाद्दिनेष्वप्यस्मान् यन्त्रे विकृतया कथं ।

पत्र- पित्रुल्लथाऽऽपुत्रं वदित्वा जयन्त्यगन् ॥ १६ ॥

एन विष्णवे र्ग्ये र्ग्ये सा निर्वर्ष गन् अन्

विष्णुसंस्तुतिं वाऽथ विष्णुसंस्तुतिं वा ॥ १५ ॥

बद्धकृत आचमनसिद्धिः ॥

न्यायिभक्तिमयामोति पृथक्पद्धावस्तुलितम् ॥ १५२ ॥

विष्णुनामसामुद्रिकविनि। विन्दुरभूयाः, साधनसमुत्तमं। ॥ १५ ॥

11. 聖地牙哥島

आशीर्वादयुता इति विद्यते मंत्रवर्णिना ।

आवाभिषयनिमित्तैतच्छिष्टं तस्मिन्निमुषक्य ॥ १६ ॥

मालाभिषेकविधिः । अथाहमनाह रङ्गमौल्यः ॥ १६ ॥

यावद्वर्तमानं संस्थानं तत्रैव समाप्तम् ।

अपुद्गतत्वमित्यस्य स्वात्मवर्तिता समाश्रयत ॥ १७ ॥

विशेषज्ञताधिकार्यणम् कस्य कस्य मारोप्यपाविधिर्न अपोन्नति-
प्राप्तः—अथवादिनि । पूर्वोक्ता विप्रुद्धिनाशितारणभावादिशेषणेन शेषः

द्विषासु हेतुः । निषकृजानं तु नारायणवृत्तं यत्नतः तत्र न्यायं निरूपयतीति
मनुष्याणां वादान् जायिष्यामस्मिन् । महाशयस्योऽप्येवमिति । सविदानेन्दुः ।

सामान्यतया अथवा आधुनिकानां दृष्ट्यातिष्ठेत् अक्षरानुसंगमिन्पथः । १७ ।

आत्मा शुद्धं सदा निव्यः सुखदयः स्वयंपन्नः ।

अज्ञानान्मलिनं प्रणि शानाच्छृङ्खो विप्रान्प्रथम ॥ १८ ॥

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 84

4. 附：『新4版『新4版』』

有也。

अज्ञानमन्यकुं च आत्मयज्ज्ञानतोयतः ।

स एव सर्वदा शृङ्खो नातः कर्मणां हि तः ॥ १९ ॥

अज्ज्ञानमन्यकुं च आत्मयज्ज्ञानतोयतः हि सः शृङ्खलेनेव परमेन भवति । निजशुद्ध-
रक्षणं चोपभोगं च कर्म मान्वा न्वनिशामयनेन यमिन इति विद्यया तस्मि-
न्नाते एवाभारित्री तन्म बुद्धिपथमिह तस्मात् आत्मा सुख इति ॥ १८॥१९॥

न बुद्धिभवं मनसं ज्ञानां कर्तृमङ्गिनाम् ।

कर्म कर्तव्यमिदं चार्थं ज्ञानमभारित्री ॥ २० ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे मृतमंथितापदे ज्ञान-

योगमर्कं नाहोर्बुद्धिनिष्कपणं नाम

इत्युक्तं अथायः ॥ १० ॥

इत्येव एति मयता किमिति बहि मयतां बुद्धिः साधेत्तद्विषय-
इत्येव भावः—न बुद्धिभवंमिति अथा हि कर्मणि तस्मात् ज्ञानमधिकृत इति
अथ कर्म कर्तव्यमिदं चार्थं ज्ञानमभारित्री ॥ २० ॥

इति श्रीमत्सर्वज्ञानसागरप्रदीपिकायां ज्ञानयोगप्रदेशे नाहोर्बुद्धि-

निष्कपणं नाम इत्युक्तं अथायः ॥ २२ ॥

अथ मयतां अथायः ।

इति इत्युक्तं—

अथातः संभवदिति तदाष्टाङ्गानि सुमन ।

समस्त निपसर्धैव तथैवाऽऽत्मनः च ॥ ३ ॥

मातापितास्तेषां विष मयाहास्यमथा पर- ।

धर्मजा च तथा ध्यातुं समापिष्यामि मुने ॥ ४ ॥

सत इत्युक्तं अथायः—मयाहास्यमथा समापिष्यामि मुने इति ॥ ३ ॥ ४ ॥

“ सांख्यिका मन्त्रमानवानकन्दवः शनिपयसे ।

वाचमिषं न वदन्ति येन कुप्येत्तु वाच्यता ” इति ।

अतो ह्यनेन लक्षितम् अत्रार्थवैयर्थ्यम् ॥ ५ ॥

यन्मृदुर्निद्रादृष्टं भूतं वदन्ति वा ।

तस्य वाक्किमर्थं ह्यत्र सन्त्यत्र नात्यथा संदत्त ॥ ६ ॥

आहंभावान्तरात्पि यस्यास्य वाक्किं द्विविधम् । तत्रापरमाह— यन्मृदुर्निद्रादृष्टं ।
अपरमाह— यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ ६ ॥

मर्त्यं मन्त्रं वा मन्त्रं न वाच्यमिति वा नति ।

तस्मैत्य वदन्तं योक्तुं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ ७ ॥

यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं
यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ ७ ॥

अपराधं तुल्यं मन्त्रं काचने वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ ८ ॥

मन्त्रवाक्किं निवृत्तिर्वा तस्मैत्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ ९ ॥

यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं
यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ ९ ॥

अत्र मन्त्रं, नात्यथासनं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ १० ॥

यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ ११ ॥

यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं
यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ ११ ॥

“ यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ १२ ॥

यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ १३ ॥

यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ १४ ॥

यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ १५ ॥

यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ १६ ॥

यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं
यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं यस्यास्य वाक्किं ॥ १६ ॥

“ स्वस्वम् कतिनं कतिनः, देवत्वं गृहमाचरन् ॥

संक्रान्तिः पञ्चवर्षमायसं क्रियासिद्धिरपि च ॥

वसन्त्येव नृनपुत्राङ्गं वरुणि नृनोपेक्ष ॥

विप्राग्ने ब्रह्मचरम् ” इति ।

अतो त्वभाषासेवा तु ब्रह्मचर्यम् । अतोऽपि विहितान्तेष्वन्यथा ।
भूयते त्रि—“ शानं यो यम परमन्तरि न विदः । तस्या मृत्युश्चरते । अथान-
पेक्षे तद्यदापि तस्या मृत्युश्चर ” इति ॥ १० ॥

सद्योऽपि वनधामं ब्रह्मचर्यं च तदा ।

अत्रमवस्यतेऽनेषु कायेन मनसा च ॥ ११ ॥

अनृकस्या दया तव याका वशात्तवस्मिन्निः ।

पुंश्च शिव कलशे च विषा स्वाभ्यानि मन्त्रवत् ॥ १२ ॥

अथानपि इति । अथानपि च अथानपि च अथानपि च अथानपि च ।

“ यथा तदा ब्रह्मचर्यं तदु मयं अनिष्टम् ।

देवस्यो विप्रो ब्रह्मचरः न नृपु शिवयन्त्रं न यावा च ” इति ।

अथ वनधामं ब्रह्मचर्यं विदितम् ।

आत्मवर्तिनि । अनृकस्या मताभिप्राये इति । अत्रमवस्यते—

“ तदापि च विप्रोऽपि विदितम् । तदापि च विदितम् ।

तदापि च विदितम् । तदापि च विदितम् ।

तदापि च विदितम् । तदापि च विदितम् ।

“ सुहृन्मित्राश्चैव तान् नृपु शिवयन्त्रं न यावा च ” इति ।

आत्मवर्तिनि च तान् नृपु शिवयन्त्रं न यावा च ” इति ॥ १३ ॥ १४ ॥

देवकल्पं मुनं वनधामं प्राचरन् मया ।

कायेन मनसा चारा मन्त्राणि च विदितम् ॥ १५ ॥

कायेन च । विदितम् । कायेन च । विदितम् । कायेन च ।

विदितम् । विदितम् । विदितम् । विदितम् ।

वशात्तव विनिर्माणं ब्रह्मचर्यं न चान्यथा ॥ १६ ॥

चंदावतानि वेदेषुप्रवक्तव्येणु मन्त्राणि वेदविन्द्यधर्मपरिहाणेन वेदिकप-
र्येषु स्थापयन्तमा पुनि ॥ १५ ॥

इति विज्ञानानुसन्धानधामः श्रेष्ठः हि वैदिकः ।

अहमात्म्या न कस्याऽप्यस्यैवमयप्रकृत्या पतिः ॥ १५ ॥

परमार्थः आत्मनोऽपि । उक्ता हि धृतेर्दशादिष्विच्छात्मनिष्येति परमा
धृतिः । १५ ।

यः सा धाका कुलः मेघा मुने पदिकपदितिः ।

अन्वयिकुशनाभ्यां नृणां मिथ्याः कथं च ॥ १६ ॥

अतो विनाशो योगाङ्गाद्यं । उक्तं च—

* अथान्नं कृत्स्नं दद्यात्तथा चान्नं चैव कर्तव्यम् ।

शास्त्रमप्याशा ॥ ५ ॥ अथर्ववेदसंग्रहः ॥

ନୂତନାବିଷ୍କାର।। ୧୭୯୯ ବର୍ଷରୁ ଆମିନିଷ୍ଟ୍ରାସନ +)

अथावि वैभवाभ्याम् ॥ २५ ॥

तः साक्षात् नृणां भोजनं भिक्षुभोजनम् ।

स्वरहस्यानामोक्तः शुद्धाभ्यां यद्गुणः ॥ १७ ॥

संस्कृत-संज्ञा

‘‘श्रींते तु द्विविधं वाक्कं वाचकान्वयानां नमः ।

मूलमात्रायां पदेहासं मारुतुद्विगुणवाऽन्वयम् ।

[[नि समरणात् ॥ ३७ ॥

यत्कर्त्तव्यं भवद्वाक्यं वानित मननं विद्.

सर्वं भुङ्क्ते हि मां भोक्तुं कच्छन्ति पण्डिताः ॥ १८ ॥

ਅੰਤਿ ਸੁਖੁ ਪੁਲਿ ।

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

काश्चापः श्याम्याम्बुजिह्वा वस्त्राणि धेनुः” ।

अनामनिर्बन्ध उपकारं नानुष्ठाने शास्त्रसिद्धे ॥ २८ ॥

अन्यन्तमन्त्रिनः इहा इहा सान्त्वन्तानिमन्त्रः ।

उत्तयांगुलं चान्तिं कस्य गौरि विधीयते ॥ १९ ॥

ज्ञानादीन् परिदृष्ट्वा बाह्ये यो रमते नरः ।

स मुदः काञ्चनं त्यक्त्वा त्राहं गृह्णति सुमतः ॥ २० ॥

ज्ञानात्मैव गृह्णस्य कृतकृत्यस्य पाणिनः ।

कृत्यं नास्ति लोकप्रियमस्ति चेन्न स तत्त्वविनः ॥ २१ ॥

विशेषज्ञानस्यैव मान्यत्वे बहुभारः कथं-तत्त्वान्न इति १९, २०, २१।

लोकसमेषु कृत्यं किञ्चित्साक्षात्पर्यवदितम् ।

ईदं त्रापयन्कास्त इह चेदिति हि धृतिः ॥ २२ ॥

सत्त्वान्तरादवयवमप्युपनिषादिमाधनेः ।

आत्मानमसौ सन्न विधिं ज्ञानं तु विदमानः ॥ २३ ॥

इति श्रीस्कन्धपुराणे सूत्रसंहितायां ज्ञानयोगसप्तमोऽध्यायः

धनिकपण नाम जपादयोऽध्यायः ॥ १३ ॥

किञ्चिदिति । किञ्चिदिति । इति श्रीस्कन्धपुराणे ज्ञानयोगसप्तमोऽध्यायः ।

इति ज्ञानयोगसप्तमोऽध्यायः ॥ २२ ॥ २३ ॥

इति श्रीसूत्रसंहितायां ज्ञानयोगसप्तमोऽध्यायः

धनिकपण नाम जपादयोऽध्यायः ॥ १३ ॥

(अथ जपसंख्योऽध्यायः)

इति जपसंख्योऽध्यायः—

अथातः संवत्सराणि नियमान्निमित्तम् ।

नवः संतोष आभितक्यं दानमीश्वरपुत्रम् ॥ १ ॥

सिद्धास्तमद्वयं चैव हीननिष्ठं तपो ज्ञनम् ।

एते च नियमाः श्रान्ता योमिद्विद्वत्पदात्मनि ॥ २ ॥

यतो यमश्चिन्तया यति बोधात्तन्त्रवत्तन्त्रानां शान्तं मतिमान्तिने—
अथान्ति ॥ १ ॥ २ ॥

तानिह कर्मणा वन्द्ये भूयुः शान्तं माय ।

पुनरन्ति प्रकृतं कृत्युषु न्यायमादिनि ॥ ३ ॥

अथान्ति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

शरीरशोभनं वननं इत्युच्यते पुनः ।

कोऽर्थो मीमांसा कथं कृतं संसारं प्रतिपन्नमाय ॥ ४ ॥

इत्याद्योच्यते यथाशक्तं शान्तिं पवित्रताः ।

पुनरन्ति न्यायं निरूपयति शान्तं माय ॥ ५ ॥

अथान्ति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

“यन्मयादिनामोक्तं च कथं वन्द्ये वन्द्ये वन्द्ये ।

निरूपयति यथाशक्तं न्यायं निरूपयति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

नं तानां विदुः शान्तिं प्रतिपन्नमाय ॥

शान्तिं प्रतिपन्नमाय शान्तिं प्रतिपन्नमाय ॥ ६ ॥

यिषु यन्मयादिनामोक्तं च कथं वन्द्ये वन्द्ये ।

निरूपयति यथाशक्तं न्यायं निरूपयति ॥ ७ ॥

शान्तिं प्रतिपन्नमाय शान्तिं प्रतिपन्नमाय ॥ ८ ॥

यिषु यन्मयादिनामोक्तं च कथं वन्द्ये वन्द्ये ।

निरूपयति यथाशक्तं न्यायं निरूपयति ॥ ९ ॥

शान्तिं प्रतिपन्नमाय शान्तिं प्रतिपन्नमाय ॥ १० ॥

यिषु यन्मयादिनामोक्तं च कथं वन्द्ये वन्द्ये ।

अथान्ति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

“नं तानां विदुः शान्तिं प्रतिपन्नमाय शान्तिं प्रतिपन्नमाय ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

यिषु यन्मयादिनामोक्तं च कथं वन्द्ये वन्द्ये ।

निरूपयति यथाशक्तं न्यायं निरूपयति ॥ १० ॥

वागाशेषेन हृदयं वागदुष्टाऽनुनादिना ।

हिंसाविगृहीतः कायः सन्नेचेष्वदुत्तमसु ॥ ११ ॥

अस्त्राण्यपि । वेदपेज्ज्याकं त्रिविधेविष्णु । वादरा वाद्यवास्तेरीज्ञाने
स्त्रीकृत्य यवचने तदित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥

सत्ये ज्ञानमनन्ते च वगानन्दे ध्रुवे वरसु ।

वयसिगन्धवगस्यन्ते वेदाभ्यस्यन्ते शुभाः ॥ १२ ॥

वदति । वदतिगन्धवगस्यन्ते ॥ १० ॥

सिद्धान्तभवन्ते वाहृदिकानां धुनिमनसः ।

शुभागा च विरक्तानां नष्टः कीर्णा वाद्यमृते ॥ १३ ॥

सिद्धान्तभवन्ते वाक् पुण्यभवन्ते सुधे ।

वेदार्थाधिकमार्गेषु कृत्स्नं कथं यज्ञवत् ॥ १४ ॥

तस्मिन्महति या स्यात् । क्षीयन्ते तेने कीर्तिना ।

वेदकेषु हि सर्वेषु अदया ता नतिमनसः ॥ १५ ॥

यथा लीलाविधि । वेदार्थाधिकमार्गेषु कृत्स्नं कथं यज्ञवत् ॥ १५ ॥ १६ ॥

गुरुणा चोपदिष्टाऽपि तन्त्रमवन्त्यवन्तिनः ।

वेदार्थेनैव मार्गेण लब्धाभ्यासा जपः स्मृतः ॥ १६ ॥

केन्द्रे सुप्रसन्न वा वेद धर्मगात्रे पुण्यके ।

निहासंस्तुतिपा स जपः श्रोतव्यं यदा ॥ १७ ॥

जपतिपुत्रोत्पत्ति । न पुनः पुनकवागदिभ्यामेव ज्ञान इत्यर्थः । लब्धवन्त्येभिः ।

आपानं नाकुलं वादकिपादिवेदविक्रदागममेत्यर्थः । ॥ १६ ॥ १७ ॥

या वेदवाताः स्मृतेः साध काच कृदष्टपः ।

सर्वास्ता निष्कृताः सन्त्य तर्वा निष्कृता हि ताः स्मृताः ॥ १८ ॥

वेदविक्रदागममेत्यर्थः । वादकिपादि । वा वेदवाता इति ॥ १८ ॥

यत्तद्व्यवस्थाधोऽन्तरमाह—अथवति ॥ २५ ॥

सर्वाङ्गावृत्तं यत्तद्व्यवस्थाधोऽन्तरमाह—अथवति ॥

एतद्व्यवस्थाधोऽन्तरमाह—अथवति ॥ २६ ॥

एतदेवेति । अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

केचित्किञ्चिद्व्यवस्थाधोऽन्तरमाह—अथवति ॥

केचित्किञ्चिद्व्यवस्थाधोऽन्तरमाह—अथवति ॥ २७ ॥

एतदेवेति । अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

अथवति—“अथवति” इति । अथवति—“अथवति” इति ।

अङ्गुष्ठावपि गृह्णीयाद्वस्त्राणां शून्त्रेण तु ।

कर्मचारिणः विप्रश्नं कृत्वा पादतन्त्रयम् ।

सप्तमः सर्गः ॥ १ ॥

[illegible]

इति षष्ठः सर्गः ।

कमुकाप सुभा संज्ञा श्रीगामकमहाद्वय ॥ ६ ॥

[illegible]

गुल्फो न वृत्तगम्याः सीमायाः चर्चयेत् विप्रेत ।

हृत्तिष्ठं मध्यमलोकं वाचं शिल्पिगुणकम् ॥ ७ ॥

हर्ता च जगत्सो मन्थात्सु म्वाङ्गुलीषु वनार्य च ।

नास्माद्यं च निर्गतेत प्रपन्निहामनं दि तत् ॥ ८ ॥

बीजव्या वामपाथे इति जगत्त्रयं इति जगत्त्रये य वापुर्जगत् तस्मादिति कृति-
कालो जानुश्रुतीविषयस्य नामाप्रवचनं सिद्धमकम् ॥ ७ ॥ ८ ॥

गल्फो न बुद्धयस्यैव मीमांसा पश्चैवः निपत् ॥ १ ॥

पार्श्वक.दे। च पणिभ्यां इह कश्चा सुनिश्चय ।

भद्रामन भद्रस्तद्विषयगवित्तकानम् ॥ १० ॥

भद्रासनाहा—मुष्की शक्ति, मरिचिया शक्त्यान्वये वायव्येको दक्षिणार्धे दक्षिणमुख्यो यथा धननि तथा वायव्ये दक्षिणार्धे मरिचिया शक्त्याह-
निक्षय दक्षिणां दक्षिणाभिन्ना शक्तौ च वायव्याभिन्ना दक्षिणमुख्यो-
दक्ष्यान् भद्रासनाभिन्ना ॥ १ ॥ १८१ ॥

निर्णीक्य सीवनीं सुस्मां दक्षिणीचरमुत्कत ।

वायं वायं न गन्तुं मुक्तामनामिदं प्रवेत ॥ ११ ॥

महुःपति विनिजिह्वय कः सन्तुं तपोपति ।

मुक्तामनां च सन्तुं मुक्तामनामिदं प्रवेत ॥ १२ ॥

सीवनीं नपयन्त्यसौ मुक्तामनामपराधनिधः । अन्तरा देहायोपदि
क्षयं मुक्तामनामपि दक्षिण इति हेत्वा इन्द्रसन्निध्याह—निर्णीक्य सीव-
नीविति ॥ ११ ॥ १२ ।

कूर्पराग्रं मुनिच्छन्निर्निध्यामिधं श्रुत्वा ।

मुक्तां पणितमहं नि सन्निध्यामनामना ॥ १३ ॥

समुद्रागिरावाहं दण्डदण्डादि सन्निधः ।

मुक्तामनां तस्याम्यपराधनागनेय ॥ १४ ॥

कूर्पराग्रं मुनिच्छन्निर्निध्यामनामना—

+ इति पणितमं मुक्तां कूर्परी नाभिसाधनी ।

समुद्रागिरावाहं दण्डदण्डादि सन्निधः ।

कूर्पराग्रं मुनिच्छन्निर्निध्यामनामना— इति ॥ १३ ॥ १४ ।

येन कन मुक्तामनां सुखं यथं च जायते ।

मुक्तामनामिदमुत्कतमुत्कतमुत्कतमुत्कत ॥ १५ ॥

येन कन मुक्तामनां सुखं यथं च जायते— इति ॥ १५ ॥

मन्त्रं विज्ञितं यन जितं नन यमजयम्

आमनं केकले प्रोक्तं मुने वेदविशी कन ॥ १६ ॥

मन्त्रं विज्ञितं यन जितं नन यमजयम्— इति ॥ १६ ॥

अनेन विपत्त्या मुक्तः प्राणादायं मया कुरु ॥ १७ ॥

इति धर्मक-वृत्त्या नृनमहिनायां ज्ञानपादमण्डल आस-

नविपिनकयन नमः पञ्चदशाष्टपदाः ॥ १८ ॥

मनेनेति । आत्मनश्चैव हि मायापदः कथं च इत्याह—विचिनेति ।
 आत्मनश्चात्मनोऽपि विचिनेति । १७ ॥

इति श्रीमत्तन्त्रात्मनश्चैव विचिनेति । आत्मनश्चैव
 विचिनेति । १८ ॥

(अथ आत्मनश्चैव विचिनेति । १८ ॥)

इति अथ—

अथान्तरं । अथान्तरं हि मायापदं यथाविधि ।

मायापदं हि मायापदं यथाविधि । १९ ॥

यथाविधि । मायापदं यथाविधि । २० ॥

मायापदं यथाविधि । मायापदं यथाविधि । २१ ॥

यथाविधि । मायापदं यथाविधि । मायापदं यथाविधि । मायापदं यथाविधि ।
 मायापदं यथाविधि । २२ ॥ २३ ॥

इति अथान्तरं । अथान्तरं हि मायापदं यथाविधि ।

अथान्तरं । अथान्तरं हि मायापदं यथाविधि । २४ ॥

अथान्तरं । अथान्तरं हि मायापदं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि—

अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि ।

अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि ।

अथान्तरं यथाविधि । २५ ॥

अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि ।

अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि ।

अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि ।

अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि ।

अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि ।

अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि ।

अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि । अथान्तरं यथाविधि ।

ह्रस्वोन्मृतिं विष्णुमृतिम् ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

पुन पिङ्गलं वाऽऽपुवं मात्रैः पाङ्कजविस्मया ।

मकारमुन्मृतिं यथापि स्मरन्तुकाद्यम नमः ॥ ७ ॥

धारयन्मृतिं विष्णुमृतिं विष्णुमृतिम् ।

जपद्वयं स्मरन्मृतिमुक्तागुरुं नृ विष्णुमृतिम् ॥ ८ ॥

अकारं नृ स्मरन्तुकाद्यमृतिं विष्णुमृतिम् ।

एवमथ पुन कृपां रदवाऽऽपुवं नृ विष्णुमृतिम् ॥ ९ ॥

मकारमृतिं स्मरन् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

एवं मकारमृतिं स्मरन् प्राणायासं परीक्ष्य ।

अथवा ध्यानमाश्रय्य पुरापिनादरस्मिन्नु ॥ १० ॥

ध्यानं नृ मकारमुक्तां रदवाऽऽपुवं नृ विष्णुमृतिम् ।

मायया संतप्यन्मृतिं प्राणसंयमनं जपन् ॥ ११ ॥

पुनश्च विष्णुं कृपां रदवाऽऽपुवं नृ विष्णुमृतिम् ।

मकारमुक्तां रदवाऽऽपुवं नृ विष्णुमृतिम् ॥ १२ ॥

मकारमृतिं स्मरन् प्राणायासं परीक्ष्य वा ध्यानं वा नृ विष्णुमृतिम् — मथयेति ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥

प्राणायासो विष्णुमृतिं प्राणायासं परीक्ष्य ।

विष्णुमृतिं स्मरन्मृतिं प्राणायासं परीक्ष्य ॥ १३ ॥

विष्णुमृतिं स्मरन् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

विष्णुमृतिं स्मरन् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

विष्णुमृतिं स्मरन् प्राणायासं परीक्ष्य ।

मृष्टाणां च तथा स्त्रीणां प्राणसंयमनं नृ ॥ ३४ ॥

नमान्ने भवत्यस्य रं विष्णुव वा नृ चान्यथा ।

नित्यमेव प्रकुर्वीत प्राणायासम् पण्डित ॥ ३५ ॥

ब्रह्मन्त्यादिभिः परित्यक्त्यनेन प्राप्तमायनः ।

पञ्चमस्तोत्रात्मनो विना वदेन्पञ्चमस्यान्त्यात् ॥ १६ ॥

अष्टाध्यायेति । वेदान्तिकारात् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

वन्तराष्ट्रं विद्वान्स्यात्तस्मादित्यं समस्त्यसेत् ।

योगाध्यायस्य निरु स्वयमनिरुध्वयः ॥ १७ ॥

प्राणसंयमनैव ज्ञानान्मुक्तो जनिष्यति ।

वायवागुरुण वायवतरे पुरको हि यः ॥ १८ ॥

संपूर्णकृन्तवद्वायवायव्यं कृन्तको तवत् ।

वह्निर्विचयनं वायोऽतदराज्यकः स्मृतः ॥ १९ ॥

अस्वेदत्रयको यस्तु प्राणायामम् सोऽथमः ।

कल्पने मयमे विद्यादुद्धानं योगमं तथा ॥ २० ॥

पूर्वं पूर्वं प्रकृतिं वायव्यमयमयः ।

संभवाद्युत्तमे प्राज्ञः यज्ञायामं सुखी जयति ॥ २१ ॥

योगाध्यायेति । यः स्वयमनिरुध्वयं सन्त्यागाध्यायगतो यच्छति मयमं योगमं
याम एवोक्तरीत्या ब्रह्मणा वाक्त्रयमनिरुध्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥
॥ २० ॥ २१ ॥

प्राणायामनं चित्तं तु शुद्धं तर्जति सुखम् ।

चित्तं शुद्धं मनः साक्षात्कृत्यस्मात्तस्मात्स्थितम् ॥ २२ ॥

प्राणचित्तेन संपुक्तं पामातयति तिष्ठति ।

प्राणायामपरायणस्य पुरुषस्य महात्मनः ॥ २३ ॥

प्राणायामनं चित्तमिति । आरंभकम्—“यतः श्रीकृष्णे महाशयस्य
प्राणायामं योगमं मयमः” इति ॥ २० ॥ २१ ॥

देहध्यातिष्ठनं तेन किञ्चिज्ज्ञानादिमुक्तम् ।

देहकं पुरकं मुक्ता कृन्तकं निन्यध्यासेत् ॥ २४ ॥

निहया वायुमाह्वय निहामूलं निगोधयत् ।

विषदमृतमध्यश्च सकलं सुखमाप्नुवान् ॥ ३२ ॥

इहया वायुमाह्वय ध्रुवार्धे निगोधयत् ।

यः विषदमृतं शुचं व्याधिनिर्मुक्त्यनं हि सः ॥ ३३ ॥

इहया वदन्त्यस्मि तथा विकल्पप्राप्तिं च ।

मार्गो निगोधयन् वदन्निर्मुक्त्यनं नरः ॥ ३४ ॥

निहयायुगे निगोधयन्ते वायव्य । तदेवायन्ताहीनमपहृत्य वायुमन्वयं
कथं विधत् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

मामसाद्ये नितेभ्यासां निहयाऽऽग्रेण वाहनम् ।

अमृतं च निहयाऽर्गो मन्त्रं मन्त्रं निगोधयत् ॥ ३५ ॥

वैतदित्तिदिता रोषा नश्यन्त्येव न मन्त्रः ।

मार्गो वायुमाह्वय नैवह्ये निगोधयत् ॥ ३६ ॥

नैवह्ये वायुमाह्वय तथा ये निगोधयन्तः ।

तथा वायुं सप्तगोप्य धारयेच्छिवाग्निं निहया ॥ ३७ ॥

निहयाऽऽग्रेण हि । निहयाऽर्गो मन्त्रं तथा वायुमन्त्रं तथा वायुमन्त्रं
रोषो कृत्वा मन्त्रं मन्त्रं एवमपहृत्यो विने धारयेच्छिवाग्निः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

निहयाऽर्गो विनश्यति कृत्वा मन्त्रं वृद्धयति ।

एव क्लिप्तमनसाश्वाय तथाहि मन्त्रमन्त्रं ॥ ३८ ॥

मन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं ॥ ३९ ॥

अप नमूनेमाह्वय प्रवदनं मन्त्रं मन्त्रः ।

इहयाऽर्गो मन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं वि ॥ ४० ॥

कर्ममाह्वयऽऽहुत्य मन्त्रं मन्त्रं । मन्त्रः हि कृत्वा मन्त्रमन्त्रमन्त्रः कर्त्तव्यं
मन्त्रमन्त्रं ॥ ४१ ॥

अहमन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रं मन्त्रमन्त्रं नृ चक्षुषी ।

नासापृताश्वायन्ताऽर्गो मन्त्रमन्त्रं कर्त्तव्यं वि ॥ ४२ ॥

उत्थानं च शरीरस्य चिकित्सेनजितंऽनिने ।

एवमाप्यसतस्तस्य मृत्गंगो दिनस्पतिः ॥ ५० ॥

भगवतः च नष्टं स्थानयोऽस्य ध्याय्यो मुने ।

पातकानि विनश्यन्ति क्षुद्राणि च बहानि च ॥ ५१ ॥

एतत्कर्तव्यमाचारः—दक्षिणांकरणि । एतेन मृत्कन पीठमिमां कान्तो-
रयोः स्थितं तस्य माधुगुल्फमपि दक्षिणगुल्फेन पीठमिमां विधिविज्ञापकवर्गी-
कृत्यमपि विद्वत्सालं सहास्यं चिकित्स्य एवमस्य भारकृत्यमप्यवधारितार्थ-
माह्वानमप्यवश्यं कृत्वा शक्तिमद्बुद्धं मन्त्रमनुष्मन्मन्त्राधारस्यनं निरंतरं
विष्णुं मन्त्राधारकृत्यमप्यवश्यं मन्त्रमन्त्रं कृत्वादिग्यवः ।

अथमृत्कनमाचारयोगे भाग्ये सविज्ञेयं दक्षिण

“ अथात्रिपथिगतस्य शोभायादयः योगः ।

इतीयं, सीदनी मुदनी परियदाकगुल्फः ॥

मृत्गुल्फपरि निक्षेप्य मृत्गुल्फं मधं ध्यायन् ।

अनुपममर्थं निक्षिप्यो मृत्गुल्फोत्तमं तस्यार्द्रम् ॥

कुलाचारं मृत्गुल्फं एकैकं मन्त्रमपि ।

मन्त्राणां मन्त्रं मन्त्रमन्त्रमन्त्रं विचारयन् ॥

यादव्यवस्थामन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं विचारयन् ।

आचारोत्तमं मन्त्रं दक्षिणोत्तमं मन्त्रम् ॥

यादव्यवस्थामन्त्रं मन्त्रं मन्त्रं मन्त्रम् ॥

देवतामन्त्रं मन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रम् ॥

अथमन्त्रमन्त्रं मन्त्रं मन्त्रं मन्त्रं मन्त्रम् ॥

मन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रम् ॥

मन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रम् ॥

मन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रम् ॥

मन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रम् ॥

मन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रम् ॥

मन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रम् ॥

मन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रं मन्त्रम् ॥

यज्ञैर्धेनुमाप्नोति तेषामिर्वज्राय पश्य ।

दार्तिर्होमानश्चानि ज्ञानाद्ब्रह्माधिगच्छति ॥ ५८ ॥

यज्ञाचारक्रमज्ञानस्य परमिदमिति चिन्तयेन्नेन हस्तुमस्तन्मयतां तद्वदिति ।
वज्रमस्तीत्याह—ह्रस्वस्वकाराभावात् । 'सर्द्धादे सर्वे सन्त्यादन्ति' किद्वादे सर्वे
क्राण्ते क्राण्ते च' इति साधनीयकानि । ज्ञानानुपगमस्य साक्षात्पर्यव्यापि-
मानस्वविशेषनिवन्धन इत्याह अस्तेति । ५७ । ५८ ।

कर्मणा काचैर्विकृष्टाश्चैव न्य मुनिस्तनय

ते सूया मुनिनापुष्ट प्रया स्यन् इति भूति ॥ ५९ ॥

आत्मवद् जगत्प्रवर्तिनि ज्ञानेन्य परिहृता ।

अज्ञाननाशकृता यथा न विज्ञानान्ति अहम् ॥ ६० ॥

अज्ञ तेषामपेक्षन्वामृन् पुरुष इष्टम् ।

ज्ञानाजस्य निवृत्तिर्यथाप्रकाशाजमया यथा ॥ ६१ ॥

प्रया वेत्ति ॥

'प्रया वेत्ति' अदृष्टा परब्रह्मा अदृष्टासाक्षरमात्रं पश्य इति ।

यत्तत्पुष्टौ वेत्तिमन्दन्ति सूया अहम् नृ न पुनरर्थविपत्तिः

इति पूर्ववक्तव्यविशेषार्थस्य कथनादयमा अविज्ञानानुपगमः ॥ ५९ ॥ ६० ॥

आत्मस्वरूपवित्तानान्नान्द्वयं दर्शयति ।

क्षीयः क्षान् मद्भावात्त समार्द्धता परिभय ॥ ६२ ॥

समाधायकस्य ज्ञानं पुरुषादाप्यव्ययम् ।

मयाजोमे अर्गिष्ठा नृ नृ नृ नृ नृ नृ ॥ ६३ ॥

अजर्गिष्ठा मद्भावात्ता समर्द्ध सन् प्रामुख्यम् ।

क्षेत्रामृन्तः पञ्चकर्मणा मुक्त इत्युच्यते ॥ ६४ ॥

नक्षत्रादस्यमृन्तः पञ्चकर्मणा मुक्त इत्युच्यते ।

ज्ञानेनैव नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ ॥ ६५ ॥

नाभिः ज्ञानेनैव नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ ॥ ६६ ॥

तद्विद्यायाश्च नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ नृ ॥ ६७ ॥

ज्ञानान्निष्ठाज्ञाननिवृत्तौ नास्ति च त्वनराशापवायेन धर्मापर्ममहाविन्दे
सदृशयकर्मयोगिनोमेषस्य कर्तव्यविग्रहक्याश्वाभापुः स्वात्मन्तानिहविस्मयमनो
धननीत्याह आन्ध्रमरुतेति तथा च गीतमस्यम् “तु स्वयम्भवादिना
विध्याज्ञानादाकुलमग्नराशाय मदनन्तरायासदृशवगः” इति ॥ ६२ ॥ ६३ ॥
६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

सर्वभूतं समामेन तव कृडा यदाभुने

गोपनीयं त्वर्षेव च दान्तापे महामुने ॥ ६७ ॥

इति श्रीकृष्णपुराणे सूतसंहितायां ज्ञानयोगखण्डे मन्त्राध्याय-

विधिनिर्णयनाम द्वादशोऽध्यायः ॥ ६८ ॥

गोपनीयमिति । ज्ञानयोगे हेतुर्न कथंकायहेतुर्न च यद्यपि साकल्यवेदान्ता-
दीन्तारादि पूर्वेषु न यदाहोवप ।

“न कुर्वन्नेह यसांरजानां कर्ममङ्गित्वाय ।

गोपयामि च यथावि विद्यायुक्त मन्त्राध्यायम्” ॥

इति श्रीकृष्णपुराणे सूतसंहितायां ॥ ६७ ॥

इति श्रीमत्सर्वविद्यायोगसूत्रसंहितायां ज्ञानयोगखण्डे मन्त्राध्यायविधि-

निरूपणनाम द्वादशोऽध्यायः ॥ ६८ ॥

(अथ मन्त्रोऽध्यायः)

अथ उवाच—

अथातः सर्वदृश्यादि मन्त्राक्षरं महामुने ।

इन्द्रियाणां विग्रहो विषयेषु स्वभावेन ॥ १ ॥

यतो विग्रहाक्षरं इन्द्रियाविषयनरतुमन्त्राक्षरं भवति । अतस्तदन्वयं स
कल्पयामाह— अथातः इति । मन्त्राध्यायः—इन्द्रियाणां विधिः । आह यतः
इति । “स्वविषयमन्त्रमप्येते विग्रहाक्षरानुक्ता इन्द्रियाणां मन्त्राध्यायः”
इति ॥ १ ॥

बलादाहृता तेषां प्रत्याहारः स उच्यते ।

यद्यन्यथानि तन्मर्त्यं बलं वक्ष्येत्प्रसाहितः ॥ २ ॥

तत्रैवमन्यस्य सर्वस्य आवाह्यनिर्वाहानुसंगानामपिन्द्रियनिष्पन्नादपि प्रसक्तः
प्रत्याहार इत्याह—यद्यदेति ।

“ अक्षयैरमभूतं दुर्गतादृशं यथादृशं दृष्टिभक्तमोक्षरेण ।

अथमाभ्यं च वक्ष्ये अथयदे विश्वापथं वारिष्ठम् ”

इति हि ह्यन्धोऽपि ॥ २ ॥

प्रत्याहारो यद्यन्यथं बलविज्ञिः पुरादिनः ।

यदि नृत्तमभूत् वा कणाभ्यामभ्यान्तिकम् ॥ ३ ॥

सर्वस्यापारजानस्य तद्वर्जिः सधनकतकपदं प्रत्याहारवाद—यदि नृत्त-
मिति ।

“ एन्द्रोऽपि यदभ्यानि नृत्तमुरोऽपि दृष्टानि यत् ।

यत्तदभ्यानि र्वाग्नेयं ह्यन्धस्य यदपणम् ॥

सुभासुधकपेत्वं वाचयत् कथमन्यः ”

इति हि मीमांसुः ॥ ३ ॥

तन्मर्त्यं बलं कर्पाप्रत्याहारोऽपकृष्यत ।

अथवा नित्यकर्मणि सदागन्धनमुद्धितः ॥ ४ ॥

मिथिलानि वतपिम्बा निम्बानी काम्यानी च कृत्वातर्धिमवानेन यमस्ता-
राधनमुद्धृत्यान्तुष्टानकतकपदं प्रत्याहारवाद—अथवा नित्येति ॥ ४ ॥

काम्यानि च तेषां कृत्वाप्रत्याहारः स उच्यते ।

अथवा वायुमाकर्म्यं तत्तन्म्यानं निगोधयेत् ॥ ५ ॥

हस्तधूलात्पात्रादुत्पुर्जन्तीं दानस्यानकतकपदं प्रत्याहारवाद—अथवा
वायुमिति । वृषस्यानकतकपदं इत्यनेन इति हस्तधूलात्पात्रादुत्पुर्जन्तीं दानस्यानकतकपदं
भोऽपि तेषां भागस्य सिद्धं यदपि वाचयेत् कथम् । अन्धोऽपि यमवाना-
नानं यद्यदित्यर्थः ॥ ५ ॥

१ यं ह्यन्धो कं पवित्रं १ १ कं नृत्तं २ यं च अथ तदावतम्यते वि' । ३ 'अ
थवा' इत्यनेन वि' । ४ यं 'अथ' । ५ यं 'नित्यं' ।

वस्तुमुदाहृत्वा कथं कथ्याद्गमि मारुतम् ।

उगद्विगत्यमाहृत्य नातिरुद्धं निरोधयेत् ॥ ६ ॥

नातिरुद्धं नात्यमाहृत्य कुच्छन्वां न निरोधयेत् ।

कुच्छन्वां विगत्यमाहृत्य निरोधयेत् ॥ ७ ॥

नथापानं कटिहृदं मधोऽहृदमप्यपि ।

तथा वानहृदं न हरे वाह्यहृदं निरोधयेत् ॥ ८ ॥

तानि परास्वाम्यं नान्यथाहृत्य ॥६—८॥ इत्यमरमिति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

वस्तुमुदाहृत्वा कथं कथ्याद्गमि मारुतम् ।

उगद्विगत्यमाहृत्य कुच्छन्वां न निरोधयेत् ॥ ९ ॥

वस्तुमुदाहृत्वा कथं कथ्याद्गमि मारुतम् ।
उगद्विगत्यमाहृत्य कुच्छन्वां न निरोधयेत् ॥ ९ ॥

नथापानं कटिहृदं मधोऽहृदमप्यपि ।

तथा वानहृदं न हरे वाह्यहृदं निरोधयेत् ॥ १० ॥

नातिरुद्धं नात्यमाहृत्य कुच्छन्वां न निरोधयेत् ।

कुच्छन्वां विगत्यमाहृत्य निरोधयेत् ॥ ११ ॥

नथापानं कटिहृदं मधोऽहृदमप्यपि ।

तथा वानहृदं न हरे वाह्यहृदं निरोधयेत् ॥ १२ ॥

नातिरुद्धं नात्यमाहृत्य कुच्छन्वां न निरोधयेत् ।

कुच्छन्वां विगत्यमाहृत्य निरोधयेत् ॥ १३ ॥

नथापानं कटिहृदं मधोऽहृदमप्यपि ।

तथा वानहृदं न हरे वाह्यहृदं निरोधयेत् ॥ १४ ॥

परस्वाम्यं नान्यथाहृत्य ॥६—८॥ इत्यमरमिति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥
वस्तुमुदाहृत्वा कथं कथ्याद्गमि मारुतम् ।
उगद्विगत्यमाहृत्य कुच्छन्वां न निरोधयेत् ।
कुच्छन्वां विगत्यमाहृत्य निरोधयेत् ॥ ९ ॥
नथापानं कटिहृदं मधोऽहृदमप्यपि ।
तथा वानहृदं न हरे वाह्यहृदं निरोधयेत् ॥ १० ॥
नातिरुद्धं नात्यमाहृत्य कुच्छन्वां न निरोधयेत् ।
कुच्छन्वां विगत्यमाहृत्य निरोधयेत् ॥ ११ ॥
नथापानं कटिहृदं मधोऽहृदमप्यपि ।
तथा वानहृदं न हरे वाह्यहृदं निरोधयेत् ॥ १२ ॥
नातिरुद्धं नात्यमाहृत्य कुच्छन्वां न निरोधयेत् ।
कुच्छन्वां विगत्यमाहृत्य निरोधयेत् ॥ १३ ॥
नथापानं कटिहृदं मधोऽहृदमप्यपि ।
तथा वानहृदं न हरे वाह्यहृदं निरोधयेत् ॥ १४ ॥

“विद्यान्वितवृत्तस्य साधनम् आत्मसंश्रितः ज्ञानान् ।
प्रत्यक्षात् त्रयधनवृत्तस्य सम्पन्नमिन्द्रियम् ” इति

धर्मपारम्पर्यानां तु तत्र कानिचिदधिकारः-

“अत्रैकान्तिकानुष्ठानानि कृतं च मीरनी येन
साधनद्वये प्रीतिः सत्तादृश्याः तत्रैव ज्ञानम् ।
अथवा तत्रैकान्तिकं सत्तादृश्याद्वयस्यैव-पदम् ।
उक्तान्ता परकायस्यैव सत्तादृश्याः पुनः सत्तादृश्याः
स्वाभावानि परिकायाः साधनानि सत्तादृश्याद्वयस्यैव-पदम् ”

इति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव

अथवा पुनःसाधनं सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव ॥ १७ ॥

विद्यान्वितवृत्तस्य साधनम् आत्मसंश्रितः ज्ञानान् ।
प्रत्यक्षात् त्रयधनवृत्तस्य सम्पन्नमिन्द्रियम् ॥ १८ ॥

विद्यान्वितवृत्तस्य साधनम् आत्मसंश्रितः ज्ञानान् ।

आत्मसंश्रितः ज्ञानान् । निर्विह निर्विह निर्विह ॥ १६ ॥

सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव

अथवा पुनःसाधनं सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव ॥ १७ ॥

आत्मसंश्रितः ज्ञानान् । १६—१७ ॥

सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव

अथवा पुनःसाधनं सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव ॥ १८ ॥

सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव
“ सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव ” इति सुप्रसिद्धम्
छान्दः ॥ १८ ॥

सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव

गोपनीयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव ॥ १९ ॥

इति श्रीसंस्कृतस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव
सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव सत्तादृश्याद्वयस्यैव ॥ १७ ॥

गुह्यान्वयनमन्यादाशरूपि विमर्शकवन्ध मन्वाहारस्य विशेषमाह—तापनीय
इति ॥ १९ ॥

इति श्रीमत्तन्त्रोद्देशनात्तन्त्रिकीविक्रमो शानयोगशब्दे मन्वाहारविधान-
निरूपणं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

(मन्वाहारशोऽध्यायः)

इन्द्रो ववाच—

अथातः तपस्यमाणि पात्राणि वज्रं सुवनं ।

इन्द्रमध्यगते यथास्मिन् वायुकाशं नु धारयतु ॥ १ ॥

प्राणं वायुमनिलं तद्वज्रजलेन चाग्निमोदरे ।

तोयं तापोशकं शूक्तिं भूमिप्रागे महासूने ॥ २ ॥

देववज्रकाशस्य मन्त्रमुपस्थापयत्कथाम् ।

धारणं च मया शक्ता मर्दनापविर्गोपनी ॥ ३ ॥

एतः कथाद्वारेण वसीकृत्य विमर्श्य चारणानु योग्यता, अतस्तत्तत्तत्तत्
ना उपपन्नं इति वनिमानाह— अथातः इति । अथ इरीगन्तवर्तिषु विषदादिषु
वैषम्यवर्णनभूतवीजं, तत्र वाक्त्रैयवार्तनादात्म्येन बुद्धिपराधिगम्या, एषा
च पात्रा मर्द कर्मेन अवाप्ततापनिषदि वनिता—

“पृथ्वीमन्त्रादिना मन्त्रिकं वज्रात्मकेः शान्तगुणे प्रवृत्ते ।

न तस्य रोतो न शरा न मृदुः शङ्खश्च शान्तादिमर्थं करिष्यु”

इति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

सम्बन्धः पृथिवीप्राप्तेः क्षयां वाप्यन्त इत्यनेः ।

इदमन्तिमन्त्रादित्यंगो मृदुप्येन्नार्जिततांशकः ॥ ४ ॥

आकाशं तन्मया प्राञ्च मुचान्तः शक्तिर्निर्मितः ।

मन्त्रात् पृथिवीप्राप्ते दिव्यं तापोशके तथा ॥ ५ ॥

उल्लाना विपदानां शरीरं वायुवात-मानविशेषात् न भवेत्तन्नामिका-
जान्ते इति ॥ ४ ॥ ५ ॥

अथर्ववेदः स महागुरुर्देवस्य सान्निध्यकम् ।

आकाशोऽपि महाबाहो धारयन् सदागिरिव ॥ ६ ॥

मयेष्टानं मदे नमो वा विमलेषु शरणांषु सर्वान्महकं शनिव्यादिषु भूता-
रूपकतां तेषु न प्रहविष्युः मदे भगवतां मरुतानां च मदा मावपडित्यमेः ५ ।

अथवा सर्व रक्ष्यादि सारणां मुनिपुंगव ।

इतस्मिन् विधा साधकः कल्पे विष्णुं बले हविषि ॥ ७ ॥

कमला तवेति । कमलमुत्पलान्तरादिष्वप्युच्यते । वन्दनीयादिदेविकरूपाणि वावाग्यं च बोधयेत् । कमले कमलं चोपलक्षितं चरे । इति किञ्च । ॥ ७ ॥

वाच्यमि पित्रकामने नथ।इत्ये वचापतिव ।

हृषि वायुं कथा नसे मृप्यमिनि तथैव च ॥ ८ ॥

पुनश्च मनसोऽप्युत्तमगौत्राजं कथं । ८ ॥

जिह्वाया वक्तुं त्राणं भूमिद्वी संधेव न ।

सर्वत्र सर्वशक्तताः स, भानन्दमय गिरिव ६९.

आदिपद्यः द्विषः सित्यं मणपायविज्ञानये ।

॥ १ ॥

सुमने जीव । सत्यवाक्यानां परमात्मनश्च । अन्तःस्थितं, क्षीयमानं जनानां
सदाशिवम् । इति भाष्ये । ॥ १ ॥ ३५

मन्त्रादिकार्यकृपाणि न्व न्व मन्दिर कांश ।

सर्वकाण्डमध्यतन्त्रान्तर्गत्यमेव च तन्त्रम् ॥ १३ ॥

साम्प्रतः संपूर्ण पारंगम्यसूता नृपः

धार्मिकेषां परा शक्त्या धार्मिकवैयर्थ्याः । १२ ।

सायणान्तामारः क्रम्यदीर्घे । इत्यन्तरेभिरपि चितंया मध्यवृत्तकपादयोः
मात्रेषां स्त्रीष्वन्तः सार्या व प्रमान्तारः । इत्यादिबन्धु ब्रह्मन्तिकरगंधं न्यवार्य-

मुक्त इति वाच्यमित्यर्थः । अथवाप्यनादित्वेन । नामरूपानिर्गुणानिर्गुण-
नीतिषु अनेकं नश्यत् ॥ ११ ॥ १० ॥

इन्द्रियाणि सदाहस्य दन्ताः ॥ १२ ॥

कौशिकानि महाभागा भार्गवा व पूजिता ॥ १३ ॥

भारगवान्तराः इन्द्रियाणीति । अथवा विषयस्य इन्द्रियाणि सदाहस्य
सम आत्मानि वाच्यमित्यर्थः । इति व कश्चिदपि साविकथ दक्षिणा—

“अथवाप्यनादित्वेन नामरूपानिर्गुणानिर्गुणानि नश्यत् ॥

ज्ञानमात्मानं कदापि निमग्नमप्यन्यत्राप्यन्यत्र नामरूपानि” इति ॥ १४ ॥

वृद्धादयः महा देवा वृद्धादयः महा नरा ।

वृद्धादयः महा लोका वृद्धादयः महाधरा ॥ १५ ॥

वृद्धादयः । वृद्धादयः सर्वे वृद्धादयः । वृद्धादयः “वृद्धादयः
विनाऽप्यविषयगतः” इति । वृद्धादयः वृद्धादयः इति वृद्धादयः विनाऽप्यविषयगतः ।
अथवाप्यनादित्वेन नामरूपानिर्गुणानिर्गुणानि नश्यत् । विनाऽप्यविषयगतः । वृद्धादयः
वृद्धादयः ।

“वृद्धादयः नामरूपानि कदापि न निमग्नमप्यन्यत्राप्यन्यत्र नामरूपानि”

वृद्धादयः महा लोका वृद्धादयः महाधरा”

इति वृद्धादयः । वृद्धादयः सर्वे वृद्धादयः । वृद्धादयः “वृद्धादयः
विनाऽप्यविषयगतः” इति । वृद्धादयः वृद्धादयः इति वृद्धादयः विनाऽप्यविषयगतः ।
अथवाप्यनादित्वेन नामरूपानिर्गुणानिर्गुणानि नश्यत् । विनाऽप्यविषयगतः । वृद्धादयः
वृद्धादयः ।

इति वृद्धादयः । वृद्धादयः सर्वे वृद्धादयः । वृद्धादयः “वृद्धादयः
विनाऽप्यविषयगतः” इति । वृद्धादयः वृद्धादयः इति वृद्धादयः विनाऽप्यविषयगतः ।
अथवाप्यनादित्वेन नामरूपानिर्गुणानिर्गुणानि नश्यत् । विनाऽप्यविषयगतः । वृद्धादयः
वृद्धादयः ।

वृद्धादयः महा लोका वृद्धादयः महाधरा ॥ १६ ॥

न उच्यते वृद्धादयः नामरूपानि कदापि न निमग्नमप्यन्यत्राप्यन्यत्र नामरूपानि”

इति वृद्धादयः । वृद्धादयः सर्वे वृद्धादयः । वृद्धादयः “वृद्धादयः
विनाऽप्यविषयगतः” इति । वृद्धादयः वृद्धादयः इति वृद्धादयः विनाऽप्यविषयगतः ।
अथवाप्यनादित्वेन नामरूपानिर्गुणानिर्गुणानि नश्यत् । विनाऽप्यविषयगतः । वृद्धादयः
वृद्धादयः ।

वृद्धादयः महा लोका वृद्धादयः महाधरा ॥ १७ ॥

वृद्धादयः नामरूपानि कदापि न निमग्नमप्यन्यत्राप्यन्यत्र नामरूपानि”

इति वृद्धादयः । वृद्धादयः सर्वे वृद्धादयः । वृद्धादयः “वृद्धादयः
विनाऽप्यविषयगतः” इति । वृद्धादयः वृद्धादयः इति वृद्धादयः विनाऽप्यविषयगतः ।
अथवाप्यनादित्वेन नामरूपानिर्गुणानिर्गुणानि नश्यत् । विनाऽप्यविषयगतः । वृद्धादयः
वृद्धादयः ।

वृद्धादयः महा लोका वृद्धादयः महाधरा ॥ १८ ॥

बलविष्णुप्रदशानिर्घ्वेध ध्वंसविघर्जितम् ।

सोऽहमिन्द्रार्णव ध्यायेयोर्भा महेष्वरम् ॥ २१ ॥

स्वयं प्रकाशविर्घ्वेधे स्वात्मना ध्यातव्येनहमेन ज्ञेयम् ॥ २१ ॥

अथ मुकुटदापार्थ आशुमानिकर्षस्थितः ।

अथवाऽहं मुनिभक्त सखा साकपितृमहः ॥ २२ ॥

इति स्मृत्वा हृदस्मध्यं शिव परमकारणम् ।

मातृहृदयगतमेव सात्त्वं सदात्तेष्वहम् ॥ २३ ॥

ध्यानस्य दोषादन्तरे भूतिः प्रकाशविराट्—आगम्यतेति । “ ज्योतिरेव
ध्यायन् आत्मानं स्वयं च पाशेष नमस्य पाञ्चाननः ” इति श्रुतम् । विष्णु-
निर्दिष्टं तस्यैव प्रकाशविष्णुत्वात् स्वहृदये शिवं ध्यायेदित्याह प्रमथसाधयिति
॥ २२ ॥ २३ ॥

अहमुत्था विमुक्तस्यर्धं पराधिमानमपश्यम् ।

अथवा सत्यमीशाने ज्ञानपानिन्दमहयम् ॥ २४ ॥

अनन्तममलं निरवसाहसध्यान्वर्जितम् ।

तथाऽहमुत्तमनाकाशमसंस्पृश्यमवबुधम् ॥ २५ ॥

महोपासकसत्ताकाशात्मादिविक्रिपुवाचकस्य स इति परम्ब दृष्ट्यादि-
वितिष्ठप्रत्यक्षेनन्यथापदव्यावृत्त्यै च सावानातिप्रकाशं प्रत्यक्षवैकल्ये
लक्ष्ये यम धामधारं पश्यन्मममम साऽहमितं शरावाक्यनानुमतेध्यायिनि ।
निष्कलविषयं ध्यानमाह—तथाऽहं मन्यमाह ॥ २४ ॥ २५ ॥

न तस्य न च मन्थाक्रममर्धमयमनूयम् ।

सर्वापारं ममद्वेषममूर्तं मूर्तमपश्यम् ॥ २६ ॥

मथाऽहमवबुधम् दृष्ट्यादिप्रकाशप्रत्यक्षेनन्यथापदव्यावृत्त्यै च सावानातिप्रकाशं प्रत्यक्षवैकल्ये
लक्ष्ये यम धामधारं पश्यन्मममम साऽहमितं शरावाक्यनानुमतेध्यायिनि ।
निष्कलविषयं ध्यानमाह—तथाऽहं मन्यमाह ॥ २४ ॥ २५ ॥

अथ यन्त्राणां नामानि । यन्त्राणां नामानि यथा कृष्णायाम् । इत्युक्तम् । ननु यादवः किं
यन्त्रिणिनि ।

*यस्यशुभा न कश्चिन् पन् कश्चिन् पदार्थानि

तदेव मया च । वाङ्मेतं वदितुमाश्रिते ॥

इति कलमकारांशविनिर्मुक्तकथनम् ॥ अथाऽऽत्मनोऽप्यन्तरात् इत्यर्थः ॥ ३८ ॥

॥ ५५ ॥ ३५ ॥

अथवा विष्णुमन्त्रपाठान्नं श्वेतः पश्य ।

॥ इत्युक्तं ॥ इति पञ्चदशस्कन्धे सुता वने ॥ १५ ॥

किं इकद्वयं वा तादृशं ॥ १ ॥

श्रीविरसपक्षं विष्णु पञ्चमूर्तिनाम्नम् ॥ ३५ ॥

सत्यमेव जयते ॥ १ ॥

[illegible]

इत्युक्तं इति मन्त्रः ॥ २ ॥

अथवा *द्वयस्य प्रमाणं यत्राहं न ॥ ६६ ॥

असमाप्तायः इति कथयन्त्यहमिदम् ।

[illegible]

कुन्दमुद्रमहाकाव्यमहामन्त्रश्च विष्णुस्त ।

अथवा प्रति तथा, किं च अत्र ॥ इत्यादि ॥ ॥ ॥ ॥

सकजिष्णुकायकस्य विदेयः सप्तम्यामुष्णाम्बुकाया विष्णुवासीना-
मपि सकलायानम्याह - जयकः विष्णुवासीनाम् । निष्कलं नृ विष्णुवासीना-
मपि भविष्यतीति न नृगुणकम् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

वेदाङ्गनन्द माधव महाशयैः लिख्यमानः ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

कर्मोद्देशस्मृतिज्ञानं दिनाद्यन्त न पंगवः ।

नानास्त्रानां विच्छिन्नं भवत्येव शिवकला ॥ ५० ॥

सर्वभूते समोऽस्य यथा ५ इत्यस्य संग्रहः ।

मन्त्रमावादितानां हि वा शब्दश्रुत्या कथावन ॥ ४१ ॥

इति श्रीमत्कन्दर्पपुराणे भूतसंहितायां ज्ञानयोगसूत्रे

ध्यानविधिनिकर्षणं नामकान्विशिष्टोऽध्यायः ॥ १९ ॥

अथ मन्त्राणां यानानि चित्तकायवदाग्रा वाचस्पदाग्रा वा विष्णुसमाभारकादि
काग्रभावा निष्कर्षः ध्याने न्यस्यस्वयाननन्वाह ब्रह्मध्यानमिति ॥ ३९, ४० ॥
॥ ४१ ॥

इति श्रीभूतसंहितायां कन्दर्पपुराणीयविद्यायां ज्ञानयोगसूत्रे ध्यानविधिनिकर्षणं
नामकान्विशिष्टोऽध्यायः । १९ ।

। अथ विमोक्षणायः ।

इति उवाच—

अध्यातः संप्रवक्ष्यामि मयापि तवनागमम् ।

मयापि मधिवृत्ततिः कर्तव्यस्वतन्त्राणि ॥ १ ॥

मन्त्रः साधनमन्त्रः साधकस्य ध्यानाध्यातः तत्त्वार्थविहितः सयाधिरपराधीना
पश्यतिः सततमदम्यमानं तद्विषयाभावादि विषयतादीनि—अध्यात इति ब्रह्म-
वाक्यमन्त्रपञ्चकप्रमाणान्कारं यच्च मयाधिरिति विचार्यते इत्यन्वयः ॥ १ ॥

यदि जीवः पराजितः कापतामतिं सुखम् ।

अविन्द्यं च प्रसक्त्यन्तं घटवत्पण्डितान्तम् ॥ २ ॥

विनाशित्वं त्वत्वं च स्यादङ्गितोषात्ता इति श्रुतिः ।

नित्यः तवगतः श्वात्मा कृतस्यो देशवर्जितः ॥ ३ ॥

ध्यानफलभूतेन स्वविषयसम्बन्धकथनप्रकार—यदि जीव इति । “ केन्मादृश-
धेयवर्द्धनीयस्य यत्वं मयात्वं ” इति चात्रयत्नपक्षतिरित्यन्वयः ॥ २ ॥ ३ ॥

एकं न त्वित्यन्तं मान्सा भावया न स्वकथनः ।

तस्यावर्द्धितमक्षास्ति न त्रयञ्चो न समृतिः ॥ ४ ॥

यथाऽऽकाशो घटाकारो महाकाश इतीति ॥

तथा भ्रान्तिर्विधा योका ज्ञान्या र्वादिश्वरान्मना । ७ ॥

एत भिद्यत इति भाष्यवाच्येन जनिता या भ्रान्तिर्विषयगतज्ञाने तथा भेदे गृह्यते यमेवमवधारणस्य " येद मानाश्रये " इति भुविवाचितत्वेन भ्रान्तिव्याप्तिव्ययः ॥ ४ ॥ ५ ॥

नाहं देहो न च प्राणो नन्द्रियाणि तथैव च ।

न मनोऽहं न बुद्धिश्च न च चित्तमहहन्ति । ॥ ६ ॥

अभिधत्ताऽऽकाशतया च्यवन्नाऽऽकाशस्य वहीन्द्रियमयः प्राणादिविषयगतज्ञानेन विवे-
कज्ञानेन निराश्रयविनयक इत्यवति- नाहं देह इति । ५ ॥

नाहं पृथ्वी न सनिर्जं न च वह्निं चानित्तं ॥

न वाऽऽकाशो न गरुडश्च न च स्वर्गस्तथा ॥ ७ ॥

नाहं मन्थो न रुपं च न मयाऽहं न तैत्तिः ॥

मया मज्जिष्वतपन्वाप्तिष यथाग्निं केचनः ॥ ८ ॥

यथा प्लवङ्गस्य इत्येविक्रम एव मन्दरात्मन्य बुद्धिर्वादिभूतभावेन
चेरपाह- नाहं बुद्धिर्वादि ॥ ७ । ८ ॥

इति र्थिषां भुविषेष्ट सा सवाभिष्टिद्वयेन ॥

अथवा पञ्चभूतस्यो जातमहं महाभुने ॥ ९ ॥

भूतमात्मनया दग्धा विचर्कन्व वाहना ॥

पुनः स्युतादिभूतानां मृक्षमभ्यात्मना तथा ॥ १० ॥

अकारणभूतमिति कथयताशास्त्रान् पदेष्वेव चारब्धं भविष्यत्मादिप्रकृतः ।
अधुना नं स्वप्ने बुद्धयव प्रविशाम्य चारिषां तु तन्मिषादिनां च मयाधिप्राह-
नयथा भवेति । " तत्रनपश्यताऽध्वजपदपदेभ्यः " इति व्याख्या यानिकं
अज्ञातं पञ्चभूतभुतान्मना भावे च ज्ञान-मयस्योक्तपञ्चात्मना । ९ ॥ १० ॥

विद्याप्येवं विवेकेन जगत्तात्पर्यं बुद्धिमान् ॥

मायामाकृतया देहेन माया च तदप्यात्मना ॥ ११ ॥

मर्त्यभूत समामेज वेदा ॥ दक्षसमग्रहम् ।

मन्त्रमाहाविनाशोद मा गच्छिष्यां कदाचन ॥ ४१ ॥

इति श्रीकृष्णपुत्रेण सुतमादिनायां ज्ञानसाम्प्रदाये

प्यानर्त्तविनिर्मुक्तये नमिर्कानाशङ्गाध्यायः ॥ १९ ॥

अथ सगुणपदानां विभक्त्यादयदाग जगत्प्रद्वारा न निष्कलसाभाकारे
काश्चन निष्कलं यदा स्वप्नवशात्प्रवर्त्तते ॥ ४२ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥

इति श्रीकृष्णपुत्रेण सुतमादिनायां ज्ञानसाम्प्रदाये प्यानर्त्तविनिर्मुक्तये

नामोद्घोषाध्यायः ॥ १९ ॥

॥ अथ विद्याध्यायः ॥

ईश्वर उवाच —

अध्यासं तं परं कृपायि तस्मापि तव नो गन्तव्यम् ।

तस्मापि सविबुद्धाणि वृत्तानि विवर्त्तयन्तः ॥ १ ॥

अथ साधनभूतध्यायस्य कथनादौषेणा तत्कथनमस्ति । तस्मापि पराधीप
वर्त्तयति । अथ तव नन्ता तदर्थं ध्यायन्तः कतिजानीति—अध्यास इति । ध्या-
यात्पुनस्तत्कथनमात्रात्कथनं तव तस्मापि तदर्थं विवर्त्तयन्तः इत्यर्थः ॥ १ ॥

यदि भीष पशुजिन कायनामान सुहृन् ।

अचिन्तं च वमस्येन पदकल्पविनाशनम् ॥ २ ॥

विनाशितं त्वं च स्फार्द्धतोरवाहा इति धृतिः ।

नित्यः सर्वगतः शान्ता कृत्स्ना शेषवर्जितः ॥ ३ ॥

ध्यानस्य पूर्णतया विमलसूत्रस्य कथनम्—यदि भीष इति । "कस्मात्तव
ध्यानस्य पूर्णतया विमलसूत्रस्य कथनम्—यदि भीष इति । "कस्मात्तव
ध्यानस्य पूर्णतया विमलसूत्रस्य कथनम्—यदि भीष इति । "कस्मात्तव

एवं न भिद्यन् ज्ञानस्य मायया न स्वयंप्रकाशः ।

तस्मादद्वैतमेवास्ति न द्वयम् न त्रयम् ॥ ४ ॥

॥ अथ विद्याध्यायः ॥ १९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

उदात्तानुदात्तान्वितिक्रियुक्तान्वयतायाः । कात्या इति सूत्रपरिचयपूर्वकान्ता-
 धारणान्तानामाह । अन्तर्यामि नारदस्यानुपपन्नम् । कात्यायनान्वयता
 नाकारान्तानां भूयते ॥ १३ ॥ अथ इ व अन्तर्यामि यो द्या वाया वृषोऽन्तर्यामिः स
 अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः । इति कात्यायनस्य नारदः
 स पशुधियर्भवेति विष्णु उदात्तान्वयताभ्याम् । नृतीया यो स अन्तर्यामिः स
 आन्तर्यामिः आन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः । अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः
 याया स आन्तर्यामिः अन्तर्यामिः आन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः । अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः
 विनादेककृतिः ॥ इति । तथा "अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः
 विनादेककृतिः ॥ इति । अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः ॥ १४ ॥

इति कात्यायनः पुनः सर्वप्रमाणप्रमाणतः ।

विनाद्याकारवदेकमुक्तान्वय विनापयन् ॥ १३ ॥

इति इ व अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः ।

तथा आन्तर्यामिः नारदः आन्तर्यामिः आन्तर्यामिः ॥ १४ ॥

आन्तर्यामिः आन्तर्यामिः विनाद्याकारवदेकमुक्तान्वय विनापयन् ।

पश्चात्तु विनाद्याकारवदेकमुक्तान्वय विनापयन् ॥ १५ ॥

यथा अन्तर्यामिः विनाद्याकारवदेकमुक्तान्वय पुनः ।

समुदः लीलेते तद्व्यवस्थान्तर्यामिः ॥ १६ ॥

अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः ॥ १७ ॥ अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः
 आन्तर्यामिः ॥ १८ ॥ अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः ॥ १९ ॥ अन्तर्यामिः
 अन्तर्यामिः ॥ २० ॥

तस्मान्मन्त्रः पुनरुक्तान्वयः तद्व्यवस्था ॥ २१ ॥

इति सूत्रः समाप्तः स्यात्समाप्तमिति हि अन्तः ॥ २२ ॥

इति हि अन्तः ॥ २३ ॥ अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः ॥ २४ ॥

अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः ॥ २५ ॥

अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः अन्तर्यामिः ॥ २६ ॥

वक्तृसमाधेनेष्टस्य कथयति—वस्त्विति । यस्मै भवमित्येतद्व्यत्यक्तपु-
नीयाध्याये निरूपयेत् ॥ २२ ॥

यदा मनसि चैनस्य ज्ञानि सर्वत्रमं सदा ।

पाणिनःऽऽव्यवधानेन तदा संपद्यते स्वयम् ॥ २३ ॥

यदा सर्वाणि भूतानि स्वान्नन्यवाप्तिपश्यति ।

सर्वभूतवृक्षाऽऽत्मां हृदि संपद्यते तदा ॥ २४ ॥

यदा सर्वाणि भूतानि सवाधिरूपो न पश्यति ।

एकीभूत वाच्यतां तदा ज्ञयति केवलः ॥ २५ ॥

योगिन इति । अद्वयभावकस्यावयव विरासात्स्वयं ज्ञाय संपद्यत इत्यर्थः ।
॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

यदा सर्वं समुत्पन्ने कामा येऽस्य हृदि स्थिता ।

तदा ज्ञातुर्नास्तुतः कामं गच्छति पवित्रतः ॥ २६ ॥

यदा सर्वं त्रिं सत्तादीनामविद्यामात्रादपनिर्मुक्तं “ योऽकापी त्रि-
धातु आभूद्यस्य सान्प्रकाशो न तन्म ज्ञाना इन्द्राकान्तयवेव गन्धवेदीयते ”
“ सर्वेषु सत्त्वमात्मनि ” इतिभूतपूर्वो ज्ञाय संपद्यत इत्यर्थः ॥ २६ ॥

यदा भूतवृक्षतावनकस्थमनुपश्यति ।

तत एव च विस्मयं ज्ञाय संपद्यते तदा ॥ २७ ॥

यदा भूतानि । भूतानां वृक्षव्यादीनां च पृथग्भावो भटः स सर्वं एकस्मि-
न्नेव ज्ञायतां सत्त्वमात्रायां तादात्म्येन विद्यतां यतः कृती तत एव विस्मयं
प्राप्तिपद्यत इति यदा ज्ञयति न तदा संपद्यत इत्यर्थः । भूतिवृक्षमप्यर्थं सत्त्वमा-
त्रात् ॥ २७ ॥

यदा पश्यति चाऽऽत्मानं केवलं परमाधन ।

मायापारं ब्रह्महृत् तदा ज्ञयति निर्द्वय ॥ २८ ॥

यदा ब्रह्मजगदुन्मयवर्धनसकलवतम् ।

केवलं ब्रह्मविज्ञ न जानाऽमी तदा मित्रः ॥ २९ ॥

तस्माद्विज्ञानतो मुक्तिर्नान्यथा कर्मकोटिभिः ।

कर्मसाध्यस्य नित्यत्वं न लिप्यते कदाचन । ३० ॥

ज्ञानं वेदान्तविज्ञानमज्ञानमित्यस्मिन् ।

अत्र ज्ञानस्य भावित्वं यदा चक्रे न शक्यते ॥ ३१ ॥

अत्यस्याऽपि यथा चक्रिः सुखद्वयमपेक्षकः ।

ज्ञानाभ्यासस्तथाऽपि यद्व्यापं विनाशयेत् । ३२ ॥

निर्वृत्युता वाक्येऽप्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

यथा चक्रिपेक्षादीनां गृह्यमाणं च निर्वृतम् ।

तथा मुक्ताशुभं कर्म ज्ञानाद्विर्वृतं ज्ञानात् । ३३ ॥

वस्तुतस्तु यथा तपिः स्वस्वभवे न लिप्यते ।

तथा गृह्यादिभिर्ज्ञानो विवर्तते हि लिप्यते ॥ ३४ ॥

सर्वत्रापि विवर्तयितुं शक्तिं विवृतम् ।

तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ॥ ३५ ॥

यद्यप्यज्ञानमज्ञानमज्ञानमज्ञानमज्ञानमज्ञानम् ।

अतस्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ॥ ३६ ॥

अतस्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ।

तथा तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ॥ ३७ ॥

तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ।

तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ॥ ३८ ॥

तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ।

तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ॥ ३९ ॥

तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ।

तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ।

तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ॥ ४० ॥

तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ।

तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ॥ ४१ ॥

ज्ञानाभ्यासक इति । ज्ञानसाधनबोधाङ्गपन्थाभ्यासज्ञानेति सूत्र्यः किं
 पुनर्ज्ञानान्वयः ॥ ५० ॥

निरपञ्चं सृष्टिं भास्मे निर्धरे समर्पितम् ।

अनृज्जगत्पदं नित्यं पुंस्यत्यङ्गिभिरुचिः ॥ ५१ ॥

वधा तज्जा जने सर्वे पुनस्त नृनिस्तमः ।

तथा ज्ञानो कदा देवमन्त्रिभिः पुन्य एव हि ॥ ५२ ॥

इत्य गहं समुद्रिभ्य ज्ञानो नृपति सुवतः ।

तस्य कर्तृत्वं विभक्तं यास्यात् एषां ज्ञातम् ॥ ५३ ॥

यस्यानुभवावर्धना बुद्धिस्तन्व प्रवतत ।

तदरुष्टिमायगा मर्ते पुन्यस्य कर्तृकाम्बिर्धे ॥ ५४ ॥

कृष्टं परिव्रज्य मननो कृतार्था

विश्वं जग पुन्यवती च कन ।

अद्यावत्तत्समुत्पन्नान्तरे तदा

विस्तीर्यत इत्य मन्यवन्तः ॥ ५५ ॥

निर्गुणमन्त्रिभिः विद्वद्विद्वान्कर्तृभिः कस्य निष्कलम्बावधारणाद्विद्वद्विद्वान्मय
 ज्ञानोपपत्तिरित्यवतारान्तरिः पदः अहं किमन्त्रिभिः । तदाच भगवताज्ञानं

" ज्ञानोपपत्तिरित्यवतारान्तरिः पदः अहं किमन्त्रिभिः । तदाच भगवताज्ञानं

माधुन्येति च प्राप्ते समर्पितविशिष्टमने " इति ।

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

महात्मनो ज्ञानवतः प्रदर्शनोऽनुभवात्तं ज्ञादिति चयमिति ।

विद्वोप कसलमहावधी तदा मन्त्रि ५ पापवलाहो मुनः ॥ ५६ ॥

महानिधि माय विद्वोप न पुधा

विद्वद्वत मोदयन्ते वाटकः ।

वधा तथा ज्ञानिनधीभरम्भर

विद्वोप मोदत चरन्ति मानवाः ॥ ५७ ॥

अहो महान्तं परमार्थदर्शिनं

विज्ञाप्य साक्षात्परिमोहिता नराः ।

दिनापि साकं विचरन्ति ते धृते

विषं पिबन्त्येव महाभूतं विना ॥ ५८ ॥

बहुनांकेन किं तदैकं संश्लेषावपाशितम् ॥

सद्यसा मुमुक्षुत्वा त्वं विदितं वदन्तसमष्टयम् ॥ ५९ ॥

प्रज्ञाभजनं त्विह ध्याने हि ध्यानाकारनिषादि

॥५८॥ ये त्वं लोकं मनसा संविधयन्ति त्वं ब्रह्मसम्बन्धं कालयन्ते साक्षं साक्षात् ।

ते ते लोकं जयन्ते लोकं कामान्तरात्मादायन्तं साक्षात्प्रविक्रयः ॥ इति ।

इत्यर्थं सकलभेषाद्युपसृतं तस्य परिचयान्तरात्माद्यं प्रवृत्तिं संविद्यन्ति लोकलोच-
केत्यादि विवक्षयि ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

केत्यादि विवक्षयि ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

यस्य देवं वरा सक्रियेयं देव तेषां मुनिः ।

सर्भयं कथयता सखां प्रकाशयन् न समयः ॥ ५८ ॥

सुखभोगस्य साधकस्य अनन्तसुखं मुनिमुदाहरति यस्य देव इति ॥ ५८ ॥

मुनि उवाच—

इत्येवमुक्त्वा भ्रमबाधनार्थं साधने महत्त्वम् ।

यत्तद्व्याप्तावमात्रोक्तं मुनयः कथयन्तिभिः ॥ ५९ ॥

सुदृश्यतिश्च मुनयो वदन्त्यवश्यान्मुनः ।

भानन्वाङ्मिषमवाङ्मात्रं आत्मानन्दवशात्प्रवृत्तं ॥ ५९ ॥

जयन्तोऽपि महाप्राज्ञा यत्तं साक्षात्परिदना ।

अतस्त्वमुक्तं त्वत्वात् मां शङ्कुष्वेकदाचन ॥ ५९ ॥

स्थापयन्निमित्तं मार्गं प्रदन्तनापि ह हिताः ।

स्थापितं वेदिके मार्गे सकलं मूर्ख्यं च प्रवृत्तं ॥ ५९ ॥

मुनी मुनीन्मन्त्राणां प्रवृत्तिं इत्येवमुक्त्वा ॥ ५९ ॥ ५९ ॥ ५९ ॥ ५९ ॥

यो हि स्थापयितुं शक्नोति कुर्यान्मादतः नरः ।

तस्य हन्ता न पापार्थान्ति वेदात्मनिर्णयः ५९ ॥

यः स्थापयितुमुक्तः श्रद्धादेशमोक्षप्रियः ।
 सर्वपापविनिर्मुक्तः साक्षिज्ञानमयः प्रयात् ॥ ५६ ॥
 यः स्वविद्याभिमानेन वेदमार्गप्रवतकम् ।
 छन्दोवात्याद्विनिर्वाहस्त महापातकी भवेत् ॥ ५७ ॥
 य इमं ज्ञानयोगाख्यं लब्धं यत्कामुतः सखम् ।
 यतः सुदुर्लभं न स सुपात्रिनायकः ॥ ५८ ॥
 ज्ञानार्थी ज्ञानमाशानि मन्त्रार्थी मन्त्रमाभुषात् ।
 दत्तार्थी दत्तद्वयं विद्याार्थी ययं तन्मत् ॥ ५९ ॥
 शास्त्रकारो लभद्वाच्यं सवाक्यः तस्मै भवेत् ।
 तस्यास्मर्तुं कान्तं पवित्रं ध्यायन् नो विमिः ॥ ६० ॥
 इति श्रीस्कन्दपुराण मृतमोहिताय ज्ञानयोगसम्बन्धे
 महापिताय विद्याख्याय ॥ ६० ॥

छन्दोवाच्यं किं व्याकरणवृत्त्यादीन्वयं वाद—यो हि स्थापयितुमिति
 स्वर्गं कृतकृष्णोपादि वायव्यादिभिर्यजमानैः श्रद्धाश्रितैः श्रद्धाश्रितैः श्रद्धाश्रितैः श्रद्धाश्रितैः
 किञ्चन सकलमाकाशं शब्दं विद्यामन्त्रद्वयोः प्रोक्तकलने यद्वचनमिति हिमन्वर्थः
 ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

पश्चिमायाम् मृतम् व्याकरणं तान्त्रिकविद्याम् ।
 मुनिभिरभ्युपगता विद्यामन्त्रद्वयः ॥ १ ॥

इति श्रीशङ्कराचार्यविरचिते शङ्कराचार्यविरचिते शङ्कराचार्यविरचिते शङ्कराचार्यविरचिते
 शङ्कराचार्यविरचिते शङ्कराचार्यविरचिते शङ्कराचार्यविरचिते शङ्कराचार्यविरचिते
 श्रीमन्मोहिताय ज्ञानयोगसम्बन्धे महा-
 पितृभिरभ्युपगता विद्याख्याय ॥ २० ॥

मयःशक्तिं ज्ञानयोगसम्बन्धम् ।

जिगीषस्यस्य पूर्वस्य शतःशतसि जितेन्द्रियः ।
 कृतपुत्रो धुनिश्चष्टा वेशकावृषता मुनिः ॥ १९ ॥
 कर्णरता त्रयाम्भक्षे कृष्णकथं वेत्तुम्भे ।
 आभ्युदयनमुन्मथ मन्त्रविद्यारणे मुनिः ॥ २० ॥
 मुकुन्दो सावको मुक्तो मुनयो मुत्कारणः ।
 लक्ष्मः सर्वविमर्शः सर्वधाविहितः स्वः ॥ २१ ॥
 अम्भुस्रो निप्रमत्तश्च यमावज्ञानवधकः ।
 औमर्षण महाविद आकलयुपनिबन्धनः ॥ २२ ॥
 आम्भविद्यारतः श्रीमात्रेवनाम्भनम्भकः ।
 भिन्नाम्भनरात्र्यापः भर्तृपदं प्रवर्तकः ॥ २३ ॥
 धानकृद्दमावपथ्य आन्तरिपथकिमान ।
 प्रज्जम्भानेनृषी श्रीमन्त्राकलयितः ॥ २४ ॥
 निवृत्तकल्पवृक्षश्च निवृत्तकल्पवर्तकः ।
 लिङ्गमुक्तदिव सत्तात्कल्पपापनिवर्तकः ॥ २५ ॥
 जाह्नवाभ्यपनध्यन्तपापवञ्चमुन्मथः ।
 बुधभाः पुत्रवर्तनो च पुत्रवर्धनवर्तकः ॥ २६ ॥
 भिन्नाम्भनरात्र्यापः भर्तृपदं प्रवर्तकः ।
 काव्यकलाभ्यपनधीनः आकलाभ्यपनधनः ॥ २७ ॥
 सर्वशास्त्रागतः श्रीमात्रमयमार्गिवर्तकः ।
 द्विः समनिसरकाणि सः हादगमन्त्रका ॥ २८ ॥
 सर्वे नमस्सोमताः गिरताकिपरायणः ।
 आम्भविद्यारतः श्रीमन्त्रमोम्भान्तरिपथका ॥ २९ ॥
 कृष्णवातावृषतामिपुत्रादिनमन्त्रका ।
 लिङ्गवर्धनपथः जित्ये याम्भविमन्त्रका ॥ ३० ॥

अ ७० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥
 १५. वत्सल १५० ॥ १५१ ॥ १५२ ॥ १५३ ॥ १५४ ॥ १५५ ॥ १५६ ॥ १५७ ॥ १५८ ॥ १५९ ॥ १६० ॥ १६१ ॥ १६२ ॥ १६३ ॥ १६४ ॥ १६५ ॥ १६६ ॥ १६७ ॥ १६८ ॥ १६९ ॥ १७० ॥ १७१ ॥ १७२ ॥ १७३ ॥ १७४ ॥ १७५ ॥ १७६ ॥ १७७ ॥ १७८ ॥ १७९ ॥ १८० ॥ १८१ ॥ १८२ ॥ १८३ ॥ १८४ ॥ १८५ ॥ १८६ ॥ १८७ ॥ १८८ ॥ १८९ ॥ १९० ॥ १९१ ॥ १९२ ॥ १९३ ॥ १९४ ॥ १९५ ॥ १९६ ॥ १९७ ॥ १९८ ॥ १९९ ॥ २०० ॥

सत्तावसाने संसृष्ट मेरुकार्ये विषयतयाः ।
 परस्परं समान्येऽप्य मद्भवा सुचिरं युवाः ॥ ३१ ॥
 मुक्तिं मुक्तेरुपायं च मोक्षकं मोक्षकमदम् ।
 तपश्चेकर्महार्थिनाः शंकरं शक्ति सादरम् ॥ ३२ ॥
 मत्तादायकं कर्तृकं शिष्यस्य परवशम्भनः ।
 स्वात्मशिक्षणे महाधीमान्सुत, श्रीगणिकोत्तमः ॥ ३३ ॥
 आदिर्ब्रह्म संप्रज्ञानेन मध्य महात्मनाम् ।
 मुनयश्च महात्मानमात्रं गेयदर्शनम् ॥ ३४ ॥
 इन्द्रोत्थापानिर्वाणाम्नाः संतुष्टा ब्रह्मवक्त्राः ।
 मयस्य ब्रह्मा मन्त्रा एव ब्रह्मविर्बलिते ॥ ३५ ॥
 शारदाशालनादिभ्यः श्रद्धयाऽऽगत्य संन्यासम् ।
 समाप्त्यास्य शिरे कालं वनसं कुरुगानिधिम् ॥ ३६ ॥

परस्परं समान्येऽप्य मद्भवा सुचिरं युवाः । तं शिष्यास्यः शंकरं शक्ति
 सत्तावसाने ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

सर्वत्र सर्वतन्मूनां निधिगार्थशक्तिनिधम् ।
 यमप्यु- यमो मुक्तिं मुक्त्युपायं च मोक्षकम् ॥ ३७ ॥
 मोक्षकमदमस्य च विनयेन सह शिष्याः ।
 पुत्रा पुत्रीनां महाकरं लोकानां हितमुत्तमम् ॥ ३८ ॥
 सुतः श्रीगणिकः श्रीवाम्भवात्मा साम्नां विषयवकम् ।
 वेदव्यासं च वेदार्थपरिच्छिन्नवनां दग्धम् ॥ ३९ ॥
 मन्त्रा एव ब्रह्मविर्बलिते मन्त्रा एव ब्रह्मः पुनः ।
 ब्रह्मज्ञानस्य सर्वं सत्कृतमहितं मतः ॥ ४० ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे सूतसंहितायां मुक्तिमण्डे

मुक्तिमुक्त्युपायमोक्षकमोक्षकयद्वयनृविषयप्र-

सिद्धयणं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ १ ॥

मुक्तिः साधन्यादि । यदुपायो ब्रह्मम् । मोक्षकः चित्तः । तत्त्वदलज्ज्ञायाव
व्यापार्यः । अस्मिन्मते च महाभारतसिद्धिं यदुपायमज्ञानान्त्यसिद्धिः
॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे सूतसंहितायाः पूर्वोक्तोपायः मुक्तिमण्ड-

मुक्त्युपायमोक्षकमोक्षकयद्वयनृविषयप्रसिद्धयणं नाम

त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ १ ॥

(यत्र द्वितीयोऽध्यायः)

सूत उवाच—

गृह्णन् देहविष्णुत्पन्ना भक्त्या सह सुखिनः ।

पुन नारायणः श्रीवास्यवैभूतहितेभ्यः ॥ १ ॥

किण्टिकेमुपगते रत्नकुण्डलमविकृतः ।

पीतवामा विद्याललाः गच्छन्त्यकमवापहः ॥ २ ॥

कुम्भेन्दुमहमाकारः सर्वाभरणमूर्धितः ।

उपास्थमानो मुनिभिर्देवमन्त्रवरात्मने ॥ ३ ॥

पर्वेनुपुक्तः सूतो मुनिभ्यो ककुभाभ्यामो ककुभ्यश्च मुक्त्याविचगुह्य-
वपारकमन्त्राद्यभ्यन्तेन तत्र सर्वा ककुभित्तकमन्त्राश्च प्रवक्तव्यमिहागम्य यथावदु-
क्तव्याय जिज्ञासयामास विष्णवे विद्वन्मन्त्रेभ्यः यत्नैस्तत्तदुद्भवै रतिपादुचिदुवाह-
मुपुद्भविष्यादित्य ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

श्रीमदुत्तरकण्ठासं पर्वतं पर्वतोच्चमह ।

स्मरन्नादेव सर्वस्य वापस्य नृ विनाशकम् ॥ ४ ॥

अनेकजन्मसंनिधौ धीमत्स्मार्तपरायणः ।

शिवसकैर्महाप्रज्ञैरेव शाप्यं महत्तमम् ॥ ५ ॥

अर्वाहकैश्च मार्पुषिर्भेदिनिन्द्राद्यैरपि ।

देवतावृषकैरन्येषां प्यवनिधोऽननम् ॥ ६ ॥

अनेककाशित्रिः कर्त्तव्यं वा नृगुरुणांश्च वा ।

ममनाशपवाभ्यां वा न भवयेत् कर्मितुं कुर्यात् ॥ ७ ॥

शाप्य ताताप्यद्वयपिप्पुः कर्मसकैश्चरो हस्तिः ।

मताश्च परमं देवं तवः संप्रसारयाम् ॥ ८ ॥

ततः प्रमत्तो ब्रह्मवाक्त्वो मकहिने रतः ।

संप्रसादकस्तुर्लक्षिस्त्वितिमावाक्यं कल्पयाम् ॥ ९ ॥

उक्तशेषोक्तमिति । अनेकजन्मसंनिधौ तस्यैव अनेकजन्मसंनिधौ तस्यैव अधोक्तविषय इत्येव किमप्युक्तः कल्पयाम् । यद्यपि शान्तिपर्वे विषयस्य तदुपस्थापः ॥ ८ ॥ ५-६-७-८-९-१० ॥

संप्रसादकस्तुर्लक्षिस्त्वितिमावाक्यं कल्पयाम् ।

परमार्थपरायणम् कल्पयाम् कल्पयाम् ॥ १० ॥

शिवः संप्रसादकस्तुर्लक्षिस्त्वितिमावाक्यं कल्पयाम् ।

स्वात्मः कल्पयाम् कल्पयाम् कल्पयाम् कल्पयाम् ॥ ११ ॥

परमार्थे इति विषयान्तरकथाविधानस्य मितिः । परमार्थः । परमार्थपरायणम् कल्पयाम् ॥ १०-११-१२ ॥

परमार्थः परः पारः पुरुषः परमेश्वरः ।

पुरुषः पारः पुरुषः कल्पयाम् कल्पयाम् ॥ १२ ॥

काहोति । “ पुरुषात् न किंचित्त्वा कल्पयाम् कल्पयाम् । ” इति कल्पयाम् ॥ १२ ॥

यन्निर्दयो हरेर्हर्ता शर्ता कष्टा पुनस्तन ।

मेहाश्रीषो महाभार अना विश्वाधिक- यशुः ॥ १३ ॥

महाभार इति महाभयनशक्तिज आधारे विश्वानो कथ्य न महाभारः
इवाग्निनि परिकल्पितस्य साधनात्कायजालस्य उच्छ्वासे सचादनाभयः । अर्धेति ।
“यस्य शय्य न शय्य न उभे भयस्य भयनः । न-पुनरुपलभ्यते न इत्यादि
नय सः” इति कारकभूमिः ॥ १३ ॥

यद्विभूतपाशोऽपिगकागा हनिष्यत्य- ।

शायो उपातिः पुमान्तीवः अन्तर्धां सनलनः ॥ १४ ॥

भूतपाश इति । “यत्र भूतपाश उच्यतेतुर्धनस्य यथा लोकाज्जन्तुर्भेदाय”
इति व्याख्युतिः । अतिरिति, “सिद्धो रजो निरवश्यातिः” इति हि भूयते ।
आकाश इति । “आकाशा दैव्यो अनायासाद्यः यशस्यः” इति पञ्चान्तो-
पपद्यं शाल इति । “पञ्चाऽतिव महात्वा न यथापुनरुपलभ्यते” इति
कापीत्यभिभूतिः । अतिरिति, “महा उपातिषा उपातिगर्वापातनेऽप्य-
नन्” इति व्याख्युतिः । अन्तर्धांति । “यत्तदन्तर्धाभ्येव शक्तिः
सयस्य” इति व्याख्युतिः ॥ १४ ॥

उक्षरो दहरः साक्षरपगक्षः स्वयमशुः ।

अमङ्ग आत्मा निहन्तः सत्यमात्मादिशेषिनः ॥ १५ ॥

यक्ष इति । “उक्षरो दहरश्च यानि सत्यमा अदिभवति” इति यामयमेद-
भूतिः । दहर इति “दहरोऽपि सत्यमा अदिभवति” इति पञ्चान्तोपपद्यते ॥ १५ ॥

यमासहायो जगदासीनककर्तृकलोचनः ।

यक्षणा शिष्टा येन कृष्णापि सदा हृदि ॥ १६ ॥

यथाभ्यमानः सर्वात्मा सर्वपञ्चविर्बिमः ।

कृपया केवलं दिप्सु विम्बनृतिपञ्चमः ॥ १७ ॥

अनृगस्यावर्षादिमा देवो मधुरपा भिग ।

किमर्थं तदवान्विष्या कदाचोऽपि तपधिरम् ॥ १८ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

१. “ता कदा कदा नृ २. न कदाचि ३. क. तप धिरम्” ४. न. व. “विम्ब”

५. व. “तपधिरम्”

अभ्यन्तः शीतवानस्मि नव लहद मेज्जव ।

इत्युक्तः शोकगन्धर्वो विष्णुर्विश्वजन्मन्वपः ॥ १९ ॥

मदालिखत्तमं कृत्वा दण्डवन्पृथिवीतले ।

मण्ड्यं चटुगः श्रीमान्मन्वन्वा परवसो हरिः ॥ २० ॥

साम्बं शिवं पशुनन्दतमुहं पुङ्गवोत्तमः ।

नैवाभ्यामासलं पीत्वा कंचिन्मालं द्विजर्षभाः ॥ २१ ॥

। १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

मयलः शोकगन्धर्वं न किंचिद्वैरं सुमदाः ।

नतः शत्रुघ्नो ममकाव्यत्तमः कण्ठेक्षणः ॥ २२ ॥

ममकाः कण्ठेन हृष्टः । ततः शत्रुघ्नः [वि] । सर्वपापघ्नो कृत्वा महावि-
श्वः ॥ २२ ॥

अवृणुद्वनीशानं कृपापुर्णिं ममत्वविष्ट ।

विष्णुकथाय—

ममवभूतमम्यस्य ममानीमम लोकर ॥ २३ ॥

मुक्तिं मुक्तकथायं च मोक्षकं मोक्षकधरम् ।

नैवाभ्याम्य मे मुहि मरुपानस्थं शोकम् ॥ २४ ॥

मैह्वरगमकाव्यमो विष्णुः पुण्यनि—ममरविनि ॥ २३ ॥ २४ ॥

मृत कथाय—

पवं पृष्टा महोदयो विष्णुना विश्वपदेनिना ।

विलोक्य रेवतीवाह्यादात्मिकामसिलेम्परीष ॥ २५ ॥

मैह्व किंचिज्जगत्पान्थवानीर्तितो हरः ।

माह कर्षामर्याना विष्णवे पुनिसववाः ॥ २६ ॥

ईश्वर उवाच—

ब्रह्मज्ञानेनैकस्यान्व तथा कार्त्तिकमुक्तम् ।

विभूतिरूपनाम्नैकस्या ज्ञेया विमुक्तम् ॥ ४४ ॥

शिवज्ञानादयकस्यान्व तथा कार्त्तिकमुक्तम् ।

विष्णुज्ञानादयकस्यान्व कार्त्तिकमुक्तम् ॥ ४५ ॥

ब्रह्मज्ञानादयकस्यान्व तथा तया ज्ञेया ॥

विभूतिरूपनाम्नैकस्या ज्ञेया विमुक्तम् ॥ ४६ ॥

अथ दर्शनात् एवमर्थं विवक्षितवान् । तान्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले
वदन्ति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

तत्र वदन्ति तया ज्ञेया ज्ञेया ज्ञेया ।

तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ५७ ॥

तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥

तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ५८ ॥

विचित्रा कार्त्तिकमुक्तम् । तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ५९ ॥
तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ६० ॥ तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ६१ ॥
तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ६२ ॥ तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ६३ ॥

तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ६४ ॥

तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ६५ ॥

तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥

तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ६६ ॥

तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ६७ ॥ तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ६८ ॥
तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ६९ ॥ तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ७० ॥

तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥

तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ७१ ॥

तन्वाच श्रुत्वा तस्मिन् काले वदन्ति ॥ ७२ ॥

दशमसहस्रं पा सुतीया । सा वाग्भ्यश्चकरोत्तराणि निरुक्तं इत्यर्थः । "स्वर्ग-
मिदं तन्मन्त्रिणी" इति पाठान्तरम् ॥ ५४ ॥

स्यत सिद्धास्मभुतायाः पञ्चैकज्ञानदानतः ।

अतिव्यक्तपद्मार्थिभ्यां बहुलं दायवस्वरुण ॥ ५५ ॥

मपञ्चम्य मनीसःवर्जितस्य पुरुषाणाम् ।

कलापमार्गान्तरिकम्भणः नक्षत्र हरः ५६ ।

[illegible]

प्रांतसामः भिन्नतः वपश्चस्प न संगतः ।

यस्य हृदयपङ्कजस्य सनिभामोक्षं हि हेमवत् ॥ ५७ ॥

१५) धैर्यशीलपुष्पाङ्कः का गतिं पराया बुद्धिगम्यत भावः सत्यं ११५मि
॥ ५७ ॥

निर्गुण स्वप्रकाशस्य मूलं यत् न संशयः ।

भुनेतु१(नृमंथानाः)भुक् ॥ मृच्यते मया ॥ ५८ ॥

अथ यथाज्ञानं न ब्रह्मविद्यायति तर्हि न तस्य निवृत्तिरिति कथं
प्रतिपादितम् । अतः विचार्यते — यत्र ब्रह्म — यदा ब्रह्मा-
त्मनापि चक्षुष्यादिभिश्चैव न ज्ञेयं तदा ब्रह्म । न च निवृत्त्यर्थमुक्तं

‘सिद्ध्याभावेन धनं हि विद्यानाम्ना न भवति’ इति ॥ ५८ ॥

मं न मुक्ता न सङ्ख्य न मुमसर्गं सापः ।

य षष्ठमात्मनाऽऽन्वानं सुदृढं नृद कथय ॥ ५५ ॥

कः सुगन्धमिति कथमिच्छत आह - यो न दुष्प्राप्ति तदस्मादाचार्यं

‘न निगधा न संख्यातन इहा स च सापदः ।

ने सुसंयुक्तं च पुनः पुनश्च वदन्त्या वदन्त्या इति ।

य पदमिति । निर्यानिहृताया यथाया निहृतिस्तत्पन्नेधानपुनर्यो त्वक-
पमकार्त्तमेव चर, यथा चार्त्तायात् । ५९ ॥

य पद परमजानं नतग मावपाऽऽकृत ।

पदं जानामि सुहृदमिति यां यन्ति कृता ३ ६ ५ ॥

इत्यस्यु ज्ञानविषयमाविषयस्याऽऽत्मनो मयममने आत्मनिमजानमेव
जानामिति चरतागद्वय इत्यथ ॥ ५९ ॥ नन्वकारावनिवार

“ यवभाषणे कश्च यने मन यथा न केर सः

अविज्ञाने विज्ञानयो विज्ञानपाविज्ञानाय इति ॥ ६० ॥

स मुद एव मेरदो नास्ति विज्ञानवच्छक

मुक्तिरुक्ताया वरार्त्तयथा च पारिजातवृक्ष ॥ ६१ ॥

अगदय स्वादुभूया च मानववः च दृश्यते ।

मुक्तिरुक्ता यथा विष्ठा वदभ्या मयया ५९ ६ ५ ॥

त्वमपि यद्वया विज्ञि धेयम भूयम मः ।

सुन उवाच—

यत्ने निगम्य ज्ञानवन्निष्पन्नैर्वायैर्धनमय ॥ ६३ ॥

सर्वज्ञं सर्वभूतयः क्वभूतविषय मय ।

यदक्षिणाय कृत्वा भवार्त्तामार्त्तं हय ॥ ६४ ॥

मज्जय दण्डवद्वयया तव मयद्वय शिवय

स्वाधिः स्मृता मयाद्वयं वृत्तामास सुदता ॥ ६५ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराण सुनसंहितायां मुक्तिखण्डे मुक्ति

धेयकथने नाम द्विनिष्ठाध्यायः ॥ २ ॥

यान्तर्यामिण इति मुक्तिखण्डकथात्मकं च तत्कथनमात्रात्मकं चार्त्तम् ।

नयेत् तत्र शासन इत्यर्थः । अथ ॥ ६० ॥ नयेधनवै वाचाय ॥ इति ॥ ६१ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

अनन्यवति । यथापि अथ श्वात्मकत्वस्य सत्यस्य वाक्यतत्कार्यमात्मन्य् श्वात्मक-
स्युक्तमनेनैव शक्यमात्मन्य् एव यः सत्यतः सत्यवितित्यप्युक्तमनेन यथाऽपि सत्येन
अथ श्वात्मकत्वमात्रे तुल्यं अनिवारित्वेन सत्यस्यैव श्वात्मकत्वमात्रमात्रस्य विना-
शक्यं भवति । श्वात्मकत्वस्य सत्यमात्रेन श्वात्मकत्वस्यैव मांशवत्त्वस्यैव वाविकत्वस्य ।
यथा हि—

“ यथाश्रयवति वा श्वात्मकं तुल्यत्वादिभ्यः ।

तथा तुल्यत्वात्मात्मन्य् श्वात्मकत्वस्यैव ” इति ॥

अत्रानवित्तमं सत्त्वापत्तेन त्रैलोक्यनो विभावः ॥ ४ ॥

इतश्चतुर्विंशतिः च श्वात्मनः श्वात्मनो यतिः ।

स्वार्थेन यतिनाम्नेन श्वात्मनो विनश्यतः ॥ ५ ॥

तथाश्रयं श्वात्मकत्वा श्वात्मनो विनश्यतः ।

श्वात्मकत्वमात्रे विनश्यतीति वाच्यं ॥ ६ ॥

यद्येकस्य श्वात्मनो श्वात्मनो विनश्यतीति श्वात्मकत्वमात्रेन श्वात्मनो श्वात्मनो ।
श्वात्मनो तु श्वात्मकत्वमात्रेन श्वात्मनो श्वात्मनो । श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्म-
नो श्वात्मनो श्वात्मनो ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ।

श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ॥ १० ॥

श्वात्मनो । “ श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ” इति श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ।
श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ॥ ११ ॥

श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ।

श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ॥ १२ ॥

श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ।

श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ॥ १३ ॥

श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ॥ १४ ॥

श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ।

श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो श्वात्मनो ॥ १५ ॥

इत्थं साधनता कथनाभिधीयत इति पञ्चमम् ॥ १२ ॥ १३ ॥

कर्मण्यपरायणं यः कुरुते तदा तदा कुरुते ॥

सुखं कर्म हि सा विष्णो विज्ञानां हि विवशय ॥ १५ ॥

प्रश्न कक्षाऽऽन्नं वात्यमपरे पञ्चजलाना

द्वैतिकांशं कार्यं कर्म समाकृतं ॥ १५ ॥

कर्मणः सात्त्विकमयकर्मणां च वैशेषिकस्य वात्स्यिकस्य च । विविक्तं हि कर्म तत्र द्विविधमासाद्यतामयस्यैव प्रत्यक्षात् तद्वत्त्वात् सात्त्विकस्य किंचिदपि नञ्चि पारिवर्तमानमयकर्मण्युक्तम् । किंचिन् कर्मणः सात्त्विकमयकर्मणां च वैशेषिकस्य मयकर्मण्युक्तमयानि-वैशेषिकस्यैव प्रत्यक्षात् तद्वत्त्वात् सात्त्विकस्य किंचिदपि नञ्चि पारिवर्तमानमयकर्मण्युक्तम् । किंचिन् कर्मणः सात्त्विकमयकर्मणां च वैशेषिकस्य मयकर्मण्युक्तमयानि-वैशेषिकस्यैव प्रत्यक्षात् तद्वत्त्वात् सात्त्विकस्य किंचिदपि नञ्चि पारिवर्तमानमयकर्मण्युक्तम् ।

* ज्ञानः हिः सर्ववर्षाणि पश्यन्नादृशमनुज ।

“ नृदि तामने नरक्षेत्रे परिचर्येत् विष्णुम् ” इति

विभागसोपानाद इच्छितुं त्वं विचिन्त— त्वं त्वमिदं १ १५ १५ ॥

तद्वत् त्वं एव त्वं न चान्यदिति ए. पुमान् ।

अथान्नं भक्ष्यं निमित्तं न मन्वाहानिमात्रायाम् ॥ १५ ॥

आत्मनस्य कर्मणः कर्मविदः— ५० अश्विनानि ॥ १५ ॥

यः पुमान्स्वरसदृशः त्रिंशत् चन्द्रात्मकः ।

ब्रह्माभविमह शुभं नालधीव महेश्वरम् ॥ १७ ॥

मङ्गलं विष्णुभक्तं कृष्णभक्तं ॥ १३ ॥

अथ विष्णु मन्त्रः ॥ १ ॥

अपाङ्ग तस्य विज्ञानं वाचं पारमेश्वरम् ॥ ३८ ॥

भा.सं.प्र.वि.नि. । दूरदर्शन मंडल संयोजक विभाग, नया दिल्ली ।
प्रा.सं.प्र.वि.नि. । पृष्ठ ४

अथवा चित्तकालस्याच्छिन्नमारुप्यवच्छेदः ।

लज्जया भुक्त्वा मरणादुत्थन्न विज्ञानमश्वास ॥ १९ ॥

गलायनृपदानां विष्णोः ॥ ३५ ॥

लङ्केश्वरः । न च पद्मसिन्धुः । यामोति वस्त्रा मलिम् ।

५ शिवं युगायुर्त्तिनैषास्ते अक्षरा मयः ॥ २० ॥

गुणमूर्तिविराजति ॥ अथारण्यकशब्दात् सत्ये चोक्तकथाम्ना इत्यर्थः ॥ २७ ॥

म मरुता हृदमाहव कपा मरुनेन मरुप्यन ।

या ह्यस्यापरा कृतिर्यास्त्य भक्त्या कृतः ॥ २१ ॥

म लब्ध्वा रुदन्तः कथं भवति ? अत्रानुलिखितम् ।

विश्वराजानुसंगधन विश्वराजानुसंगधन ॥ ॥ ॥ ॥

[illegible]

विद्यया विमुक्तमिति गिरिव्याजना न कथाव ।

[illegible]

विपाक्षी कृष्णान्तेऽस्य न सन्ध्याः वरुणाजिनः ।

सुखसा भाग्यकथाहिष्या कथनाख्येन च ॥ २५ ॥

॥ १३ ॥ २३ ॥

कविवर्यः जगन्नाथः नायकः विद्याऽऽनन्दः ।

अथवा विष्णुनाम्ना नराणां पुरुषानाम् ॥ २५ ॥

महाराष्ट्र शासन, शिक्षण विभाग, मुंबई

पुत्रिणां मायम शुद्ध आश्रयानां कलम नमः ॥ २६ ॥

निष्कर्षः ॥ २५ ॥ २६ ॥

यः क्षुधाश्चक्षुषा निन्द्य त्वायशस्त्य यनार्थेन ।

सं शृङ्खलितभया विष्णोः सदा कान्धन नापयि ॥ ३७ ॥

विष्णुवादिमनीकादिष्वह—यः पुत्राविति । मन्त्रानेकविंशति निष्ठावस-
कमविषयमिति द्रष्टव्यम् ॥ २७ ॥

भुक्त्वा धामान्पुनर्जाने लब्ध्वा पुनर्न भवेन्नरः ।

अथवा चित्तविकल्पादिष्वासात्तत्त्वमसि ॥ २८ ॥

विष्णुसाभीष्यमन्त्राद्वा विष्णुसातोक्त्वमाहुवात् ।

यस्तथाप्यसौ मुनिर्मुपास्ते अक्षया नरः ॥ २९ ॥

तत्र साभीष्यमात्राणि कर्मणश्च विमुच्यते ।

आयत्नापरमं मुनिं च तृपास्ते तदाप्यन ॥ ३० ॥

त लब्ध्वा तत्र मार्गाक्ष्यं पुनः साभीष्यमसौ ।

सात्त्विकं वा पुनश्चित्तपयिषाकानुकूलतः ॥ ३१ ॥

माययाप्य परिज्ञानं लब्ध्वा तेन प्रमुच्यते ।

अथवा चित्तकामुत्थाद्व्यादिभिरनं गतः ॥ ३२ ॥

विष्णुवादिभिः । सातादिनामान् ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

तत्र भुक्त्वा महाभागात्तत्त्वमाहुर्वा विजायते ।

यः पुनश्चिदप्यनित्यं ब्रह्माणं प्रकृतेरन ॥ ३३ ॥

अक्षयात्तापसं शुद्धे कर्मणश्चक्रान्मुच्यते ।

एतदाश्रयहन्तं च वाचा सांदिगीश्वरम् ॥ ३४ ॥

तृपास्ते ब्रह्माक्षयं न याति पुत्रवत्तम ।

विमुक्तश्चित्तविकल्पादिष्वहवाप्य ततः परम ॥ ३५ ॥

माप्य मायहर्षं ज्ञानं लब्ध्वा तेन प्रमुच्यते ।

अथवा उपकृतिश्चक्रान्ताके महामुच्यते ॥ ३६ ॥

भुक्त्वा पुनर्न महाभागाः महापाशना कुलं ।

जायते पुनश्चाप्यनित्यं ब्रह्माणं प्रकृतेः ॥ ३७ ॥

मर्त्यजः परमो मुनिश्च तृपास्ते तदाप्यन ।

ब्रह्माभीष्यमात्राणि नात्र काया विचारणा ॥ ३८ ॥

विमुक्तहृदयो वारं कमन्त्यामावाद्ये ।

अविगुह्यो विभाव्यत कमल वसुधावत ॥ ३९ ॥

अन्वन्तावन्तां मुनिं जगन्- परमेश्विनः ।

य उवाच स साक्षात् स्यात् शुद्धशु शुद्धते ॥ ४० ॥

अगुह्यो वाप्ये भूमौ कमाद्यन्ता महासुखम् ।

यो देवतात्तत् निःशङ्कात्तत् तत्तया नृत् ॥ ४१ ॥

विशदाकान्तगुण्येन शुद्धगुण्येन च ।

साक्षात्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥ ४२ ॥

सत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥

येनो सत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥ ४३ ॥

अथवा सत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥

सुखं विभाव्यते तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥ ४४ ॥

सत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥

य उवाच सत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥ ४५ ॥

विशदाकान्तगुण्येन इत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥

अथवा सत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥ ४६ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

सत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥

तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥ ४७ ॥

साक्षात्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥

अविगुह्योऽपि साक्षात्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत् ॥ ४८ ॥

साक्षात्कारि पदं लब्ध्वा पुष्पकर्मजने पुनः ।
 भूमौ विजायते पद्मान्कुरुत कर्म पूर्ववत् ॥ ५९ ॥
 नाशेन कथमा मुक्तिः कथान्कालेन सिध्यति ।
 अश्रुजलाविशदर कथमा मुक्तिश्च्युत ॥ ६० ॥

मानसकर्मजन्यमर्थं सान्निध्यविक्रमं चकाराचारकानि — एतेष्वेव कथारोपे
 ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

पथाऽऽप्तमप्यनारब्धं मयाका इन्द्रया विदुः ।
 लब्धाऽऽप्ततरणं ध्यानं न यत्नमा भव जन्मदा ॥ ५१ ॥
 दास्ये कथं महाविष्णोः शान्त्योपादकं तवम् ।
 श्यामल कर्मणा नृकर्म्यहाविष्णोः शयादह ॥ ५२ ॥

मानसस्य वाक्प्राप्तिर्ये निदधन्मयाः पथाऽऽप्तमपि ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

ईदृशं मयाऽप्यज्ञानाङ्गमिष्यतां शाश्वतीं मुनिः ।
 शाश्वतस्यादकं स्थानं विगिरि द्वात्रिंशत् ॥ ५३ ॥
 यत्नं कथं विष्णोः श्यामो मयाऽप्यहम् ।
 तस्यैतान्यपि विदुः सन्देहकं मयाहम् ॥ ५४ ॥
 निम्नं द्वात्रिंशत्तदर्थं यत्नं वा त्रयमपि ।
 नृकर्मसाधनस्य ज्ञानं मया दूष्यमाप्नुयाम ॥ ५५ ॥
 श्यामलज्वालायं मया तव हम् मयाहम् ।
 निम्नं द्वात्रिंशत्तदर्थं यत्नं त्रयमपि ॥ ५६ ॥
 न पुनर्मयादुर्ध्वं मया ज्ञानं मयाहम् ।
 मया लब्ध्वा कर्म मुक्तिं न नानि न मयाहम् ॥ ५७ ॥
 यः पुनश्चाप्यतर्हीय त्रयमपि मयाहम् ।
 विदुः विदुः महाविष्णोः मयादुर्ध्वमयाहम् ॥ ५८ ॥

ज्ञानं जन्मना तु विज्ञानादेव दानि यत् नृनिम् ।

दाने कर्माणि बाध्यानि वरणादूर्ध्वमच्युत ॥ ५९ ॥

वात्सर्पा मुनिरिति । कर्मणो हानिप्रदायावयनकामे “जन्मं वेदाद्युपपन्नेन
ज्ञातानां विनिर्दिष्टानि सन्नेन दानेन” इत्यादिभूतिः । ज्ञानादीनां ज्ञाने दान-
नरकान्तर “ज्ञानो दानो वपनमिन्द्रियु, समारिहो मृषाऽऽप्यम्येवाऽऽप्यार्थ
नश्येत्” इति भूतिः । न्यायस्य तु “स्यातेनेके सवृत्तवर्तनभूः” इति ।
संन्यासव्यापकव्यापारे ज्ञातान्तराः कर्मवर्तनवर्तनोऽपि बाध्यान्नायसाध-
नित्याह दानाव्यापारिह इति ॥ ५९ ॥ ५७ ५८ ॥ ५९ ॥ ५७ ॥
॥ ५८ ॥ ५९ ॥

यम ज्ञानप्रदानेति कथितानि यदा तदा ।

दानि कर्माण्यवृत्तस्य विधि नाग्यस्य कर्मविन ॥ ६० ॥

वापिष्टानावपि कथाविहितानां ज्ञानादन ।

मूर्कितं वरणादूर्ध्वं शिवार्थकवर्तनम् ॥ ६१ ॥

पुण्यकोलाहलां नाना वृत्त्या विधिचोदित ।

काकद पीडितः स्वस्य चित्तं पट्टप्रभञ्ज ॥ ६२ ॥

हन्ता वाग्यमाराध जन्मा धादन कथं

पेशागर्थ सदाकामं चिन्ता मय्य कत ॥ ६३ ॥

तत्र वर्तनमाश्रय त पुनः पुरुषाधम ।

वनहृषाण शृङ्गाणां वेदाण्यवनो यम ॥ ६४ ॥

प्रसादादेव वदन्तज्ञानं जन्मनाऽप्युने उत्तमत ।

नरकाद्विमुक्तिप्रदानां विधिप्रभु ज्ञानादन ॥ ६५ ॥

शिवसेवेषु मङ्गलानां वननं करल पश्य ।

सुत उवाच—

एवं महेश्वरेणोक्तं निगम्य पुरुषात्तव ॥ ६६ ॥

ब्रह्मस्य वक्ष्या ब्रह्मस्य ब्रह्मस्य पुनर्दिवाः ॥

विष्णुस्तथा—

वेदान्तस्य ब्रह्मात्म्यं मोक्षविष्णुमि संकट ॥ ६७ ॥

तद्वत् ब्रह्मस्यैव नमः कारुण्यविग्रहः ॥

ईश्वर उवाच—

ब्रह्मसि तव विष्णो भविष्यत्स्य वेदान्तः ॥ ६८ ॥

अतोऽपि ब्रह्मस्य तवैव गुरुं सर्वत्र भवति नृपः ।

अभिहितोऽस्यैव नमः स्यात्तस्यैव हृदि ॥ ६९ ॥

अथारिभ्यः शिष्येभ्यश्च विष्णोभ्यश्च नमः ॥ ७० ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

तन्मूर्तिरिति ब्रह्मस्यैव नमः ॥ ७१ ॥

पुनः सर्वं ब्रह्मस्यैव नमः स्यात्तस्यैव हृदि ॥ ७२ ॥

ब्रह्मस्यैव वेदान्तोऽभिहितो ब्रह्मस्यैव नमः स्यात्तस्यैव हृदि ॥ ७३ ॥

अपि ब्रह्मस्यैव नमः स्यात्तस्यैव हृदि ॥ ७४ ॥

ब्रह्मस्यैव पुनर्विष्णुः प्रवृत्ता विष्णुः पुनः ॥ ७५ ॥

सर्वत्र नमो ब्रह्मस्यैव नमः स्यात्तस्यैव हृदि ॥ ७६ ॥

अतोऽपि ब्रह्मस्यैव नमः स्यात्तस्यैव हृदि ॥ ७७ ॥

अथारिभ्यः शिष्येभ्यश्च विष्णोभ्यश्च नमः ॥ ७८ ॥

अतोऽपि ब्रह्मस्यैव नमः स्यात्तस्यैव हृदि ॥ ७९ ॥

ब्रह्मस्यैव वेदान्तोऽभिहितो ब्रह्मस्यैव नमः स्यात्तस्यैव हृदि ॥ ८० ॥

पुनः सर्वं ब्रह्मस्यैव नमः स्यात्तस्यैव हृदि ॥ ८१ ॥

अभिहितोऽस्यैव नमः स्यात्तस्यैव हृदि ॥ ८२ ॥

ब्रह्मस्यैव वेदान्तोऽभिहितो ब्रह्मस्यैव नमः स्यात्तस्यैव हृदि ॥ ८३ ॥

स्फुटं संस्तुतम्भित्तोर्वे स्नातो महेश्वरे ।

श्रीविश्वरूपनाथाय नमः ॥ ७६ ॥

निहत्य तान्त्रिकं विष्णो ब्रह्मवैश्वनाथकनक ।

शरीरं सर्वलाभानां परमं सुखमश्नुत ॥ ७७ ॥

माग्यो मुनिर्वैद्य स्नात्वा सर्वान् संकरम् ।

श्रीविश्वरूपनाथाय नमः ॥ ७८ ॥

यस्यो मन्त्रावाहः । स्तोत्रोपपादयः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥

॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥

हृत्पाद्याऽस्मद्विज्ञानं संस्तुतम्भित्तोर्वे ।

मन्त्रकुम्भसंस्तुतावापवान्मुनेषां ॥ ८८ ॥

वाङ्मनसो मुनिरस्य स्नात्वा त्रीर्वे महेश्वरे ।

वैश्वदेवस्यैव संस्तुता वाङ्मनसो मन्त्राणि ॥ ८९ ॥

वर्षवारान्त्रयं तन्त्रेण स्नात्वा वैद्य केरनाथ ।

श्रीगोपनाथस्योक्तान्त्रिगणैश्च कथम् ॥ ९० ॥

मया गार्गी च वैश्वदेवस्य त्रीर्वे महेश्वरे ।

वैश्वदेवस्यैव स्नात्वा तन्त्रेण कथम् ॥ ९१ ॥

श्रीविश्वरूपनाथाय नमः ॥ ९२ ॥

मन्त्राणां परमं कथम् ॥ ९३ ॥

मन्त्राणां परमं कथम् ॥ ९४ ॥

मन्त्राणां परमं कथम् ॥ ९५ ॥

मन्त्राणां परमं कथम् ॥ ९६ ॥

मन्त्राणां परमं कथम् ॥ ९७ ॥

मन्त्राणां परमं कथम् ॥ ९८ ॥

मन्त्राणां परमं कथम् ॥ ९९ ॥

अथाथ सर्वभसागकागनाज्ञाननाशकम् ।
 यत्तज्जा वेदार्थैःस्मिन्मन्त्रेणैव अष्टवा सह ॥ ८७ ॥
 ज्ञानं कृत्वा यदादेवं विद्वान्मन्त्रायकम् ।
 समग्रस्य यत्तद्वन पादयानान्वरशेनम् ॥ ८८ ॥
 नम्य युवां भूगृह्णन्मिन्मन्त्रार्थं ज्ञात्वा यदादेवं ।
 वेदार्थकथाभिर्षं एवं वेदेषामन्त्रनाशकम् ॥ ८९ ॥
 दृष्ट्वा यद्वलिनीकृत्य अष्टवाऽऽग्राभ्य ओकरम् ।
 यथावागम्य विज्ञानं ब्रह्माभिर्वचनकाशकम् ॥ ९० ॥
 अथगले विनुर्येत यदन्नाहविद्वानयः ।
 विनुर्युर्वेदार्थैःस्मिन्मन्त्रेणैव अष्ट वर्षाणि ॥ ९१ ॥
 ज्ञानं कृत्वा यदादेवं वेदार्थकथाभिर्षं दृष्टम् ।
 यद्वलिनीकृत्य कृत्वा यत्तद्वन यत्तुधागम् ॥ ९२ ॥
 ज्ञेयं यत्तद्विज्ञानं सुखं सर्वदुःखमृते ।
 यद्वचो वेदार्थैःस्मिन्मन्त्रेणैव विद्वानयः ॥ ९३ ॥
 ज्ञानं कृत्वास्मिन्मन्त्रार्थं श्रीदेवतान्मन्त्रायकम् ।
 दृष्ट्वा यद्वलिनीकृत्य यत्तद्विज्ञानमभ्युत ॥ ९४ ॥
 अथापुर्वैर्यं तस्य यदादेवं भुक्तिरम् ।
 अथ भुक्तिरम् साक्षाद्भुक्तेर्यं यदादेवं ॥ ९५ ॥
 ज्ञात्वासमुत्तिष्ठ तद्दं यदादेवं तदादेवं ।
 यत्तद्वचनमयं यत्तद्वचनं यत्तद्वचनं ॥ ९६ ॥
 ज्ञात्वाज्ञानपरः श्रियानगमी यत्तद्वचनं ।
 तिलस्यमन्त्रावागम्यमन्त्रायकम् ॥ ९७ ॥
 यत्तद्वचनमयं यत्तद्वचनं यत्तद्वचनं ॥ ९८ ॥
 यत्तद्वचनं यत्तद्वचनं यत्तद्वचनं ॥ ९९ ॥

विष्णुवाचनकलिषु ब्रह्मे सोमसूर्ययोः ।
 व्यतीपाते तथा पर्यवधानेपादिमुवाच ॥ १९ ॥
 ज्ञाना ये भवन्तीर्थः भिन्नजन्मया कथा सह ।
 बदतिगणयन् कृत्वा वेदारण्यापिथं गिवम् ॥ २० ॥
 यत्नस्य दण्डवत्स्यं यत्न्या दीवमव्युत्त ।
 निष्कलापं धनं दत्ता यत्नया भिन्नोत्तिने ॥ २१ ॥
 तेषामं कर्माभ्यस्त न मुक्ता नात्र संभव ।
 सुप्रहर्षं यस्मिन् कान्ता दत्ता वेदभारम् ॥ २२ ॥
 भिन्नयथागते दत्ता यत्नया धनं मुत्त ।
 ब्रह्मदत्तादिभिः सर्वमव्युत्त नाना संरायः ॥ २३ ॥
 अथैव यत्नं ज्ञाने विमुक्ता ज्ञानि भुवम् ।
 सर्वयोगदर्श स्थाननिर्दिष्टकिमती नृणां ॥ २४ ॥
 यथा च यत्नं दत्ता च यत्नं ज्ञानेवैवम् ।
 पुनितं यत्नं दत्ता यत्नमेतत्किमिदम् ॥ २५ ॥
 मुक्त्युपाया दत्ता यत्नं तत्तदव्युत्तम् ॥ २६ ॥
 अज्ञानोपाय यत्नोप न दत्तात्तं तत्तदव्युत्तम् ॥ २७ ॥

मुत्त इति—

इति नांश्चर्यं शक्यं निशम्य कमन्तेतलः ।
 यत्नस्य वेदमीरानं पत्तिरुत्तात्तद्विनिः ॥ २८ ॥
 इति भीष्मकद्वयगणे सुतमंतिवापं, मुक्तिमण्डे
 मुक्त्युपायकर्म नाना मुत्तीपात्तपायः ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

इति भीष्मकद्वयगणसंस्कृतसंग्रहस्य भीष्मकद्वयगणे मुक्त्युपायकर्म नाना
 मुत्तीपात्तपायः ॥ २ ॥

(मल चतुर्थोऽध्यायः)

-:१७:१-

ईश्वर उवाच—

अथातः संयमक्षयानि मोक्षकं पुरुषोत्तम ।

अथवा च यथासक्त्या विद्धि सर्वकदर्शितम् ॥ १ ॥

पुनः सन्त्यज्य देवी सन्निधौ लया शुभा ।

अकाशविभक्त्याग्नेर्देवैर्मन्त्रैर्मन्त्रिर्मन्त्रैः ॥ २ ॥

आविभूतस्वरूपं श्रीगान्धर्वदाकेन यग ।

अलमालाभग ईशकमण्डलकाम्बुना ॥ ३ ॥

सर्वज्ञानमहाग्निकोऽपुष्पकधारिणी ।

कृन्दं द्रुममहाकाशं कूटमहपमणिम्बना ॥ ४ ॥

अमलधरना दिव्या विविधकटकोज्ज्वला ।

जटानूदधरा मुखे चन्द्रार्धकलमालरा ॥ ५ ॥

पुण्डरीकसमाभीना नीलव्रीहा विलोचना ।

सर्वलक्षणसंपूर्णा सर्वसम्पन्नभूषिता ॥ ६ ॥

इषास्पर्शानां मुक्तिभिर्देवमन्धर्वगलितैः ।

मामपृच्छद्विदे शक्त्या प्रमत्तं भुवि दधद्वयौ ॥ ७ ॥

यसौ मुक्तिस्वकपलमुपाचरन्निज्जालान्महौ हृदिमरुद्वरि मिहाम् । अमल-
धमन्तरं सङ्कल्पं शक्तिशालिने मयाग इति । सर्वकदर्शितम् ॥ १ ॥ २ ॥
१. ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

अहं च यमया युक्तः कृपया पुरुषोत्तम ।

अथोत्थं मोक्षकं देव्यै हिनार्यास्तलेरुहिनाम् ॥ ८ ॥

वर्षोद्गम्यै विमोक्षकम् । नदूतद्वयमप्युवाच—
मयीवनिचयनि—

१. ८ "कटि ८" । २. ७. ८. अमलधरं मो. म. अमलधरं वि मो. १. ८. "अमलधरं
वि मो." । ३. १०. लया १० ।

एवमन्नादयो मार्गाः काष्ठैर्नवोपकारकाः ।

वाग्मिकावाग्मं हरेत् न लब्धोऽप्यवधानतः ॥ १८ ॥

तेषामप्युपकारकत्वे बुद्धिमात्रकत्वेन गृहीन्वत आह वाग्मिकावाग्मिणि ।
अप्यवधानतः न लब्धः किन्तु अवधानेनैव ॥ १८ ॥

काष्ठेन देवतावाग्मिहार्म्यवादमात्मके ।

साम्या देवैकनिष्ठानामहमप्यवधानतः ॥ १९ ॥

इदं न्यवधानमाह—काष्ठेनैव ॥ १९ ॥

तन्नामि कर्मनिष्ठभ्यो ज्ञाननिष्ठस्य तुरति ।

कार्यं न ज्ञानिनो लब्धत्वेनाप्यात्मैव संबन्धम् ॥ २० ॥

कर्मनिष्ठस्य इति । तेषां कर्मणिः सत्त्वजने ज्ञानविस्तृतात्वेन आत्मः । ज्ञान-
निष्ठभ्यो विद्यालुब्धः लब्धत्वेन ज्ञानिना विवेचयमाह न ज्ञानिनामिति । तेषामा-
त्मत्वेन सम्बन्धाच्च सम्बन्ध इत्यर्थः । सम्बन्धमात्रादप्यज्ञानेन व्यवहित-
स्याप्यस्य एक न तु लब्धः ॥ २० ॥

सर्वेषामात्मतृताऽहमेव संसारबोधकः ।

न बधोऽस्यः पुमान्नाह ह्यस्या भावनी भुक्तिः ॥ २१ ॥

अवधानमात्रावधानात्मा बोधनीयस्तु हेतुव्यवस्थाबोधकं न हेतुव्यवस्था-
बोधकमिति ॥ २१ ॥

मातृते नाम्बन्धीयार्म बोधकाऽस्यो न विद्यत ।

अहमवधानसंसारः सर्वज्ञश्च स्वमाचर ॥ २२ ॥

तत्र तर्हि यो बोधक इति लब्धऽस्य अहमवधाने । तथा मुनेन्द्रे—
"अध्यात्मविद्ययाः लब्धत्वेनैव विद्यतः ॥

पूर्वं स्यात्प्राप्तिसंज्ञायाः अहमात्मनोऽस्ति" इति ॥ २२ ॥

मद्वये आत्मविज्ञानविदीना माधवाऽऽकृताः ।

तदा संसारिणो बोधया ब्रह्मणि केचन गताः ॥ २३ ॥

विद्यारम्भस्य बोधकत्वं संसारिणो वा ब्रह्मणेन । नाऽऽह इत्याह—

यन्म्य इति स्वयं कदाः कदाचन्य पात्रस्युत्थित्यैः । ननु मोक्षार्थं मोक्षकर्म
 न शक्यमिति सिद्धम् । अतः ॥

१०००: सप्तभिर्द्वे सप्तान्यान्मत्तयदन्वना प्रकृति ।

नैव यः प्रकृत्यापि विमलवर्णः रूपेण" इति ।

मध्याह्नक प्रहसनान्तर्गत ॥ २३ ॥

सुहृन्मात्स्यभूतः सर्वेषां पतुं संसाधनाचकः ।

न नताङ्गः सुमान्ममिदं वा भाव्यते ॥ ३४ ॥

तत्र जिज्ञास्य महाविषं महाविषमा सारम्भनी ।

यत्तदपामास मां तद्वत्पा नमस्कृतः। कर्मावली ॥ ७७ ॥

स्वाम्यस्य भक्त्या विना। मज्जकथ विंगेयत

तथा ज्ञानि सप काभद्र क विष्णो वक्षते ॥ २६ ॥

[illegible]

सम्पादक यथा श्रेयस्कामं संशोधयामास ।

॥ इन्द्राणिकनिष्ठानां पारमिकलामकाविनाम् ॥ २० ॥

महाकाव्यं विश्वनाथं हिमालयमम्बुनदम् ।

मृषाकृष्टवर्णः स्यात् न स्यात् यस्य कर्णवर्णः ॥ २८ ॥

मूल उद्देश्य—

एवं निगद्यन् पुरुषोन्मय आदिभूत

मन्त्रासहस्रिकासु कृत्वा यत्नम् ॥

सुधार्मः तस्मिन्निर्वाहार्थं भवति नोप

समाप्त्यर्थक इति प्रतिपद्य सकृन् ॥ ५२ ॥

उपाध्वन्यर्थाभ्यं शुद्धं वागपह्लावृतं शुभम् ।

सर्वेषां प्राणिनामादिज्ञानावस्थानपुस्तकः ॥ ४० ॥

विन्यस्तचरणं सम्यग्ज्ञानमुदाहरं हम् ।

सर्वविज्ञानस्तानां कामभूतं सुपुस्तकम् ॥ ४१ ॥

आन्यादानेति । आनन्दमन्त्रविषये यत्प्रान्तं लभ्यते तत्प्रान्तव्यतिरेक-
पञ्चाशत्पञ्चाशत्पञ्चाशत् १०० वषट्कारः इत्यानामन्त्रम् । १०० ॥ ४० ॥

इष्टानं सर्वेनन्वात्माल्लेखं कृतेष्टकपति ।

स्वात्ममन्त्रपञ्चाशत्पञ्चाशत्पञ्चाशत् ॥ ४१ ॥

धर्मद्वयवृत्तं धर्मिकं सर्ववर्गम् ।

सन्निधिः सर्वत मायावत्पुस्तकं भूतम् ॥ ४२ ॥

इष्टानं सर्वविद्यानामीश्वर्यवत्पुस्तकम् ।

उत्पत्त्यादिपितृभूमिकामेकात्मकमन्त्रम् ॥ ४३ ॥

स्वात्मविद्यामन्त्राने मन्त्रे मन्त्रोक्तम् ।

कर्म पञ्चाशत्पञ्चाशत्पञ्चाशत्पञ्चाशत् ॥ ४४ ॥

उत्पत्त्यादि मन्त्रे मन्त्रोक्तम् ।

स्वात्मविद्यामन्त्राने मन्त्रे मन्त्रोक्तम् ॥ ४५ ॥

समागत्य महाप्रवृत्तिः इष्टवत्पुस्तकम् ।

मन्त्रान्य वत्पुस्तके मन्त्रे मन्त्रोक्तम् ॥ ४६ ॥

कर्म यत्तु मन्त्रे मन्त्रे पितृभूमिकामेकात्मकम् ।

उत्पत्त्यादि मन्त्रे मन्त्रोक्तम् ।

पुनर्विद्या महाप्रवृत्तिः इष्टवत्पुस्तकम् ।

पुनर्विद्या महाप्रवृत्तिः इष्टवत्पुस्तकम् ॥ ४७ ॥

पुनर्विद्या महाप्रवृत्तिः इष्टवत्पुस्तकम् ।

पुनर्विद्या महाप्रवृत्तिः इष्टवत्पुस्तकम् ॥ ४८ ॥

पुनर्विद्या महाप्रवृत्तिः इष्टवत्पुस्तकम् ॥ ४९ ॥

१०० ॥ ४० ॥ १०० ॥ ४० ॥ १०० ॥ ४० ॥ १०० ॥ ४० ॥

सत्या वसुधाधिपतिगच्छित्तोषः

सत्यामृताहर्षागवातिधमवनाथम् ॥

सत्या विद्या परब्रह्मात्मवन्द्यताम् ।

विद्याहने निवर्कं निवसादय ॥ ३० ॥

अवामेतामिति । निवर्कं निवसादय : न देए तानि चट्टादिभिरुक्तः विद्या
इति शेषाणामवगमोपायः सा अत्राप्युक्तमिदं सत्यवसुधाधिराजस्य महाव
नेनां ज्ञानाद्यर्थेनां तथा स्यात् " इति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

पृथुः स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पप्रसाधकम् ।

धत्तवा स हता पूष मुनया मुनिमनसा ॥ ३१ ॥

पृषा वसिष्ठसिद्धिपुत्रः धत्तवा कर्म विदकम् ।

हृत्प्राप्तिं परब्रह्मात्मनि विभुः हृत्प्राप्तिं मुनयः ॥ ३२ ॥

पृषा ॥ ३२ ॥ निवर्कं निवसादयः मुनिपुत्राः ।

कर्मणः सत्यं ॥ ३३ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ३४ ॥

सत्याहर्षागवातिधमवनाथम् ।

पृषा ॥ ३५ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ३६ ॥

पृषा ॥ ३७ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ३८ ॥

पृषा ॥ ३९ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ४० ॥

पृषा ॥ ४१ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ४२ ॥

पृषा ॥ ४३ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ४४ ॥

पृषा ॥ ४५ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ४६ ॥

पृषा ॥ ४७ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ४८ ॥

पृषा ॥ ४९ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ५० ॥

पृषा ॥ ५१ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ५२ ॥

पृषा ॥ ५३ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ५४ ॥

पृषा ॥ ५५ ॥ स्वमन्त्रहृत्प्राप्तिं धातुकल्पः ॥ ५६ ॥

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

मनस्य सन् संसागद्विमुक्ताः परमवयः ।

मनन्तां विष्ठादयं महानन्दश्चकषिणम् ॥ ५० ॥

संसागमायकं वृद्ध्या मज्ज्यं सर्वसागत ।

मरुद्वं मज्जनादयं सर्वे सिध्यन्त्यसंगमम् ॥ ५१ ॥

इति मृत्ता हिमाः सर्वे अक्षयः पश्या सह ।

मज्ज्यं सृत्तं सर्वज्ञं पूजया मासुरद्धतम् ॥ ५२ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे मृ-सर्गोपाधौ मुक्तिवर्ग मंत्रक-

कथनं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

इति श्रीमद्भगवद्गीतासोपनिषद्भाष्ये श्रीकृष्णार्जुनसंवादे श्रीकृष्णस्य वचनम्

चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ अथ वचनम् ॥

॥ ४१ ॥

इति वचनम् ।

अथान्नं सर्ववर्ग्यानि मवाह मायकमहम् ।

अर्थाय अक्षयः साधं गन्तुं पशुतटाक्षम् ॥ १ ॥

यत्न इत्यादि शब्दाभावात् प्रातःकाले च मायका भवति अतो यत्नमायि
धानानन्तरं यत्नकरमायया क-शापोत्याह— अथान्नं इति ॥ १ ॥

आशायं यत्नं दत्त्वा मायकमहं वदन्ते ।

आचार्या नाम वरान्निर्वाणान् पश्यन्ते ॥ २ ॥

तमप्येकधा विद्वि अक्षयः पशुतटाक्षम् ।

उत्तमा पश्यन्त्यहं यमश्चाहं ज्ञानम् ॥ ३ ॥

मायाम् पश्यति इत्यादि शब्दाभावात् प्रातःकाले च मायका भवति अतो यत्नमायि
धानानन्तरं यत्नकरमायया क-शापोत्याह— अथान्नं इति ॥ १ ॥

नधेयं ज्ञातव्यम् अथ ते हि—“ अथवायादेव विद्यां विदित्वा साविद्वं आपन् ”
 ति । २॥ ३ ॥

तज्जना साधनं शोको मध्यमः साविद्वस्तथा ।

अथमा वैश्य इत्युक्तं सर्वग्राह्यार्थवदिति ॥ ४ ॥

अथमाऽप्युक्तं वैश्यस्य शुद्धस्यापि गुरुमेवत ।

मध्यमो मध्यमस्यापि तथा वैश्यस्य कण्ड ॥ ५ ॥

शुद्धस्यापि गुरुः शाक्तः शुभचोऽप्यवदिति ।

तज्जना साधनस्यापि साविद्वस्य वैश्य ॥ ६ ॥

विद्यां शुद्धस्य शूद्रोऽर्गकस्त्वित्युक्तं तथा ।

शुद्धाणां च तथा र्जुना गुरुत्वं न कराचन ॥ ७ ॥

अथपि यत्नांते ज्ञातव्यं गुरुमपि अविद्वान्मध्यमेन गुरुत्वं स्पष्टं तथा वि-
 दित्वाऽप्युक्तं यत्नांते ज्ञातव्यं मध्यमस्य मध्यमस्य विद्वान्मध्यमेन विद्व-
 द्वांस्तु मध्यमस्य ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

वैश्यस्यापि तथा शक्ता विद्यं न कर्षणेन च ।

गुरुत्वं कर्षदित्युक्तं यत्नांते मति कण्ड ॥ ८ ॥

तज्जना वैश्यशोको गुरुमेवात्मवदिति ।

मध्यमारी शुद्धस्यापि यत्नांते मति गुरुत्वं ॥ ९ ॥

अतिवर्णाधारी यत्नांते कर्षादित्युक्तं विद्वत्तज्जना ।

अथवायादेव विद्यां विदित्वा मध्यमस्य ॥ १० ॥

मध्यमारी शुद्धस्यापि यत्नांते मति गुरुत्वं ॥ ११ ॥

विद्यां न कर्षणेन च गुरुमेवति नाम्पथा ॥ १२ ॥

शुद्धस्यापि यत्नांते मति गुरुत्वं यत्नांते मति गुरुत्वं ॥ १३ ॥

विद्यां न कर्षणेन च गुरुमेवति नाम्पथा ॥ १४ ॥

तं त्वि नास्मिन् । प्रयत्नाभ्युपगच्छेत्तन्मन्त्रकर्मनिमित्तप्रत्ययः । योपवयादयः
पदानि । अत एव हि सागनेकात्म्यम्

* यथाभ्युपगच्छन्ना पुनरेव योऽन्यः ।

भोग्यभोगं यथासाधे न दृष्टुं कदाचन" इति ।

साधुसाधनान्वानुभवमाध्यात परदेवत्यम् ॥ ३३ ॥ ३८ ।

न देवा नोद्भव माणा न मना द्रव्यहेतुर्न ।

न चित्तं नैव माया च न च व्यासादकं जगत् ॥ ३३ ॥

न कर्ता नैव भाक्ता च न च ज्ञानयितृ तथा ।

कवामं विस्मयन्-दं सर्वथाऽज्ज्ञया वधार्यतः ॥ ३४ ॥

तन्मन्त्रादिवर्णोभयमन्त्रानुभवं विस्मययति - न देह इत्यर्थवत्ता । ३३ । ३४ ॥

तल्लभ्यं तल्लभादयं च तल्लभ्यं यथा ॥ ३५ ॥

मयाऽऽकृष्टं सर्वथादेव संनिरुध्यमानं । ३५ ॥

तस्मात्तन्मन्त्रा कर्ता भाक्ता वापि न भव ।

अन्त्यवादादिना एव शिष्टेभ्यो न नाऽऽभिधीयते ॥ ३६ ॥

न च शिष्टेभ्यो नदीपयनमवकाशमुक्त्या दृष्टव्यविषयविषयमीमाह - तन्मन्त्रमिति ।
साधुमिति कर्तृत्वमाकृत्यादिदेव परमज्ञायावापिकृष्ट्यकारि प्रत्ययानुसन्धेनैव त
वैयर्थ्यात् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

न शिष्टेभ्यो नैवैव न कर्तृत्वमवकाशना ।

आ मन्त्रज्ञानिनामस्मि तथा ज्ञान्यज्ञानार्थिन ॥ ३७ ॥

यथासाधनं साधनं तेन तद्वर्णनीयिनाऽऽभिधीयते तथा ज्ञानिनामज्ञानार्थिना-
मज्ञानं न तद्वर्णनाद - न ज्ञानार्थिनः । तथा ज्ञान्यज्ञानार्थिनः । साधुमन्त्राणां
ज्ञानमिति ॥ ३७ ॥

आत्मविज्ञानिना विस्तृतामीश्वरीमन्त्रज्ञानम् ।

साधया साधितं सर्वो नैव ज्ञानाया मवर्त्तते ॥ ३८ ॥

इति एव निरुद्धं प्रकृत्या साधुमन्त्रिनि सर्वज्ञा-विषयसंज्ञकं साधु-अन्त्यमिति

न ज्ञानार्थिनः । ३७ । ३८ । ३९ । ४० । ४१ । ४२ । ४३ । ४४ । ४५ । ४६ । ४७ । ४८ । ४९ । ५० । ५१ । ५२ । ५३ । ५४ । ५५ । ५६ । ५७ । ५८ । ५९ । ६० । ६१ । ६२ । ६३ । ६४ । ६५ । ६६ । ६७ । ६८ । ६९ । ७० । ७१ । ७२ । ७३ । ७४ । ७५ । ७६ । ७७ । ७८ । ७९ । ८० । ८१ । ८२ । ८३ । ८४ । ८५ । ८६ । ८७ । ८८ । ८९ । ९० । ९१ । ९२ । ९३ । ९४ । ९५ । ९६ । ९७ । ९८ । ९९ । १०० ।

स एव सत्यविदधत् स एव मुक्तिरुत्तमा ।
 स एव सर्वमुक्तिः स एव सर्वभक्ष्यम् ॥ ४४ ॥
 इति तत्र परमार्थः सर्ववदन्त्वामिहः
 सकलमुनिवक्ता एतानां नृणाञ्च ।
 परमपुरुष साक्षात्पुनितिनिरुध्दं यथोक्तः
 परमकलणपदं चापि तेन त्वयैव ॥ ४५ ॥

मृत इवाह—

एष निगम्य भगवान्मार्मुदयेः भगवन्मयः ।
 स्वमुक्तिं यत्नवदं विदम्य भगवान्मनः ॥ ४६ ॥
 विन्यस्य भगवित्ताने यदाम्भोक्तं विमुक्तिरयम् ।
 तद्वत्त्वा तूष्णीं यदाभक्तया विवर्णा शङ्करस्वरः । ४७ ॥
 यत्नमयं बहुगः श्रीमान्मन्त्रिकार्जुनो वनः ।
 कृतार्थाऽसर्वद्विगानयमादिषु सुखताः ॥ ४८ ॥
 भवता, वि विना यथं कृतया भोक्कयदम् ।
 विदित्वा तस्य गृधृणां कुरुष्वं यत्नेनः नृदा ॥ ४९ ॥
 यत्न एव यथा साक्षिण्या इव यथा गुरोः ।
 तस्य प्रोक्ता विना प्रार्थाः प्रकाशयेत् परात्मनः । ५० ॥
 इति श्रीमत्सर्वपुण्य मृतमन्त्रितायां मुक्तिरूपकं भोक्कय-
 दकथनं नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

न केवलमयं भाषणार्थिर्न भगवत्कथनार्थं किं भाषणीतमविद्वान्नेकर-
 मन्त्रमपीतवार — स एव सत्यं । तन्मुक्तिलब्धये त्वत्प्राप्त्यर्थमात्र-
 न्नात्र यो कथं स एव सत्यं । पुनरित्युक्तं नार— स एव मुक्तिरिति । यद्यपि
 साक्षात्पुनितिनिरुध्दं विमुक्तिरयम् । तन्मात्रमात्रमात्रं यथ । उपमा तु मुक्तिः
 स्वकामेन । यदाह — यत्नमयं यत्नमयं यत्नमयं । इति
 ब्रह्मवाणि—

‘मिदृशिराहा द्वाभ्यः शान्तवनापन्नचितः ।

उपलब्धवाशनेति श्यान्दुक्तिः वाचकादिभिरु ॥ इति ॥

यमे मयदहृद्याऽनियन्ताग्रमस्य चक्रदुक्तम् । मायारहृद्या तु भोग्यमहर्षी
नाल्लभ्यमहर्षता च लभ्यतेत्याह—तं यत् सनादिनि ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥
॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

इति श्रीमत्सुब्रह्मण्यसंहितायां श्रीविद्यायां मुक्तिस्वर्गं वाचकवचकवर्गं
नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

(यत् वाचोऽध्यायः ।)

—१+४+१—

इति चतुर्थः—

अपातः संभवस्यासि ज्ञानानुत्पत्तिकारणम् ।

मृगं त्वं धन्यवा युक्तः पवित्रं वायुं कथय ॥ १ ॥

यद्युपायं पञ्चकथायामित्युपायवचकस्यासि इति कतिपयवचकवाचिप्रतिनि ज्ञानवि-
द्याये न लभ्यते—अन्यत्र ज्ञानं न लभ्यते इति शब्दः—अन्यत्र इति ॥ १ ॥

मिदृशिराहं विद्यानानुत्पत्तिकारणम् ।

मिदं त्वं पञ्चकथायामित्युपायस्य दूषणम् ॥ २ ॥

मिदं त्वं दूषणं त्वं दूषणं त्वं दूषणम् ।

कथायामात्रं मायं ज्ञानानुत्पत्तिकारणम् ॥ ३ ॥

तत् त्वं दूषणं त्वं दूषणं त्वं दूषणम् ।

मिदं त्वं पञ्चकथायामित्युपायस्य दूषणम् ॥ ४ ॥

कथायामात्रं मायं ज्ञानानुत्पत्तिकारणम् ।

मिदं त्वं पञ्चकथायामित्युपायस्य दूषणम् ॥ ५ ॥

कथायामात्रं मायं ज्ञानानुत्पत्तिकारणम् ।

आहृष्टमपि मायं ज्ञानानुत्पत्तिकारणम् ॥ ६ ॥

धर्माधर्मव्यवस्थित्वं संदर्शय तर्धव च ।

तेषामन्तर्गतानि ज्ञानानुत्पत्तिकारणम् ॥ ७ ॥

मातृसंज्ञायाश्चापि मातृदाहश्च केनच ।

मातृसंज्ञापर्यायस्य ज्ञानानुत्पत्तिकारणम् ॥ ८ ॥

वैश्वदेवस्य विद्वत्पुत्रस्य पत्न्यपनयनेनच ।

आश्रित्यस्यापराधश्च ज्ञानानुत्पत्तिकारणम् ॥ ९ ॥

पेदाकृतां च विद्वत् स्मृतीनां च तर्धव च ।

पेराजानां च विद्वत् आस्तस्य तर्धव च । १० ॥

तेषां धर्मवैद्वत्पुत्रस्य चाप्यत्र केनच ।

तेषामर्थानां च ज्ञानानुत्पत्तिकारणम् ॥ ११ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

वाचस्पतिपुत्रादीनामर्थानां च विद्वत्पुत्रः ।

वाचस्पतिपुत्रस्य च ज्ञानानुत्पत्तिकारणम् ॥ १२ ॥

विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रः ।

अथ पुत्रा च विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रः ॥ १३ ॥

विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रः ।

विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रः ॥ १४ ॥

विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रः ।

विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रः ॥ १५ ॥

विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रः ।

विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रः ॥ १६ ॥

विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रः ।

विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रस्य च विद्वत्पुत्रः ॥ १७ ॥

सुस्तिवानात्तत्तुं गम्यं ह्यस्य वनेनम् ।

नवत वरणं चापि ज्ञानानुत्पत्तिकामम् ॥ १८ ॥

पार्थ कृपतवागादिवाक्मनस्सत्तृष्यम् ।

तथा सज्जलार्थं च ज्ञानानुत्पत्तिकामम् । १९ ॥

व्याघ्रवागादिर्भास्य रहणाकम्प तथा ।

साधुना समकारित्वं ज्ञानानुत्पत्तिकामम् ॥ २० ॥

व्याघ्रवपणविश्वस्तम्भाद्युत्पत्तिकामम् ।

कविचार्यकवा चापि ज्ञानानुत्पत्तिकामम् ॥ २१ ॥

अधोभासादिनि । धीर्मे हि गात्रम् ज्ञानोत्पत्तिकामम् । मरुता मरुताम्
मरुताम् ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥
॥ २० ॥ २१ ॥

अतपुनविनोदकं सुपरीतम् विहनम् ।

अपमृष्टमपमृष्टं ज्ञानानुत्पत्तिकामम् ॥ २२ ॥

वर्णाधमविनिष्टानामवमानकं यव च ।

तेषां मधुपणं भावा ज्ञानानुत्पत्तिकामम् ॥ २३ ॥

पुष्पविभक्तममृष्टममृष्टममृष्टम् ।

अर्धममृष्टम् च ज्ञानानुत्पत्तिकामम् ॥ २४ ॥

अधमममृष्टममृष्टं तथा ममृष्टम् ।

अधमममृष्टममृष्टममृष्टममृष्टम् ॥ २५ ॥

पर्वतीदममृष्टं पर्वतीदममृष्टम् ।

पर्वतीममृष्टं चापि ज्ञानानुत्पत्तिकामम् ॥ २६ ॥

पर्वतीदममृष्टं पर्वतीदममृष्टम् ।

पर्वतीदममृष्टं पर्वतीदममृष्टम् ॥ २७ ॥

गणेश विष्णुपूजनं भृंगविष्णुविष्णुनमः ।

अथैव सुधाकृतं ज्ञानानुश्रितिकारणम् ॥ २८ ॥

इष्टान् च गुरोरेव ज्ञानव्यभिचिन्नुत ।

मध्यः ॥ गुरुतेतः ॥ ज्ञानं नृत्तल्लिङ्गं ॥ पृथु ॥ ७९ ॥

कथञ्च यः स महाभक्त्या शब्देहपातिवन्धनम् ।

निबन्धनं तथाऽप्यर्थं तात्पर्यार्थनिकाशाय ॥ १० ॥

आस्थाऽं ग्राह्यतां तदाभवे च दधानीय ।

বিদ্যাসুখ সখা। দেবী কামোদন্যাসকাল্যজন্ম ৪ ৬ ১ ৥

ଅଧ୍ୟାୟ: ୧୦ ମାତ୍ର ୧୩ ବା ୧୪ ।

तदुक्तं विष्णुसंहितायां १०० अ० ३३ ॥

[illegible]

आचार्यः बालवर्जिते नृपतिर्ह्यस्य ।

भाषासहितम् न स शान्तानुभविष्यति ॥ ६३ ॥

अ० कानामःशा च मयाऽऽजीवमानम् ।

अथ कानां च निश्चयं विमानानुगतिरुक्तः ॥ ३५ ॥

अथर्वनिरुक्तं निम्नं च तथा सम्पादयन्तम् ।

तस्य संकायमनंष्टिर्मानान्त्यविकाङ्क्षः ॥ ३५ ॥

अथ ई नम्य निम्ना च तथा तस्यापाश्वनम् ।

३८८७ तस्य संवत्त्रिंशानां नवमिहायणम् ॥ ३६ ॥

सूक्त उवाच—

१२० नमो भगवते वासुदेवाय ।

भुक्ता भक्ष्यं कृतवाञ्छकस्या पश्यता सदा ॥ ३३ ॥

ममन्तोऽपि शिवज्ञानतिष्ठत्यर्थं मुनिपुंगवाः ।

परिहृत्यैव वर्तन्त्येतानर्थानन्येनतः ॥ ३८ ॥

इति श्रीकल्भट्टपुराणे सुतसंहितायां मृत्किण्ठे ज्ञानानुत्प-

त्तिकारणकथनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

आचार्येण वाचस्पतिरिति । “ किं एव आचार्यकथनानुत्पन्नानि ” इत्यान-
येषु मतिर्यत् । अथाह

“ येनैतन्मतिं नये नये न हीनस्तद्व्यापार्यमिति ” इति । अन्वयादि—

“ मुक्तयेवमाचार्यकथनं ज्ञानानुत्पत्तिकारणम् ” इति ।

अतः न वदुम्यद्वयं न शक्यः । नन्यथा नान्यथा कर्मोपायानि उपायकथ-
नेन प्रमिष्यन्त्यः । तस्य कुतश्च्युत्यन्तेन वनाधमविरहेण न कलत्रायाधमविरहे-
त्ताकरलनिमित्तमज्ञातमपि गतिर्यत् कलत्रमपि नये ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥
॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

इति श्रीसुतसंहितायां सुतसंहितायां ज्ञानानुत्पत्तिकारणकथनं
नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ अथ ज्ञानोद्दिष्टाः ॥

देवदत्त उवाच—

अथातः सर्वकथ्यानि तवार्हं वृत्तयेवम् ।

विद्वत्पुत्रपुत्रपुत्रं मूलं अज्ञानपुरःसम् ॥ १ ॥

पुरा कश्चिद्विद्वज्जनेहः शनिवर्धनमाद्वयः ।

पाकपक्षसमाख्यस्तु तनयः पावकमेकम् ॥ २ ॥

तन्मतिपुत्रनिधनम् अज्ञानानुत्पत्तिकः ।

वेदान्दोपरः सर्वपापिद्विषापणेऽध्वः ॥ ३ ॥

निधनिन्दोपरः सर्वदेवनादुत्पत्तिकः तथा ।

सर्वेतिन्दोपरस्तद्विद्वज्जनेहः ॥ ४ ॥

रणाधम' बौद्धमूलककृत' वाऽऽधमवर्जितः ।

मार्गः पितृणां मष्टदशानुदाहरी भवति ॥ ५ ॥

गुह्यं च लक्षणम् । महान् शिवायनसितः ।

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

अपठित्वा न पश्चाद्द्वयं वाच्यं न भवति ।

सद्वर्धमाने। महापद्मा। महापद्मसुखे ॥ ५ ॥

[illegible]

वि मरुतुकेयुः सुखाय ममस्य, कृष्णम् । अ० १ ।

स्वातन्त्र्यकामाश्च विद्यता नरकं गता । ८ ।

विनाशमन्त्रान् विद्वत्पुण्ड्रिकादिना हि प्रयोज्यते धनं तस्यमे-
वमाप्तिरुपायकृत्वा "आत्मन्तः" इत्यादि रचना देवा मुक्तिप्रदायका-
स्तथा।" इत्यनेन । ८]

॥ अथ विष्णुः ॥ १ ॥

अथ कमारि गीता गीता विप्रसक्तम् ॥ १ ॥ ॥

प्राज्ञः विना नश्येन्न सन्न सन्नः । इत्युक्तं ।

सि. ३१ तन्त्र ३३ । निम्नोक्तप्रमाणम् । १० ।

पवित्रासुत्रविष्णुः साधनानुसृतः ।

न ह्युक्तं च नान्यथा कर्त्तुं न्याय्यमिति । ३१ ।

कृपया पत्रकाल मर्तुं कृपया पत्रकाल मर्तुं

उत्तराखण्ड का नैनी: पर्वत सदाय ४ ३० N

स्वाध्यायः ॥१॥ वक्ष्यामि तेऽऽचार्यमुपनिषदं ।

श्रीमद्वेदवेदाङ्गसूक्तप्रतिपाद्यः श्रीमद्भारतवैदिकशास्त्रम् ॥ १३ ॥

11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 10

[३६] अथ कृष्णः । अथ, आनन्दस्यैव ।

बोद्धव्यं कालविशेषे तत्त्वमात्राय नरे ।
 निवर्तकालमात्रेण यत्तु मायवन्धनम् ॥ १५ ॥
 आराध्य भवता संतो चकार पश्यन्त्यसौ
 शक्तिश्चरति इति क इव भवता भवता ॥ १६ ॥
 यत्तु शक्तिश्चरति भवता भवता भवता ॥ १७ ॥
 शक्तिमानभवन्मूर्तिः भवता भवता ॥ १८ ॥
 यत्तु शक्तिश्चरति भवता भवता ॥ १९ ॥
 अभिषेक भवता भवता भवता ॥ २० ॥
 यत्तु शक्तिश्चरति भवता भवता ॥ २१ ॥
 उद्देशी यत्तु शक्तिश्चरति भवता भवता ॥ २२ ॥
 यत्तु शक्तिश्चरति भवता भवता ॥ २३ ॥
 लोकात्, तत्त्वमात्राय भवता भवता ॥ २४ ॥
 यत्तु भवता भवता भवता भवता ॥ २५ ॥
 आराध्य भवता भवता भवता भवता ॥ २६ ॥
 यत्तु भवता भवता भवता भवता ॥ २७ ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ २८ ॥
 यत्तु भवता भवता भवता भवता ॥ २९ ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ ३० ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ ३१ ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ ३२ ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ ३३ ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ ३४ ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ ३५ ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ ३६ ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ ३७ ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ ३८ ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ ३९ ॥
 भवता भवता भवता भवता भवता ॥ ४० ॥

यत्र सर्वकहापयुक्तोऽपि यदर्थं मनः ।
 यदी मुक्तिमवाप्नोति शक्तिगन्धं यदादतः ॥ २६ ॥
 यत्र तासां महापात्री सर्ववन्दान्तवापराः ।
 महाकारुणिकं यत्ना महामन्दपश्यताः ॥ २७ ॥
 आत्मं तं वेदादिपुष्टं वाक्यं स्वसुनुना ।
 सह दद्यात् महाप्रकृत्या यजस्य भूवि ॥ २८ ॥
 मन्त्रं शुभ्रवर्णं निर्वर्णं कृत्वा मन्त्रार्कं यजन् ।
 हस्त्युक्तो वेदमन्त्रं मुनिना यज्जगज्जल ॥ २९ ॥
 वाक्यमन्त्रः विद्यां पुत्रं भाग्यवन्महाप्रभुः ।
 अतीव कीर्तिनामयः श्रीमहापर्वतं मनः ॥ ३० ॥
 पुनः शक्तिधरं देवं सह पुत्रं यजन्ति ।
 दद्यात् सर्वविघ्नोक्तं यज्जगज्जलार्कं यजन् ॥ ३१ ॥
 यदादायस्य सर्वं श्रीमन्मन्त्रं यजन्मुक्तम् ।
 अतिवर्णमन्त्रं श्रीं महामन्दपश्यताम् ॥ ३२ ॥
 दद्यात् पुत्रं स्वपुत्रं सह पुत्रीं मुनिम् ।
 यजस्य यज्जगज्जलार्कं वाक्यमन्त्रः कृत्वा अतिः ॥ ३३ ॥
 सर्वं विद्यापयामास पुण्डरीकमिन्दुलम् ।
 कोऽपि तासां महापात्री महाकारुणिको नरः ॥ ३४ ॥
 स्वात्मान्मानुषान्पशुपक्षपादं यदादतः ।
 विलोक्य पुत्रं वापिष्ठं शक्तिवन्महाप्रभुः ॥ ३५ ॥
 शिशुत्वेनाग्रहीश्रिणाः यजन्विद्यामन्त्रं नृः ।
 मन्त्राद्यन्त्रेकनादेव शक्तिवर्णस्य कानिचित् ॥ ३६ ॥
 विमलानि च वायानि वन्द्यविमलकांश्चाल ।
 कानिचित्कम्पवाप्यस्य कोऽपि नैवेद्यतः मनः ॥ ३७ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥
 ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

पुनः काष्ठं तूष्णं तीक्ष्णं शाकपूतकृतानि च ।
 दिने दिने समाशय्य भुञ्जेदन्तश्चान्मुदा ॥ ३८ ॥
 तस्य गौरमणं चापि शशिचर्म, समाहितः ।
 अकरोत्तेन पापानि नष्टानि सुपट्टनि च ॥ ३९ ॥
 पुनस्तस्य च शुभ्रपां पादमर्दनमभ्युन ।
 तालावपक्व च श्याविशोधनं शक्यतमुदा ॥ ४० ॥
 त्रिदिव दन्त्याप्यस्य शशिवर्णस्य केचन ।
 मङ्गलगानि नष्टानि च पापानि सुपट्टनि च ॥ ४१ ॥
 मतः श्वस्रः सर्पज्ञो महाशयश्चिन्मयः ।
 स्वसुकेशेन शक्यपादयो तस्य धिमेव स ॥ ४२ ॥
 तज्जन्मेषां सुतपाननाम्-
 सदायतायां मुक्तमाश्रयः ।
 तस्याऽथ शुभ्रचर्मस्य शिथिल-
 आकं क्षयोऽतीतं महानुभावः ॥ ४३ ॥
 ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥
 वनः वनलो मुक्तश्च विहा-
 न्मशिवर्णस्यैव शशिवर्णस्तदा ।
 मनसुपायं विशुद्धादिनं
 मश्वस्रं श्रुत्वा शिवपाशेन बद्धम् ॥ ४४ ॥
 तज्जन्म तस्यैव प्रदत्तो महात्मा
 वेदान्तविज्ञानमुनिश्चितार्थम् ।
 श्रुत्वा कृपाकण्ठं नमः प्रसादा-
 धिपत्योऽपि शान्तेन तस्यैव पादपद्मम् ॥ ४५ ॥

मुक्तोऽभवत्तस्य विनाऽपि विष्णो
 ज्ञात्वा चन्द्रेण मम प्रसादान् ।
 शृणुष्वपि मस्य चिन्तनास्य
 विद्यामवाप्ताऽऽगु विमुक्तिमाप् ॥ ४५ ॥
 पितरस्मस्य मत् त्वादिदया
 मरकादिषु समुज्जना इह ।
 कुलमन्दस्य पवित्रतां मन
 भूषिषीं वृषद्वन्द्वं विनायक ॥ ४६ ॥
 भुक्ता पुन नन यद्वान्मत्तव
 यद्वान्मत्तव्याप्तिं विषु मविष्टा ।
 नष्टो नरा भुधर नाकदृष्ट
 विद्यायलनाय सुखं प्रदाता ॥ ४७ ॥
 नृणाम् पाम्पत्यस्य मुदा हेतु
 मवाप्तमवाप्तिप्रदानं सदागुरु ।
 चिन्तनायाऽऽविष्टा महात्मनः
 मगोऽगुभुषणं महाफलम् ॥ ४८ ॥
 पूरा महावापयनात्पुननना
 सिद्धता येनवा मुक्ततामिषा वनीत ।
 धनार्थिने तेषामभिषेक इत्यत्र मदा
 इह ममादाय मुदार्थिनाम् ॥ ४९ ॥
 ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥
 स्वदातव्यं मत् प्रवर्कं मर्क
 स्वदातव्यं भुक्ता मदासुखम् ।

विशेषिकाति परिधीहिता पुनः

सदा मदाद्यापि त्रिगुणोत्तरे सा ॥ ५१ ॥

निद्रादपि नात्तुत्पुरुषाजमाद्या

कष्टां दृशामास तद् स्वरूपं ॥

तस्या मुनिं चकचगतिविह

म्भुत्या विमो विषय संवेद ॥ ५२ ॥

अनेककर्म जितपुत्रपदभजा

विलक्षणं दत्तदिदं गृह्यगुह्यम् ।

विशेष्य सा भूमितः सम द्रिना

प्रवृत्तं तस्यासमाकृतद्वयम् ॥ ५३ ॥

स्वास्त्युत्तं गतिमन्मन्त्रां ग

प्रदात्य पदोदकमादयः ।

आद्या पीया सुभगा विमुक्ता

विशेष्यक विषय समस्तगि ॥ ५४ ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

तम प्रशास्ते सुतमाः निषिदिता

महानृप वे पद्माधरे दनेन ।

अनुपमानादौ पुनर्कथे

सुमानि च चन्दनकुट्टपवित्रि ॥ ५५ ॥

मद्यन्तं दत्ता । अनाः प्रयोऽजने । नि दत्तपुत्राभास विवरम् ॥ ५५ ॥

वर्ध सुसुन्दरं च युगन्धपुर्ण

स्तनः प्रवृत्तवर्धं दत्तपुर्णम् ।

अत्र च भक्त्या सह सुषमया

ते प्रार्थयामास फलानिनिष्ठम् ॥ ५६ ॥

नृहर्गनर्नर समस्तगोत्रतो

विमुक्तदेहाऽऽमर्तेषु निर्मला ।

अतश्च सामान्यत्वात्तिवर्त्ता

सुमुक्तस्य दास्यं करवाचि ते तदा ॥ ५७ ॥

दशपदं पार्श्वितं सम्पन्नता रीता जनार्दनं ।

वाग्यकर्मणा नीलमला चक्रे वलि पुत्रः ॥ ५८ ॥

सावित्रिस्तु महावल्गुः । अजया वरया सह ।

अनीय पुत्राणामनृपुत्रता च जनेन च ॥ ५९ ॥

वस्तुगणां चर्चं पुत्री कृत्वा तस्य ब्रह्मन्मनः ।

सु-गा वा तथा ज्ञानं तद्व्या मुक्ताऽस्यस्ये ॥ ६० ॥

तस्याः पुत्राश्च पीशाश्च सुहृदा वस्तुवाग्यवराः ।

दा-वगाश्च वरा च स्वयन्तीकं जना हरे ॥ ६१ ॥

कदाचि जगन्निर्द्वायं जनागणैः वधावच्छन् ।

तेन जनाः सविज्ञानं देवाभ्यां चैकिकिदम् ॥ ६२ ॥

अपराजितवापराऽऽनु विमुक्ता जवज्जन्मान् ।

यस्य निन्यं वसज्जानी तथादे सर्वता स्थितः ॥ ६३ ॥

सुदुर्मयि गणतये यथा वाचिस्थो जगः ।

यस्यनानि सुदुर्मयस्तथाहं सर्वता स्थितः ॥ ६४ ॥

निमग्नं वा जटर्षं वा यस्य ज्ञानी हरे स्थितः ।

तत्र नैधर्मान् यथाज्ञे निजुत्पन्नं न संशयः ॥ ६५ ॥

याऽतिष्ठे सत्यनिष्ठस्य कथाम्यज्जानताऽऽति वा ।

विमुक्तः स यथाज्ञे कथाम्यव न संशयः ॥ ६६ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

सम्पदाङ्गुलमवितानं दृढं चैवमिच्छते ।

जायते मुक्तिर्दृष्ट्वा यस्याः देवे नेत्युत ॥ ३८ ॥

नेतृनाथानन्तरं संसारमनुभवं कालं परमात्मनाः श्लाघयति । एषा विष्णो-
भक्त्यापन्नं कथं न गच्छात् नरकं न मोक्षं । ३८ । १८

श्रुत उवाच—

वर्णनमुत्तमा परमेश्वरे हर

श्रवणमात्मोद्भक्तमवरा नृणां ॥

विलसनाऽस्त्वामिदं कृपाकम् ॥

न किञ्चिदप्यत्र पुनर्विज्ञानमा ॥ ३९ ॥

विभक्तं पदार्थमगममप्युत

प्रणम्य शृणु मन्त्रिमया हरम् ॥

यमुता पदाम्पुनयः स्त्रिया हरिः

इत्युक्ते विष्णवे परमेश्वरे न ॥ ४० ॥

उल्लिख्यमानं विष्णुं कथयः

समस्तसमाधिनिनिनाऽप्युत ॥

अनुरूपं दत्तं न मुक्तामवतर्ज

पुनः सुखं नृणां सदा सुखम् ॥ ४१ ॥

पुण्यं नृणां सदा सुखम्

नृणां सदा सुखम् पुनः ॥

मुक्तामवतर्जितं नृणां

पूजितं नृणां सदा सुखम् ॥ ४२ ॥

एव मुनयश्च मुनी मुनयः पदविनिमाः ।

प्रणम्य मुनः सदा सुखं कुरुमाकुरु ॥ ४३ ॥

तस्य शुभशरणे निरूप्य मने सङ्गः समहितः ॥ ८४ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराण सूत्रसंहितायां मुक्तिप्रपञ्च

सूत्रसमन्तशुभपापहेमकथनं नाम

तिस्रसाध्याः ॥ ३ ॥

न किंचिदिति । पञ्चमस्य । सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः ॥ ७७ ॥
॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणसूत्रसंहितायां तिस्रसाध्याः । सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः
सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः ॥ ३ ॥

। सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः

-१०००-

मुप कथुः—

एव मद्रस्यगन्तान् तन्ना । विष्णुः सनातनः ।

तस्य विष्णुसंहिता २६ काठकपरिचयः ॥ १ ॥

सुत उवाच—

शुभं तस्य परकथाभिः मनसः सङ्गः सङ्गः ।

महादेव मया उवाच । विष्णुसंहितायां नाम ॥ २ ॥

सोऽपि सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः ॥

आकथ्य गच्छति विधा ॥ मया उवाच ॥ ३ ॥

सुवमानो महाविष्णुर्देवः । विष्णुसंहितायां मया ।

मनसः सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः ॥ ४ ॥

श्रीपतिं सुवर्णं विधा । सुवर्णं सङ्गः सङ्गः ॥

मया उवाच । मया उवाच । मया उवाच । मया उवाच । ॥ ५ ॥

सोऽपि सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः ॥

वैद्य कथुः—

समग्राणि च । सर्वं सङ्गः सङ्गः सङ्गः सङ्गः ॥ ६ ॥

व, मम, गोर्धपादिभ्यमर्हः सङ्गतामना ।

छर्षवाऽन्ममापान्धयोगपम्मागस्मिन् ॥ २२ ॥

कृपयैवति । स्वभावयैवति । २१ योगो-यमसवन दारिद्र्य-उभय भवेति इति यत्तदपि तस्मिन्कृपयैव । यत्तदन्वयः सङ्गतामना यथा-वन्धक इत्युक्तेत्यर्थः । २२ ।

इत्येवकामसमानान्वयकः । २३ ।

प्रसन्न सर्वविज्ञानमुपदेशयति स मनुः । २४ ॥

शृंगार-
वर्णनम्—

पुण्डरीकपुत्रमापुत्रा स्त्रिका-

मन्त्रयैव गङ्गा पत्र नृ-पति ॥

अस्मिन्कापि स्त्रियनायक-

अस्मिन्, निजनिमित्तमापुत्रा गुरा ॥ २५ ॥

मम सुगन्धकृतीध जनमा-

दिलसका घृतिविस्तृतिमाश्रितम् ॥

नानि वानानि तस्यानि वाऽऽद्या-

मूर्त्तिभयः कुर्यादमिष्यता ॥ २६ ॥

पञ्चाक्षरं धर्ममन्त्रमभिपद्य-

मैत्रास्तमागमिगोपनमारीक ।

जन्मा सुगन्धकृतीध जनमा-

दृष्ट्वा गङ्गापतिमगम्युक्तं प्रपन्नम् ॥ २७ ॥

यत्त इव योगपम्मा- दारिद्र्य-उभय, अनपद यानिन्दकापुत्रा-
नपुत्रा ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

मक-वाऽऽनृज्य यैव-यमसवन सङ्गतामना मन्त्रयैव गङ्गा

शङ्करा युक्तमनिप्रसन्न-इति यम-उपदेश- सुगन्धकृतीध ।

निग्यानभविर्जन मृगपञ्चानामुत्तमस्य सदा
मुरन्त पन्थश्चर पञ्चानि स्रवन्पकलाव पञ्च ॥ २७ ॥

ले किकन वचसा मृगेश्वर
वैदिकन वचसा च मृगेश्वरः ।

देवदत्तमन्त्रिणा विदितं

सप्तवत्सरायुः सदा ॥ २८ ॥

मृगेश्वर मन्त्रिणा समन्ततः पञ्च
सुश्रवन्मन्त्रिणा विदितं पञ्च ॥

अन्यथापि पञ्च पञ्च पञ्च ॥

सदा ॥ २९ ॥

निग्यानभविर्जन मृगपञ्चानामुत्तमस्य सदा ।
मुरन्त पन्थश्चर पञ्चानि स्रवन्पकलाव पञ्च ॥ २७ ॥
ले किकन वचसा मृगेश्वर ।
वैदिकन वचसा च मृगेश्वरः ।
देवदत्तमन्त्रिणा विदितं ।
सप्तवत्सरायुः सदा ॥ २८ ॥
मृगेश्वर मन्त्रिणा समन्ततः पञ्च ।
सुश्रवन्मन्त्रिणा विदितं पञ्च ॥
अन्यथापि पञ्च पञ्च पञ्च ॥
सदा ॥ २९ ॥

मृगेश्वरमन्त्रिणा विदितं

सप्तवत्सरायुः सदा ॥

मृगेश्वर मन्त्रिणा समन्ततः पञ्च

निग्यानभविर्जन मृगपञ्चानामुत्तमस्य सदा ॥ २७ ॥

पञ्चपञ्चानामुत्तमस्य सदा

पञ्चपञ्चानामुत्तमस्य सदा ॥

[illegible]

॥ श्री गुरुभिर नमः ॥

पुष्कर-५ तु स अथ। न च अक्षरम्, वाचनः ।। गौत ।

ମାନ୍ୟମୁଖି ଉପାଧି । ଶ୍ରୀମାତା ଶ୍ରୀମତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବତୀ । ଚରଣବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ।
 ବୁଦ୍ଧ ଲେଖକମାନଙ୍କ । ଆଦ୍ୟ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ । ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ
 ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ
 ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ

तस्य कश्चिद्गुणः शक्तिमत्त्वमिति । तस्यैव । विमर्शितम् ।

विनीतपलायी मातुःपुत्रा भवन्तु न वारुणधरा ॥ ३२ ॥

इतिप्रकारेण विविक्तानामपि कृते देहावासश्चतुष्टयमाह (बलि) अथाऽऽ-
न्यत्र वार्त्तावर्गिनः । मन्वाश्वत्थमयादेव्यास्तदाद्यन्तराक्षरं च विधातुमिति
निबन्धनवानित्यर्थः ॥ ३५ ॥

तदभावेन सऽप्यात्मा शब्दः। अत्रापि स्थितः ।

तस्मिन्मन्त्रेण च मन्त्रः ॥ ३६ ॥

श्रीकृष्णवर्णधरः कति पापाणां मतिः सङ्गच्छातुम् । वनः द्वादशदिग्भ्यः
 धातुः नरभक्षेभ्यः । सङ्गच्छातुम् । धातुः सङ्गच्छातुम् । धातुः सङ्गच्छातुम् ।
 केन विनश्यतः विनश्यतः । धातुः सङ्गच्छातुम् । धातुः सङ्गच्छातुम् ।
 सङ्गच्छातुम् । धातुः सङ्गच्छातुम् । धातुः सङ्गच्छातुम् ।

पुष्पकर्मकपुष्पमप्यतिष्ठित

विज सप्तमसप्तमः सम ।

भुक्तिमृत्तिकमयाश्च देहेनां

अकिलमयमनियोजन सदा ॥ ५१ ॥

विदूषासुधामयिभाय विदूषासुधामयिभायकहृदयमया— एवं धाम इत्यादि
५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

असमंताः सुसप्तमः अभिहित विज्ञानमयज्जुन

शुभाक मुनिपुंगवराप तथा कदाचन गतः ।

मन्त्रकनिकासनं पुष्पं समवर्णाप नो.

मुपपद्यते परमशक्तिर्भक्तिः परा साधनी भुक्तिर्भक्तिः ॥ ५२ ॥

सुत उवाच—

एवमश्नन् सात्तापुष्टं महामयमपि ।

इवदंशं जगन्नाथ परमशक्तिमायकाः ॥ ५३ ॥

आश्रित्यैव कनकस्य सत्ता सप्तमः सर्वदा ।

अभिप्रेक्ष्यमानं ध्यानाभोगाय सप्तमपुष्पम् ॥ ५४ ॥

इवाथ सप्तमिज्ञानं ज्ञानात्मा विमलकर्म ।

अस्या सप्तमः विद्याः शक्तिरस्य सर्वज्ञते ॥ ५५ ॥

जीविकेतिहिकेः सप्तमः कदापि प्रकृत्या सत्तापनिम् ।

पुत्री प्रवर्तिते देवा श्रीमन्मन्त्रालया ॥ ५६ ॥

इति श्रीमन्मन्त्रालया सुतमन्त्रिणा पृथक्पुष्टं ध्यात्रे-

पुष्टं देवापदेभ्यः कनकं ताम सुतापुष्टाया ॥ ५७ ॥

साधनी भुक्तिर्भक्तिः ॥ ५८ ॥ अथ सप्तमः श्रीमन्मन्त्रालया इति वक्तव्यम् ॥ इत्या-
दि कल्पयते ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

इति श्रीमन्मन्त्रालयापुष्टं देवापकाया भुक्तिमन्त्रे सप्तमपुष्टं देवापदेभ्यः

अथ साधनापुष्टाया ॥ ७१ ॥

(अथ नवमीऽध्यायः ।)

-१५-४५-

मुनय ऊचुः—

प्रवता सर्वपापकृपा संशयविस्तरावादि ।

प्रवत्यन्तावः१२मासिर्विज्ञाते च विचक्षण ॥ १ ॥

तथाऽपि देवदेवस्य शिऽस्य परमात्मनः ।

विश्वधिकस्य कश्चिदपि ज्ञानात् सर्वमाक्षयः ॥ २ ॥

नर्तनं हृष्टमिच्छामि भक्तकल्याणिकापनः ।

अतः क कथयताऽऽमाकं लघुवचनं यदादमृतम् ॥ ३ ॥

उक्तमनुयायितव्यमात्रे भक्तकृतपराजितयेव सुप्रसन्नं सुप्रसन्नं महाक-
 र्ण्यं च निमित्तवत् सुप्रसन्नं लघुवचनं च भक्तवचनमिति । प्रवता सर्वपापेति ।

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

सुत उवाच—

श्रमार्थं लघुवचनमिच्छामि भक्तवत् देवविजया ।

पुनः लब्ध्वाऽहं ध्यानायुक्तमर्चनं पुनः ॥ ४ ॥

साऽपि काठवचनः श्रमार्थं देवविजया वरः ।

शान्तापावर्जसत्या महादेवं पुनानिधिम् ॥ ५ ॥

नमिष्वर उवाच—

केलाप संशयोः शत्रुः करोत्यानन्दनर्तनम् ।

वाञ्छिता कर्तुं परमव्यग्रस्तस्य न शक्यते ॥ ६ ॥

लघुवचनं उवाचः मुनयश्च लघुवचनं भावपुनः लघुवचनमिति । पुन्यादि ।

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

पुनः लब्ध्वाऽहं कदा शान्ताऽऽनन्दनर्तनम् ।

श्रमार्थं भक्तवत् करोति भक्तवत्सला ॥ ७ ॥

[१ क. ल. लघुवचनं । २ ल. निमित्तवत् । ३ निमित्तवत् ।]

प्रेक्षासे निम्नं सतोऽपि नतनव्य दृष्टेन दृष्टं भवति यत्र स्थानं सुखं
न भवति—पुनरपि कथं भवति ॥ ३ ॥

तथापि शीतकाम्याऽपि स्कन्धे विज्ञानयोगेऽपि च ।
क्षयवानो यथा साधे परस्परव्याय न पश्यन्ति ॥ ८ ॥

अन्धकारेण नोपपि ॥ ८ ॥

येनो यथाहो दृश्य शीतकाम्यं यथाह ॥
ने त्वयस्मि तन्नेव यदा न तन्नेव ॥ ९ ॥
सम्मान्यतामिति यथा शीतक यथाह ॥
पुनरपि कथं भवति यथा शीतक यथाह ॥ १० ॥
आज्ञायाः प्रानेयं त्वं मुनिर्मुनिः स्यात् ॥
निवृत्तकामिणो यथा शीतक यथाह ॥ ११ ॥
यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो ॥
यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो ॥ १२ ॥
यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो ॥
यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो ॥ १३ ॥
यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो ॥
यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो ॥ १४ ॥
यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो ॥
यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो ॥ १५ ॥
यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो ॥
यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो ॥ १६ ॥
यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो यथाहो ॥ १७ ॥

तस्य निवृत्त्युत्तु विप्रस्योक्तद्वाराभ्यन्तरम् ।

पुनर्जन्य सद्यः सगवस्त निवृत्त्युत्तु ॥ २६ ॥

आमद्वयमामस्य नुवृत्त्युत्तु सगवस्तु ।

हस्त्य सगवस्तु मेवार्थं सगवस्तु निवृत्त्युत्तु ॥ २७ ॥

सगवस्तु सगवस्तु आस्यस्तु सगवस्तु ।

एवं पुनर्जन्यमामस्य सगवस्तु सगवस्तु ॥ २८ ॥

हस्त्य सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ॥

सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ॥ २९ ॥

सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

निवृत्त्युत्तु सगवस्तु निवृत्त्युत्तु ।

हस्त्य सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ॥ ३० ॥

सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ॥

सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ॥ ३१ ॥

सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ॥ ३२ ॥

स गेवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

स गेवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

स गेवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

स गेवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

स गेवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

स गेवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

स गेवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु सगवस्तु ।

गिरिविस्ताहर्षैर्धुंका महान्ना स्ववपामान ।

तं हृष्टः परमप्रीत्या प्रत्यहं भुवि दण्डवत् ॥ ३७ ॥

सुतः स्वर्गैर्धुंनिष्ठः सह सत्प्रवर्तितुल्यः ।

तन्वद्वैरह्णमहं निधाय गिरिम अमान् ॥ ३८ ॥

समुपेक्षितः सैव संतः प्रहृष्टस्त्वा ।

वाग्मक्षान्त्वं हन्ता ए विमं तज्जल पुन ॥ ३९ ॥

आत्माहमिति । " आत्माहमिति । " इत्यहमप्युच्यते । ३७ ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ३९ ॥ ३९ ॥

पानं यथैर्धुंका द्याम गिरिवपामान् ।

तद्वत् स वदमानः स्वर्गि द्यान्वद्विनमान् ॥ ४० ॥

गिरिवपामान् ॥ ४० ॥

आवदित्वा महारिषामन्तर्गतेनाहं वि ।

धर्मद्वेषाद्युक्तं विद्वत्प्रमाणं पुनराधत्तम् ॥ ४१ ॥

पुनर्गर्भं भुविधत्ता देवपामान् गमा ।

आनं मूर्ध्नि स्थितं धृष्टे नान् अहंता सह ॥ ४२ ॥

अप्यहमप्युच्यते । " अहमप्युच्यते । " इत्यहमप्युच्यते । ४१ ॥ ४२ ॥

॥ ४२ ॥ ४२ ॥

कान् हन्ता महारिषैर्धुंका द्याम गिरिवपामान् ।

यथागतिं पुन हन्ता आत्मानो धर्माविनाम् ॥ ४३ ॥

तार्किकं विमं हृष्टः सैव संतः प्रहृष्टस्त्वा ।

प्रहृष्टस्त्वा हन्ता प्रहृष्टः प्रहृष्टः ॥ ४४ ॥

प्रहृष्टस्त्वा प्रहृष्टः सैव संतः प्रहृष्टस्त्वा ।

समागच्छासत्तं नित्यं ज्ञानं प्रहृष्टस्त्वा ॥ ४५ ॥

आगन्ता अवि नृणांमुखा वना

अदम्य विरगिर्गतिर्नृणाम् ।

शक्यन् भगवान्मनापनि-

सर्वं काहेतकम्यदाभ्यदा ॥ ५१ ॥

सह परिहरन्त्य सर्वव्यथी कृत्वा

निःसलभाननाय नानुकरद्विजयम् ।

शक्यन् नमर्षित मध्यमाय स्वप्नके-

स्मरणपथं युक्ता नन्विनाशनविन्दे ॥ ५२ ॥

महोत्सवसि । एन रमरा यमभार-

पु इतिदपुः विदुः यद्विजयकृतेण स ॥ ५३ ॥

एतेषां विरगकृत्वायां आगन्तावद्विजयकृतेण ।

स्वानि कृत्वा वया नोपे मययां यद्विजयकृतेः ॥ ५४ ॥

सुगन्धकृत्वा यां यद्विजयकृतेण विरः ।

यद्वि । मययां यद्विजयकृतेण कृत्वा यद्विजयकृतेः ॥ ५५ ॥

यनं यन्मयं यद्विजयकृतेण यद्विजयकृतेः ।

यद्वि । यद्विजयकृतेण यद्विजयकृतेः ॥ ५६ ॥

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

नैतिकान्त विरगकृतेण नृणांमुखा वना

नमर्षित कृत्वा यद्विजयकृतेण यद्विजयकृतेः ॥ ५७ ॥

नमर्षित कृत्वा यद्विजयकृतेण यद्विजयकृतेः ।

यद्विजयकृतेण यद्विजयकृतेः ॥ ५८ ॥

नमर्षित कृत्वा यद्विजयकृतेण यद्विजयकृतेः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

नमोऽस्तु श्रीलक्ष्मीवार महाराजाय ते नमः ।
 महाराजाय नमः । नमो श्रीलक्ष्मीवार ते ॥ ५९ ॥
 कथञ्चिन् नमस्तुभ्यं कालकल्याण ते नमः ।
 नमस्तु वाऽस्तुभ्यं नमस्तु भुवनाय ते ॥ ६० ॥

धीश्वराय भद्राय ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

हिरण्यवायुय नृपं त्रिभुवनपतिं नमः ।
 नमस्तु वृक्षाय इत्येकं नमः ॥ ६३ ॥

इति कथाय इत्येकं नमः ॥ ६४ ॥

पशुनां पतिं नृपं पशूनां पतिं नमः ।
 पुष्टानां पतिं नृपं क्षत्राणां पतिं नमः ॥ ६५ ॥

इत्येकं नमः । अथ नमः । इत्येकं नमः । इत्येकं नमः । इत्येकं नमः ।
 पतिं ॥ ६६ ॥

आनन्दारामाय नमः । पतिं नमः ।
 इत्येकं नमः । पतिं नमः ॥ ६७ ॥

आनन्दारामाय नमः । पतिं नमः । पतिं नमः । पतिं नमः । पतिं नमः ।
 पतिं ॥ ६८ ॥

नमस्तु मन्त्रिण राजान्कलायां पतिं नमः ।
 आनन्दारामाय नमः । पतिं नमः ॥ ६९ ॥

कलायां पतिं नमः । पतिं नमः । पतिं नमः । पतिं नमः । पतिं नमः ।
 पतिं ॥ ७० ॥

इत्येकं नमः । पतिं नमः ।

नमस्तु पतिं नमः । पतिं नमः ॥ ७१ ॥

महाराजाय नमः । पतिं नमः ।

आनन्दारामाय नमः । पतिं नमः ॥ ७२ ॥

उद्धेर्गोपाय । उच्छिन्नहस्तोऽपि हस्तोऽपि । पक्षीनाम् । “ पक्षीमेकस्मात्
ज्येष्ठा गतिः ” इत्यर्थः । तस्मात् पक्षी । मत्तान्ता मह मतिर्ना महाममथा-
पाना पक्षय ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

इकभाप नन्तु ये नवस्तेऽस्तु निवर्त्तिणे ।

स्नातानां य य तृप्ते कृत्रिभाप नमः नमः ॥ ६७ ॥

इकभाप इकभो रिशो वागदेनाप्य तन्नीत्यर्थ आदिवापश्च, मन्त्रे
॥ ६७ ॥

सकृदपि नास्तुभ्यं वनय वापदन्तिने ।

इत्यने परिहृज्जत स्नायुनां पक्षे नमः ॥ ६८ ॥

वाक्ये नमः अने वक्षिते पक्षे । परिहृज्जते दातः सर्वेषु सप्तमे । स्नायु
भाप । उधवापिना य वक्षान्तिपदाति-त कपटतापुवभापे तापवः “ उत-
पसने वक्षान्ति मे तापम् ” इत्यादि वक्षनाम् । नम वा तक्षान्ताप । अथ वा
इकभापनन्तनां पक्षे । ६८ ।

नमो निवेष्टे नृपसमयवर्त्तने नमः ।

उच्छादिने नमः सुतं नमस्त वासावने ॥ ६९ ॥

विस्तृतं नमस्तुपसाधीनाय नमो नमः ।

गयापाय नमस्तुप सुपमाय नमो नमः ॥ ७० ॥

धक्ष्णाय नमस्तु यं स्थिराय पश्चात्तने ।

सिताकृतय तं नित्य मन्नापां पक्षे नमः ॥ ७१ ॥

नमः निवय साम्बाय सुप्रभ्य नवेमार्तिने ॥ ७२ ॥

सुत उपाय—

एवं सुगर्भ-रूपं, अकलाभिष्टुतं पुनः ।

छत्वा प्रसादं सर्वेषां तत्रैवास्तहिताऽभवत् ॥ ७३ ॥

अस्य तीर्थस्य मातुः स्थानस्यास्य महापतः ।

या वति चक्रवा मुक्तः मित्रा नमस्तु महा-पतः ॥ ७४ ॥

यः पेटच्छुष्कः स हि मृगिण्यप्युत्तमः सदा ॥
 स साक्षान्मृगिण्यप्युत्तमः विप्रदाहः ससाधनः ॥ ७५ ॥
 नमः शिवाय स माय स लिंगे यन्मृगान्मने ॥
 नमः शिवाय स माय स लिंगे यन्मृगान्मने ॥ ७६ ॥
 इति श्रीमत्कृष्णार्जुनसंवादे मृगहंरितायां मुक्तिरूपं ईश्वर-
 द्वाारा न नाम नमः ॥ ७ ॥

निवेदने निधने निगमे पञ्चमं वाच ॥ ९ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥
 ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥

इति श्रीमत्कृष्णार्जुनसंवादे मृगहंरितायां मुक्तिरूपं ईश्वर-
 द्वाारा न नाम नमः ॥ ९ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥
 ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ

सूतसंहिताप्रमाणान्नर्गोचरेऽत्र । सारसङ्ग्रहान्नकम् ।

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

३० मूलमहिमावस्तुसप्तमस्तोत्रोपासनादीनां तत्त्वोपनिषत् ।

श्लोकसंख्यानि	पृष्ठं	श्लोकसंख्यानि	पृष्ठं
इष्टवस्तुसप्तमस्तोत्रम् ...	२२८	इष्टवस्तुसप्तमस्तोत्रम् ...	२२३
इष्टवस्तुसप्तमस्तोत्रम् ...	२२८	इष्टवस्तुसप्तमस्तोत्रम् ...	२०४
इष्टवस्तुसप्तमस्तोत्रम् ...	२०३	इष्टवस्तुसप्तमस्तोत्रम् ...	२२५
इष्टवस्तुसप्तमस्तोत्रम् ...	२२४	इष्टवस्तुसप्तमस्तोत्रम् ...	२०
इष्टवस्तुसप्तमस्तोत्रम् ...	२२३	इष्टवस्तुसप्तमस्तोत्रम् ...	२४८

S. RAMAKRISHNA ASHTAKA
LIBRARY, SHIVAGARH,
KOLKATA
Date — 6-9-1988

601 Ramakrishna Ashram
LIBRARY
GRINACAR

Insert into
the book

1. Books are loaned for
one month only.
2. An over-due charge of
25 paise per day will
be charged for each
day past one week.
3. Books lost, damaged or
misused in any way
shall have to be
replaced by the
borrower.

